

T?4

TÓTH BÉLA

SZÁLLó ÍGÉK
LEXIKONA

BUDAPEST

FRANKLIN - TARSULAT

MAGYAR ÍROD. INTÉZET ES KÖNYVNYOMDA

1906

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

BEVEZETÉS.

Ez a könyv nem részletes eredetnyomozó, kritikai gyűjteménye szálló ígéinknek, a milyen *Szájruľ szájra* című munkám, hanem az ismeretes kutatások foganatjának lehető rövid összefoglalása. Csakis arra való, hogy aki hozzá folyamodik, pillanatok alatt tájékozódhassék egy-egy szálló íge származását illetőleg. E célt, a gyorsaságot, akarja szolgálni a betűrendes összeállítás is.

Hogy mi a szálló íge, alig kell magyaráznom művelt közönségünknek, mióta szálló igévé lett — ép most tiz esztendeje — ez a kifejezés is, a fogalom meg ismertté. Valamíg csak külföldi szállóígés könyveket forgattunk, meg lehetősen összezavarodott bennünk a közmondás, a szálló íge és az idézet fogalma.

A szálló íge ismeretes eredetű szólásmód.

Giuseppe Fumagalli, az olasz szálló-íge-bűvár,

IV

az én tisztelt irodalmi barátom, ezt a címet adta jeles könyvének: *Chi l' ha detto?* (Ki mondta?) Kitűnő cím. Valóban benne van a mi munkásságunknak legfőbb célja; hogy ki tudjuk deríteni a szálló ígének eredetét egész a személyig. Sőt a személyen *túl* is. Mert azt tudjuk, hogy ki volt Pecsovics, s azt is tudjuk: ki volt Mezzofanti; de hogy *ki nevezte* elsőben az örökös, az önző kormánypártit *Pecsovics*-nak, a bámulatosan sok nyelvet tudó embert meg *Messzofantinak*, azt nem tudjuk, s talán nem is fogjuk megtudni soha. Azt kérdezem: lehet-e, sőt szabad-e mellőzni magyar szálló-ige-gyűjteménynek ezt a két ismeretes ember nevéből lett szálló ígét azért, mert kideríthetetlen, hogy «ki mondta», vagyis ki tette szálló ígévé? Én azt hiszem, nem szabad. S nem volna szabad akkor sem, ha nem ismernénk úgy, ahogy ismerjük, ama két embernek egész életrajzát; de ismernénk a kort és a dolgot, amelyben és amely által ők, azaz hogy a neveik, fogalommá, szálló ígévé lettenek. *Bolond Istók?* Nem szálló ige; csak a közmondásnak példázat fajához tartozik. Minden,

amit róla tudunk, csak ez: *bekukkantott, mint Bolond Istók Debrecenbe*. Semmi egyebet. Van erről a Bolond Istókról valami népies anekdotaféle is: hogy-mint kukkantott be Debrecenbe (Erdélyi János közli); csakhogy ennek az anekdotának hitele nincs, sőt az a gyanú élhet bennünk, hogy az immár közkeletű közmondás-példázat mesterséges magyarázatául készítették utólag. S ez a gyanú nem jogtalan, mert imhol a fő hiány: nem ismerjük a kort, melyben ez a Bolond Istók élt. Az alak tehát testetlen, vagyis mesebeli. Pragmatikája nem erősebb a Babszem Jankóénál. Mi szállóige-nyomozók pedig mindig a valóságot keressük. Nem tudván eldönteni, hogy csakugyan élt-e valaha ez a Bolond Istók, továbbá, hogy mi volt az ő igazi neve (mert *az* nem lehetett az igazi) és hogy mikor élt: a meseországba, ami csupa bizonyosságokból alkotott világunkon kívül esőbe kell őt soroznunk. Bolond Istók nem szálló íge.

De szálló íge sok más minden, a minek személyi vagy történeti eredetéről épp oly kevés tudomásunk van, mint erről. Imhol a középkor,

VI

a scholastica meg a papi élet számtalan deák szálló ígéje, mely a kor és az emberek ismerő-jében azonnal tudatot támaszt: *est* nem mondhatta, nem írhatta más, mint scholasticus, mert rajta van amaz iránynak csalhatatlan bélyege; *emes* meg — akár leoninus, akár kötetlen deákság — csakis régi szerzetesektől eredhet, mert csakis ők gondolkoztak úgy. S teljes a valóság, hogy egy-egy ilyen szálló íge *nem lehet közmondás*. Már ez is fontos dolog. — A szálló íge gazdátlan ugyan, mert egyelőre nem tudjuk: *ki* mondta (s talán nem is fogjuk megtudni soha); de nem ismeretlen előttünk a kor, melynek eszejárása szülte; sőt gyakran ismerős a szálló ígét kipattantó alkalom is, még gyakrabban pedig a gondolat és kifejezés fészke: a környezet.

Szabad-e hát valamit örökre kiközösítenünk a szálló ígék családjából csak azért, mert azt az egyet nem tudjuk, hogy *ki* mondta (*ki* = individuum), de tudjuk, hogy *kik* mondták (*kik* = faj) és ismeretes a *mikor*, a *miért*!

E száraz adatgyűjteménynek célja, a gyors használhatóságon kívül, még az is, hogy lajst-

romba szedjen számos szálló ígét, melyet a régibb kutatás — módszerénél fogva — mellőzött, az általánosság meg a közmondások közé sorozott.

Budapest, 1905 őszén.

Tóth Béla.

MAGYAR SZÁLLÓ IGÉK.

A béke olajága.

MÓZES 1, 8, 10. szerint (a Noé galambja hozta olajág).

★

A beszéd a gondolatok eltitkolására való.

La parole a été donnée à l'homme pour déguiser sa pensée.

Állítólag TALLEYRAND mondta Izquierdo spanyol követnek 1807-ben.

★

A beteg ember.

ALBERT POYSEL bambergi kánok 1683-ban írt *Der Türk ist Krank* című verséből eredőnek vélik Törökországnak e gúnyos elnevezését.

★

A betű megöl, a lélek pedig megelevenít,
innen a
megölő betű.

SZENT PÁL APOSTOL a Korinthus-
beliekhez írott második levele 3, 6.

★

A bibliai (kifogyhatatlan) olajos korsó.

KIRÁLYOK KÖNYVE I, 17, 14.

★

A bosszúállás napja.

ÉZSAIÁS 34, 8.

★

A büntetés már ennek irgalom.

KATONA JÓZSEF Bánk bán, V. szá-
kasz. (1814.)

★

A capitoliumi ludak.

A római Capitolumban Juno tisz-
teletére tartott ludak gágogásukkal
fölébresztették az őrséget, mikor a
gallusok éjtszakának idején loppal
meg akarták szállani ezt a felleg-
várat.

★

A chlumi köd.

GRÓF EDUARD CLAM-GALLAS tábornok védekezett vele a Chlum falu védelmében szenvedett csúfos vereség után, mely a königgrätzi csata egyik döntő epizódja volt 1866 július 3-án.

*

A cseh tenger.

WILLIAM SHAKSPERE *A téli rege* (1611). Tréfás vonatkozás Shakspeare híres tévedésére, hogy Csehországot a tenger partjára helyezte.

*

A cseléd fizetett ellenség.

L. *Quot servi, tot hostes.*

*

A derék nem fél az idők mohától,
A koporsóból kitör és eget kér.

BERZSENYI DÁNIEL Felsőbüki
Nagy Pálhoz az országgyűlés alatt
1807.

*

A fáktól nem látni az erdőt.

Den Wald vor lauter Bäumen nicht sehen.

CH. MARTIN WIELAND *Geschichte
der Abderiten* (1774.)

*

A falaknak is vannak fülei.

Célzás arra a mesére, hogy idősb Dionysios, Syracusæ zsarnoka, olyan börtönöket építtetett, amelyekben bizonyos készülékek segítségével, ki lehetett hallgatni a rabok beszélgetéseit. („Dionysios füle”).

★

A fejedelem az állam első szolgálja.

Un prince est le premier serviteur et le premier magistrat de l'État.

NAGY FRIGYES porosz király mondása.

★

A fény árnyai.

SZIGLIGETI EDE egyik (1865-ben színpadra került) tragédiájának címe.

★

A francia gárda meghal,
Hanem magát meg nem adja.

TÓTH KÁLMÁN, Előre (1861). V. ö.
La garde meurt et ne se rend pas.

★

A fűzfákra függesztettük vala hegedűnket.

ZSOLTÁR KÖNYVE 137, 2.

★

A gesztenyét kikaparni a tűzből.

Tirer les marrons du feu.

JEAN de La FONTAINE *Le singe
et le chat* meséjéből (XVII. század).

★

A görögök nagy ördögök.

J. BARBIER és M. CARRÉ *A szép
Galatea* című víg operájából (1852).
Zenéjét szerzette V. Massé.

★

A gyáva faj, a törpe lelkek.

PETŐFI SÁNDOR 1848-ban írt ver-
sének címe.

★

A gyertyát véka alá rejteni.

SZENT MÁTÉ 5, 15.

★

A haza bölcse.

DEÁK FERENCET nevezzük így;
már a negyvenes években 'Zala
bölcsének' hívták. Ebből lett később
a ~. Kinek a révén, eddig nem tudni.

★

A haza minden előtt.

KÖLCSEY FERENC Emléklapra
(1833).

*

A hegy leve.

GARAY JÁNOS Az obsitos (1843).

*

A hét sovány esztendő.

MÓZES I, 41, 27.

*

A hit paizsa.

SZENT PÁL APOSTOL az Efézus-
beliekhez írott levele 6, 16.

*

A hiúság vására.

L. *Vanity fair*

*

A hol a dög van, oda gyűlnek a saskeselyük.

SZENT MÁTÉ 24, 28.

*

A holt oroszlán,

kinek sörényét a nyulak is megcibálják.

Al leon muerto hasta las liebres le repelan.

BALTHASAR GRACIAN spanyol je-
zsuita *Oraculo manual y arte de
prudencia* (1653).

*,

A hű Innsbruck.

V. FERDINÁND király, mikor 1848-ban a forradalom elől oda kellett menekülnie.

★

A jókedvű adakozót szereti az Isten.

SZENT PÁL APOSTOL a Korinthus-beliekhez írott második levele 9, 7.

★

A jó pásztor.

SZENT JÁNOS 10, 11.

★

A jobb részt választotta.

SZENT LUKÁCS 10, 42.

★

A jövő század regénye.

JÓKAI MÓR egyik regényének címe (1874).

★

A jövő zenéje.

RICHARD WAGNER *Das Kunstwerk der Zukunft* (1850).

★

A Kelet Népe.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN 1841-ben megjelent művének címe.

★

A ki a mezők liliumát ruházza.

SZENT MÁTÉ 6, 28 és 30.

*

A ki énvelem nincsen, ellenem vagyok.

SZENT MÁTÉ 12, 30.

*

A ki hisz, üdvözülni fog.

SZENT MÁRK 16, 16.

*

A ki magát felmagasztalja, megaláztatik, és
a ki magát megalázza, felmagasztaltatik.

SZENT MÁTÉ 23, 12.

*

A ki másnak vermet ás, maga esik bele.

SALAMON PÉLDABESZÉDEI 26, 27.

*

A ki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul.

KOCSI SEBESTYÉN ISTVÁN († 1841)
debreceni kollégiumi professzornak
tulajdonítják.

*

A ki szelet vet, vihart arat.

HÓZSEÁS 8, 7.

*

**A ki ti közületek bűn nélkül való, az vessen
először követ ő reá.**

SZENT JÁNOS 8, 7.

★

A kifacsart citromot eldobni.

BALTHASAR GRACIAN spanyol jezsuita *Oraculo manual y arte de prudencia* (1653) nyomán.

★

A kinek füle vagyon a hallásra, hallja.

SZENT MÁTÉ 11, 15.

★

**A kinek vagyon, adatik annak, de a kinek
nincsen, a mije vagyon is elvétetik tőle.**

SZENT MÁTÉ 13, 12.

★

A király köpönyege
(melyet csak a becsületes emberek láthatnak meg).

J. CH. ANDERSEN dán költőnek (1805—1875) a *Streiche des Pfaffen Ameis* középkori német verses anekdota-gyűjteményből kölcsönzött meséjéből.

★

**A kit szeret az Úr, megdorgálja,
és miképen az atya az ő fiát, a kinek javát akarja.**

SALAMON PÉLDABESZÉDEI 3, 12.

★

.

A kisebbik rosszat választani.

Ex malis eligere minima.

CICERO, *De officiis* (3, 1).

★

A kocka el van vetve.

L. Alea jacta est.

★

A költő és a sorsharag,

Egy anyaméhből született.

PETŐFI SÁNDOR Az utósó alalmazna (1843).

★

A königgrätzi csatát a porosz iskolamesterek
nyerték meg.

O. PESCHEL írta *Ausland* című lapjának 1866 július 17-iki számában, hogy a háborúk eldöntője a népoktatás.

★

A kutya ugat, a karaván halad.

PULSZKY FERENC mondotta a Magyar Tudományos Akadémia 1888 dec. 17-iki ülésén. Török közmondás.

★

S a lágyszívű barmok, mintha búsuínának,
Mind olyan ostoba képeket csinálnak.

ARANY JÁNOS A vén gulyás temetése (1855).

*

A legelső magyar ember a király.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Fóti dal (1842).

*

A legnagyobb magyar.

KOSSUTH LAJOS nevezte így gróf Széchenyi Istvánt Pest vármegye 1840 november 19-én tartott közgyűlésén.

*

A legsötétebb Afrika.

H. M. STANLEY *In darkest Africa* (1891) művének címéből.

*

A lélek kész, de a test erőtelen.

SZENT MÁTÉ 26, 41.

*

A létért való küzdelem.

L. *Struggle for life.*

*

A loyaltás rongyos köpönyege.

KAZINCZY GÁBOR 1861 május 27-én
mondott országgyűlési beszédéből

★

A lovagias bán.

Der ritterliche Banus.

A bécsi udvar nevezte így 1848-
ban Jellachich Józsefet, a pártütő
horvát bánt.

★

Ott van, a hol a mádi izraelita.

BALLA KÁLMÁN és LUKÁCSY SÁN-
DOR A zsandár című népszinművé-
ben (1877) másítja meg így az ,ott
van, a hol a mádi zsidó' szólást
egy zsidó korcsmáros alakja. Azóta
számtalan változat van; pl. ,a mádi
regálebérő' (Tóth Béla, 1898).

★

A mások pénze.

L'argent des autres.

EMILE GABORIAU regényének címe
(1874).

★

A medve bőrére alkudni (inni).

III. FRIGYES német-római császár
anekdotájából.

★

A mese azt jelenti . . . vagy a mese tanulsága.

L. 'Ο μύθος ὁῦλοι.

★

A mi új benne, nem jó, a mi jó benne, nem új.

JOHANN HEINRICH VOSS egyik
epigrammájából (1792).

★

A milyen az úr, olyan a szolga.
Qualis dominus, talis est servus.

PETRONIUS ARBITER *Satiricon* (58).

★

A mindennapi kenyér.

SZENT MÁTÉ 6, 11 és LUKÁCS 11, 3.

★

A mit Isten egybe szerkesztetett, az ember el
ne válassza.

SZENT MÁRK 10, 9.

★

A mit megírtam, megírtam.

Vulgata: Quod scripsi, scripsi.

SZENT JÁNOS EV. 19, 22.

★

A mit nem kívánsz magadnak, ne cselekedd
másnak.

Vulgata: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.

TÓBIÁS 4, 16.

★

A mór megtette kötelességét, a mór mehet.
*Der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan, der Mohr
kann gehen.*

FR. SCHILLER *Verschwörung des
Fiesco* 3-ik felv. 4-ik jel. (1783).

★

A munka nem szégyen.

* Εργον δ' οὐδὲν ὀνειδος.

HESIODOS.

★

A nagy cséplőgép.

GRÓF CSÁKY ALBIN nevezte így
egy képviselőházi beszédében Szi-
lági Dezsőt (1890).

★

A nagy Galeotto.*El gran Galeoto.*

JOSÉ ECHEGARAY egyik drámájának címe (1887).

★

A nagy ismeretlen.

JÓB 36, 26 nyomán.

★

A nagy Pán meghalt.

PLUTARCHOS († Kr. u. 120) írja
Az orákulumok hibáiról című (sokaktól nem hitelesnek ítélt) értekezésében, hogy egyszer Itália felé vitorlázó görög hajón Paxos szigetéről rejtelmes hangot hallottak, mely azt hirdette, hogy ~. Legenda szerint ez abban az órában történt, mikor a Krisztus megváltotta a világot a keresztfán.

★

A nagy talán vagy a nagy kérdőjel.

Abból az anekdotából eredhet, mely szerint a haldokló FRANÇOIS RABELAIS azt írta Châtillon kardinálisnak: *«Je m'en vay chercher un grand peust-être»*.

★

A nagyzás hőbortja.

JULIUS ROSEN (igazi nevén Nikolaus Duffek) *Grössenwahn* című vígjátékának magyar címe Kuliffay Ede fordítása szerint (1878).

★

A nem ismert tartomány,
Melyből nem tér meg utazó.

*The undiscover'd country, from whose bourn
No traveller returns.*

WILLIAM SHAKSPERE *Hamlet* (1602)
fordította Arany János.

★

A néma nagy tragédiák.

KISS JÓZSEF Tragédiák.

★

A nemzet csalogánya.

Életképek (1847). A negyvenes
években Hollósy Kornélia, ma
Blaháné.

★

A nemzet napszámosai.

VAS GEREBEN 1857-ben megjelent
regényének címe.

★

A nép barátja.

L'ami du peuple.

J. P. MARAT 1789-ben megindított
forradalmi lapjának címe.

*

A nép szava Isten szava.

Vulgata: Vox populi, vox Dei.

ÉZSAIÁS 66, 6.

*

A nevetségesség öl.

L. Le ridicule tue.

*

A névtelen félistenek.

The un-named demigods.

KOSSUTH LAJOS 1852 november
12-én Birminghamben mondott angol
beszédében nevezte így a honvédeket.

*

A nők az alkotmányban.

TÓTH KÁLMÁN 1871-ben előadott
vígjátékának címe.

*

A nők barátja.

L'ami des femmes.

ALEXANDRE DUMAS FILS 1864-ben
írt vígjátékának címe.

*

50683

A párnát is kihúzzák a beteg feje alól.

HORVÁTH MIHÁLY 1849 jan 20-ik
pásztorlevele nyomán mondják ma
is a kegyetlen adóvégrehajtásokra.

★

A pénzkérdés.

La question d'argent.

ALEXANDRE DUMAS FILS 1857-ben
írt drámájának címe.

★

A pokol gúnykacaja.

Hohngelächter der Hölle.

G. E. LESSING *Emilia Galotti*
(1772).

★

A pokol jó szándékkal van kikövezve.

Hell is paved with good intentions.

SAMUEL JOHNSON († 1784).

★

A politika az exigentiák tudománya.

KOSSUTH LAJOS Felelet gróf Szé-
chenyi Istvánnak című munkájából
(1841).

★

A pontosság a királyok udvariassága.

L'exactitude est la politesse des rois.

XVIII. LAJOS († 1824) szokta mondani, mikor valahol meg kellett jelennie.

★

A rónák sasai üdvözlík a bércek sasait.

LISZNYAI KÁLMÁN Kolozsvárott tartott beszédéből (1848).

★

A Rubicont átlépni.

L. Alea jacta est.

★

A savanyú szőlő.

AISOPOS egyik meséjéből. (Mikor a róka nem éri el a magasan függő szőlőt, s azt mondja: «Éretlen; nem akarok savanyút enni».)

★

A Sipka-szorosban minden csendes.

VASZILIJ VERESCSÁGIN orosz képfő († 1904) hármasképének címe. Radeckij tábornokot csúfolta vele, ki 1877 telén, a Sipka-szorosbeli harcok alatt, mikor a katonák ezri-vel fagytak meg, mindig csak azt jelentette a fővezérnek: ~.

★

A sóhajok hídja.

L. *Ponte dei sospiri*.

★

A szegény ember dolga csupa komédia.

BÁRÓ JÓSIKA MIKLÓS egyik (1864-ben megjelent) regényének címe.

★

A szegénység zabkenyere.

A Hármas Kis Tükör Árva megyéről szóló versezetéből.

★

A szemérmes József.

MÓZES, I, 39.

★

A szerencse vak.

Fortuna caeca est.

CICERO *Laelius* (15).

★

A szerelem, a szerelem,

A szerelem sötét verem.

PETŐFI SÁNDOR A szerelem, a szerelem . . . (1843).

★

A szerelem bolondjai.

JÓKAI MÓR 1868-ban megjelent regényének címe.

★

A szerelem mindent pótol, s a szereelmet
Nem pótolja semmi.

PETŐFI SÁNDOR A csillagos ég (1847).

★

A szívekbe és vesékbe látó Isten.

ZSOLTÁROK 7, 10.

★

A szociális kérdés.

I. NAPOLEONTól ered.

★

A szomszédban rejlik az elégtétel!

Mondta a kortes a vendéglőben
a bukott képviselőjelöltre mutatva,
mikor az ebéd árát kérték. TOLDY
ISTVÁN anekdotájából (a múlt század
hetvenes éveiben).

★

A szorgalmatos Mártha.

SZENT LUKÁCS 10, 40—41.

★

A szűkölködőknek atyjok.

JÓB 29, 16.

★

A szűz imája.

La prière d'une vierge.

THEKLA BADARZEWSKA XIX. századbeli lengyel zeneszerző hölgy zongora-darabja, melyet a magyar kisasszonyoktól az unalomig nyúzott és tartalmatlan zeneművek elretentő példája gyanánt szoktunk emlegetni.

★

A te hited szerint légyen (néked.)

SZENT MÁTÉ 8, 13.

★

A te orcádnak veritékével egyed a te kenyeredet.

MÓZES 1, 3, 19.

★

A tekintélyek kora lejárt.

A szabadelvű-párt jelszava a múlt század negyvenes éveiben.

★

A tékozló fiú.

SZENT LUKÁCS 15, 11—32.

★

A tények logikája.

KOSSUTH LAJOS Felelet gróf Széchenyi Istvánnak művéből (1841).

★

A természetben nincsen ugrás.

L. *Non datur saltus in natura.*

★

A ti beszédek legyen úgy, úgy, nem, nem;
ennek felette valami esik, a gonosztól vagy.

SZENT MÁTÉ 5, 37.

★

A tudomány csődöt mondott.

La science a fait banqueroute.

FERDINAND BRUNETIÈRE a *Revue des Deux Mondes* 1895-iki első füzetében.

★

A tulajdon: lopás.

L. *La propriété c'est le vol.*

★

A vadállat az emberben.

L. *La bête humaine.*

★

A vak csillag, ez a nyomorú föld
Hadd forogjon keserű levében.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Vén cigány
(1853).

★

A vak is látja.

LIVIVS 32, 3.

★

A választott nép.

ZSOLTÁROK 105, 43.

★

A vármegyeháza ablakából nézni a világot.

A múlt század negyvenes éveiben
szokták mondani a conservatív poli-
tikusokra.

★

A végzet hatalma.

La forza del destino.

F. M. PIAVE Giuseppe Verdi szá-
mára írt opera-librettojának címe
(1862).

★

A világ csak hangulat.

REVICZKY GYULA Magány című
verskötetének jeligéje (1888).

★

A világ egy kopott szekér,

Haladna, de nem messze ér.

ARANY JÁNOS A világ (1852).

★

A világ pörölye.

Malleus orbis.

THURÓCZI JÁNOS krónikája szerint
Attila nevezte magát így.

★

A világot jelentő deszkák.

Die Bretter die die Welt bedeuten.

FR. SCHILLER *An die Freunde* (1803.)

★

A világtörténelem a világ ítélőszéke.

Die Weltgeschichte ist das Weltgericht.

FR. SCHILLER *Resignation* (1787.)

★

A villogó gatyá.

BARTÓK LAJOS következőképpen
csúfolta a Bolond Istók élclapban
(1880) Alfred Julia francia író *Le*
Czikos című magyartárgyú regényé-
nek badarságait, szótévesztéseit stb. :
«A csikós vágató paripán üldözte a
pusztán hűtelen kedvesét; s mikor
utolérte, markolatig döfte a leány
pihegő keblébe a villogó gatyát.» —
Azóta szinte egyértékese a tissotiádá-
nak. (L. ezt.)

★

A virágnak megtiltani nem lehet.

Hogy ne nyílják, ha jön a szép kikelet.

PETŐFI SÁNDOR A virágnak megtiltani nem lehet . . . (1843).

★

Abdera.

LUKIANOS görög történetíró (Kr. u. 160 körül) említi ~ thrakiai várost, melynek lakói mód nélkül együgyűek.

★

Ábrahám kebelében.

SZENT LUKÁCS 16, 23.

★

Ábrándozás az élet megrontója.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY A merengőhöz (1842).

★

Ádám, hol vagy?

MÓZES 1, 3, 9.

★

Addig éljen, míg a honnak él!

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Szép Ilonka (1833).

★

Addig nyujtózz, ameddig a takaró ér.

ÉZSAIÁS 28, 20.

★

Adgyon Isten egésséget,
Magyarok közt egygyességet,
Bort, petsenyét, békességet,
Szép, és jó feleséget.

XVII. századbeli borének.

★

Adgyon Isten minden jót,
Tele legyen mind a' pintze, mind a' bót,
Ne legyen a' ruhánkon semmi némű folt,
Szolgályon a Magyarnak Oláh és a' Tót!

XVII. századbeli borének.

★

Adja Isten, hogy a magyart
A fél világ uralja.

KISFALUDY SÁNDOR Tátika (1807.)

★

Adjatok, adjatok a mit Isten adott.

ARANY JÁNOS Koldus-ének (1850.)

★

Adjátok meg a császárnak, a mi a császáré
és Istennek, ami az Istené.

SZENT MÁTÉ 22, 21.

★

Adjon Isten, a mi nincs
Ez új esztendőben.

ARANY JÁNOS Alkalmi vers (1853).

★

Agyaglábu kolosszus.

DÁNIEL PRÓFÉTA 2, 31—34.

★

Ajándék lónak nem nézik a fogát.

L. *Equi donati dentes.*

★

Alcibiades kutyájának a farka.

Alcibiades egyszer levágatta drága
kutyájának a farkát, csak azért,
mert eleve tudta, hogy egész Athene
erről fog beszélni.

★

Alfa és ómega.

L. Én vagyok az alfa stb.

★

Ali kezei hosszúk.

JÓKAI MÓR A janicsárok végnap-
jai (1853). V. ö. *An nescis longas*
regibus esse manus?

★

Áljoemberek.

Les faux bonshommes.

THÉODORE BARRIÈRE és ERNEST
CAPENDU vígjátékának címe (1856).
(ford. Feleki Miklós).

★

Állj elő vén Márkus! vedd le a süveget!

ARANY JÁNOS A hamis tanu (1853).

★

Állj meg, boszú, megállj!

ARANY JÁNOS V. László (1853).

★

Állam az államban.

JEAN de SILHON francia író *Ministre
d'Estat* (1631). könyvéből.

★

Alunni fogsz, s nem lesznek álmaid,
Alunni fogsz, s nem lesz több reggeled.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Kis gyer-
mek halálára (1824).

★

Áment mondani rá.

Es mind a sokaság feleljen és mondják: Amen!

MÓZES 5, 27, 15.

★

Anglia elvárja, hogy *mindenki* megteszi
kötelességét.

England expects that every man will do his duty.

NELSON tengernagy napi parancsa
a trafalgari csatában, 1805 október
21-én.

★

Antikrisztus.

SZENT JÁNOS APOSTOL első levele
2, 18.

★

Antoniusi beszéd.

WILLIAM SHAKSPERE *Julius Cae-*
sar (1601).

★

Apám szent nevére.

Ez örült merészség!

PETŐFI SÁNDOR **A király esküje**
(1848).

★

Apostolok oszlása.

Divisio apostolorum.

RUFINUS IV. századbeli egyházi
író (*Hist. Eccl.* I. könyv, 9. fejezet).

★

Apró dőreségek.

ARANY JÁNOS A tudós macskája
(1847).

★

Ár ellen úszni.

JÉZUS, SIRÁK FIA 4, 32.

★

Arábiának minden illatszere nem édesíti meg
e kis kezét.

*All the perfumes of Arabia will not sweeten this little
hand.*

WILLIAM SHAKSPERE *Macbeth*
(1606), fordította Szász Károly.

★

Az arany ember.

JÓKAI MÓR 1873-ban megjelent
regényének a címe.

★

Aranygyapjas gazemberek.

LISZNYAI KÁLMÁN (1848)

★

Aranyhegyeket igérni.

Montes auri pollicere.

TERENTIUS *Phormio* (I, 2).

★

Arany hidat kell csinálni a futó ellenségnek.

Andrád Sámuel szerint HUNYADY JÁNOS és utána THELEKESSY IMRE szokta mondani. A franciák RETZ kardinálisnak (1614 – 1679) tulajdonítják.

★

Aranykalással ékes rónaság.

PETŐFI SÁNDOR *Hazámban* (1842).

★

Arany középszer.

L. *Aurea mediocritas.*

★

Aranyos leányzó.

SZIGETI JÓZSEF *Csizmadia* mint kísértet című népszínművéből (1856).

★

Aranyval megterhelt öszvér.

Macedoniai Fülöp király mondása volt, hogy nincs az a megvívhatatlan vár, a melybe egy ~ be ne hatolna.

★

Archimedesi pont.

ARCHIMEDES mondta, hogy ki tudná mozdtítani sarkaiból a földet ha volna egy szilárd pont a földön kívül.

★

Áron vesszeje.

MÓZES 4, 17, 5—8.

★

Asmódi (Asmodæus).

TÓBIÁS KÖNYVE 3, 8. (Egy gonosz lélek neve.)

★

Aszfalt-betyár.

KENEDI GÉZA a Pesti Hirlapban (1885).

★

Átkos közösügy.

CSANÁDY SÁNDOR függetlenségi-párti képviselő († 1892) szokta Tisza Kálmánnak tulajdonítani.

★

Árgus-szem.

A mythologia százszemű Argusáról, ki a féltékeny Junótól tehénné változtatott Iot őrizte.

★

Ariadne fonala.

Minos kretai király leánya, Ariadne, vezető fonal segítségével mentette ki a Minotaurus áldozatául szánt Theseust az útvesztőből.

★

Átok fogta meg a magyart,
Mert az soha együtt nem tart.

TERHES SÁMUEL Nem úgy van
most, mint volt régen verséből (1826).

★

Átok reád, viszály hona!
Már nem vagyok fiad.

TÁRKÁNYI BÉLA Coriolán.

★

Atrocitások.
(Ang. *atrocities*, kegyetlenségek.)

W. E. GLADSTONE és a *Daily News* (1876). E szóval célzatosan nagyított hírű visszaéléseket, kegyetlenségeket szoktunk gúnyolni.

★

Augiás istállója.

Herkules tizenkét munkájának egyike volt kitisztítani Augiás elisi király istállóját, melyben háromezer ökör állott és harminc év óta nem hordták ki belőle a ganajt. Ma a. m. rengeteg szennyhalmaz.

★

Augurok.

L. *Si augur augurem videt.*

★

Ah az! az a halál: midőn még itt vagyunk:
De halva, és magunk síratjuk — önmagunk.

TÓTH KÁLMÁN Halál.

★

Az alfa és az ómega.

L. Én vagyok az alfa stb.

★

Az alkotmány sáncai.

FELSŐBÜKI NAGY PÁL az 1807-iki országgyűlésen.

★

Az apját leütötte a hajókötel.

JÓKAI MÓR A koldus-gyermekek (1854).

★

Az aprólékos dolgokban nagyok, a nagyokban aprólékosok.

DUGONICS ANDRÁS *Az arany percek* (1790).

★

Az aranjuezi szép napoknak vége.

Die schönen Tage in Aranjuez sind nun zu Ende.

FR. SCHILLER *Don Carlos* (1807).

★

Az arany borjú.

MÓZES 2, 32, 4 és 24.

★

Az arany csak chimæra.

L'or est une chimère.

SCRIBE és J. DELAVIGNE szövege
Meyerbeer *Ördög Róbert* operájához
(1831).

★

Az áspiskígyó tojását kikölteni.

EZSAIÁS 59, 5.

★

Az asszony ingatag.

La donna è mobile.

F. M. PIAVE *Rigoletto* (1851). Zenéje
Verditől. Ford. Böhm Gusztáv.

★

Az egész világ, meg a hajdú.

SZIGLIGETI EDE A cigány (1851).

★

Az egy muszka halott.

A krími háború (1853—1856) óta gúnyoljuk ezzel az orosz hadi jelentések megbizhatatlanságát; t. i. e jelentések az oroszok legvéresebb vereségei után is többnyire azt mondták, hogy orosz részről csak egy halott a veszteség.

★

Az ekevasból kardot csinálni.

JÓEL 3, 10.

★

Az élet könyve.

SZENT PÁL APOSTOL a Filippibeliekhez írott levele 4, 3.

★

Az élet álom.

La vida es sueño.

CALDERON de la BARCA egyik színművének címe. Ford. Győry Vilmos.

★

Az élet olyan, mint a lánchíd.

RÁKOSI VIKTOR (Sipulusz) tette ismeretessé. Egy zsidó anekdotából ered.

★

Az elevenbe vágni.

L. *Resecare ad vivam.*

★

Az ellenség holtteste jószagú.

VITELLIUS római császár mondotta a bedriacumi csata után fő tisztjeinek, mikor irtóztak a temetetlen halottak bűzétől.

★

Az ember a bárónál kezdődik.

Der Mensch fängt erst beim Baron an.

Némelyek HERCEG METTERNICH osztrák kancellárnak, mások ALFRED WINDISCH-GRÄTZ HERCEGnek tulajdonítják.

★

Az ember kétlábú tollatlan állat.

PLATONnak tulajdonított meghatározás.

★

Az elveket szegre akasztani.

CSANÁDI SÁNDOR függetlenségi-
párti képviselő († 1892) szokta Tisza
Kálmánnak tulajdonítani.

★

Az én házam az én váram.

L. My house is my castle.

★

Az én kenyereimet ette.

ZSOLTÁR KÖNYVE 40, 10.

★

Az én szerelmes fiam.

MÁTÉ 3, 16; LUKÁCS 9, 35.

★

Az időknék jele.

SZENT MÁTÉ 16, 3.

★

Az idő pénz.

L. Time is money.

★

Az igazság fénye.

L. Lux veritatis.

★

Az igazságot földre tiporni.

*ÁMÓS 5, 7. (Káldy György fordí-
tása).*

★

Az irgalmas szamaritánus.

SZENT LUKÁCS 10, 30—36.

★

Az ismeretlen istennek.

APOSTOLOK CSELEKEDETEI 17, 23.

★

Az istenadta nép.

ARANY JÁNOS A walesi bárdok
(1864).

★

Az Isten ujja.

MÓZES 2, 8, 19. Káldi György
fordításában.

★

Az operáció sikerült, de a beteg meghalt.

DR. WALLACE LEE amerikai orvos,
Mac Kinley elnök halálakor
(1902).

★

Az ördög párnája (a hivatkozás).

GYÖNGYÖSI ISTVÁN 1695.

★

Az örök város.

L. Roma aeterna.

★

Az új földesúr.

JÓKAI MÓR 1863-ban megjelent
regényének címe.

★

Az ujságíró pályatévészített ember.

BISMARCK HERCEG mondott ilyesmit 1862-ben.

★

Az unszoló jó barátok.

GYÖNGYÖSSI JÁNOS 1790-ben kiadott Magyar versei előljáró beszédében.

★

Az Úr adta, és az Úr vette el is, áldott legyen az Úrnak neve!

JÓB 1, 21.

★

Az Úr asztala.

SZENT PÁL 1. levele a Korinthusbeliekhez, 10, 21.

★

Az Úr szíve szerint való (ember).

SÁMUEL 1, 13, 14.

★

Az Úr szőlleje.

ÉZSAIÁS 5, 7.

★

Az utolsó Mohikán.

The last of the Mohicans.

FENIMORE COOPER 1826-ban megjelent regényének címe.

★

Az üzlet üzlet.

Les affaires sont les affaires.

OCTAVE MIRBEAU színművének
címe (1902).

★

Azon mértékkel mérnek egyebek nék-
tek, a melylyel ti mértetek.

SZENT LUKÁCS 6, 38.

★

Azt és úgy.

KAZINCZY FERENC hirdette a fordí-
tásról.

★

Ázsiai állapotok.

BÁRÓ SENNYEY PÁL a képviselő-
házban 1872 október 7-én.

★

Bábeli zűrzavar.

MÓZES 1, 11, 8.

★

Babilon

(mint az erkölcstelenség jelképe.)

JERÉMIÁS 51. rész és SZENT JÁNOS
JELENÉSEI 14, 8.

★

Bach-huszárok.

A bécsi nép nevezte így el a Bach-korszak cifra magyaros egyenruhába bujtatott német és cseh hivatalnokait.

★

Bajba(n) Marokkó!

BÁRÓ KAAS IVOR a Budapesti Hirlapban, (1888).

★

Bájlón mosolygsz.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF Búcsú (1836).

★

Bálám számara.

MÓZES 4, 22, 21—34.

★

Bárány a mészárszéken.

ÉZSAIÁS 53, 7.

★

Barátja az erénynek.

JÓKAI MÓR Politikai divatok című regényében (1863) többször adja egyik alakjának szájába. De a szállóige eredete nyilván más és idegen.

★

Básta szekere.

Az erdélyiek nevezték így az embervonta talyigát, mikor Basta György kormányzó (1601—1604) még a jobbágyok ígás marháit is elszedette.

★

Befűtta az utat a hó.

TÓTH KÁLMÁN egy versének kezdete. (Az ötvenes évekből.)

★

Bejártam kétszer a világot.

J'ai fait deux fois le tour du monde.

CLAIRVILLE és GABET *A cornevillei harangok operettejéből*. Zenéjét írta R. Planquette. Ford. Rákosi Jenő (1878).

★

Béke veletek!

Vulgata: Pax vobiscum!

SZENT LUKÁCS 24, 36.

★

Benjámin.

MÓZES I, 42, 4.

★

Beszélhetsz, jó vitéz.

PETŐFI SÁNDOR A király esküje
(1848.)

★

Bírodalmamban a nap nem áldozik le soha.

V. KÁROLY császárnak (1500—1558)
tulajdonítják.

★

Bizalmam az ősi erényben.

I. FERENC JÓZSEF magyar király
jelmondata; Lónyay Menyhért aján-
lotta neki (1867).

★

Bliktri.

Blictri.

A XVIII. században egy CASNEDI nevű francia jezsuita új módját találta ki annak, hogy az ember ne hazudjék, ha az igazságnak az ellenkezőjét mondja is. Ez a rendszer a pusztán «anyagi» beszéd; vagyis hogy az ember a szavakat úgy ejtse ki, mintha semmi értelmök nem volna; «úgy, ahogy én ezt a szót kiejtem: *Blictri.*» (Paul Bert idézi *La morale des Jésuits* könyvében, Guizy és Lebien jezsuiták írásai-
ból.)

★

Bocsásd meg nékik, mert
nem tudják, mit cselekesznek.

SZENT LUKÁCS 23, 34.

★

Boldogok a lelki szegények, mert övék a
mennyeknek országa.

SZENT MÁTÉ 5, 3. Hegyi beszéd.

★

Boldogtalan vagyok,
Mert kínaim nagyok.

BÁRÓ BALASSA BÁLINT Búcsú-
éneke kedveséhez (1589).

★

Bolond kend, Táncsics!

VAS GERE BEN (Radákovits József)
írta az általános »kend» megszólí-
tást sürgető Táncsics Mihályra
1848-ban.

★

Bolondozol te Pál; a nagy bölcsesség
miatt bolondultál meg.

APOSTOLOK CSELEKEDETEI 26, 24.

★

Bolyhosok.

HERCZEG FERENC *Andor és Andor*
*rd*s című regényében (1903) egy
 kávéházi újságíró-kompánia neve;
 azóta a bohème zsurnalisztákra al-
 kalmazzák.

★

Borban a bú, mint a gyermek,

Aluszik.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Főti dal
 (1842).

★

Borban vagyon az igazság.

L. *In vino veritas.*

★

Bort a billikomba,

Részegítő, lánghullámu bort!

PETŐFI SÁNDOR Felköszöntés (1842).

★

Bort megissza magyar ember,

Jól teszi.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Főti dal
 (1842).

★

Borzasztó szép.

Horribly beautiful.

LORD BYRON *Childe Harold's Pilgrimage* IV. ének (1816—18).

★

Botránykő.

Vulgata: Lapis offensionis.

ÉZSAIÁS 8, 14. Károli G. ford.:
•Botránykozásnak kösziklája.▪

★

Botránykrónika.

L. Chronique scandaleuse.

★

Boycott, boycottni, boycotkozás.

JAMES BOYCOTT Mayo ir grófságbeli embertelen uradalmi igazgató († 1897) nevéből, mivel a föllázadt nép 1880-ban minden érintkezést megtagadott és se dolgozni nem akart számára, se nem adott el neki semmit, se nem vett tőle.

★

Bölcs Salamon.

KIRÁLYOK KÖNYVE, több helyen.

★

Bölcsesség az utcán.

SALAMON PÉLDABESZÉDEI I, 20,
nyomán.

★

Bömböla mádi torony, a fák fűtyörészve legelnek.

Debreceni deákversből, a XIX.
század elejéről.

★

Brennus kardja.

Brennus gallus hadvezér kardját
dobta a mérleg serpenyőjébe, mikor
a legyőzött rómaiak az ezer font
arany sarc fizetésekor tiltakoztak a
hamis mérték ellen; s azt mondta;
«*Vae victis!*» (Jaj a legyőzöttek-
nek!) L. ezt.

★

Brescia hienája.

Haynaut nevezték így az olaszok
1849 áprilisa óta, mikor Bresciában
botoztatott, nőket vesszőztatott és
akasztatott. Csonka anagramma:
Haynau — hyæna.

★

Brutus derék, becsületes férfiú.

Brutus is an honourable man.

WILLIAM SHAKSPERE *Julius Caesar*.
1601) fordította Vörösmarty Mihály

★

Buda-, Mohács-, Nándornál elfutó,
Tán honom könnye vagy te nagy folyó?

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF Búcsú (1836)

★

Bukott angyalok.

SZENT PÉTER APOSTOL második
levele 2, 4. nyomán.

★

Bumbum generális.

L. *Général Boumboum*.

★

Buridán számara

(a ki két egyforma jó közül nem tud választani.)

JEAN BURIDAN (XIV. század).

★

Bürokrácia.

Bureaucratie.

VINCENT de GOURNAY francia
nagykereskedő († 1759).

★

Bús az idő, bús vagyok én magam is.

LOSONCZY LÁSZLÓ (a XIX. század ötvenes éveiben).

★

Búsképű lovag.

El caballero de la Triste Figura.

MIQUEL de CERVANTES SAAVEDRA
Az elmés nemes *Don Quijote de la Mancha* (1605). Fordította Győry Vilmos.

★

Búsuljon a ló, elég nagy a feje.

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM De mit töröm fejemet? kezdetű versének címe és refrainje.

★

Bűnbak.

MÓZES 3, 16, 15.

★

Canossába nem megyünk.

Nach Canossa gehen wir nicht.

BISMARCK HERCEG a német birodalmi gyűlésben 1872 május 13-án.

★

Cassandra-jóslat.

Cassandra, Priamus leánya, megjósolta Trója vesztét, de nem hittek neki. Ezért ~ a bölcs intés, melyet nem hallgatnak meg.

★

Caudiumi járom.

L. *Fugum caudinum*.

★

Cifra nyomorúság.

Das glänzende Elend.

J. W. GOETHE *Leiden des jungen Werthers* (1774).

★

Cerberus.

A görög-római mythologiában a pokol kapuját őrző háromfejű kutya; ma tréfásan a m. házmester vagy egyéb goromba őr.

★

Cigányország.

VICTOR TISSOT *Voyage au pays des Tziganes, la Hongrie inconnue* (1880). *Le pays des Tziganes*: Magyarország a külföld, főképp a franciák szemében.

★

Cincinnatus ekéje.

L. Q. Cincinnatus, a patriciusi jogok védelmezője, visszavonulván a politikától, épp szántott kis birtokán, mikor hírül vitték neki, hogy dictatorrá választották.

★

Claquehutes Frigyes.

RELLE IVÁN 1888-ban a Nemzet című lapban fordította így ezt: *„Die Feder des Claque-Hutes“*.

★

Cleopatra orra.

L. Ha Cleopatra orra stb.

★

Cordelia mit tegyen? Hallgat s szeret.

What shall Cordelia do; love and be silent.

WILLIAM SHAKSPERE *Lear király*
(1607) fordította Vörösmarty Mihály.

★

Cræsus.

Lydiának gazdagságáról híres királya (Kr. e. 571—546).

★

Csak a szuronyoknak engedünk.

*... car nous ne quitterons nos places que par la
puissance des baïonnettes.*

MIRABEAU mondta Dreux-Brezé
főszertartásmesternek, mikor XVI.
Lajos 1789 június 23-án feloszlatta
a nemzetgyűlést.

★

Csak az első lépés nehéz.

Il n'y a que le premier pas qui coûte.

DU DEFFANT marquise, D'Alam-
berthez intézett levelében (1763).

★

Csak azért is Dongó.

L. Debrecenben kidobolták.

★

Csak egyszer él az ember.

Man lebt nur einmal in der Welt.

J. W. GOETHE *Clavigo* (1774)

★

Csak holttestemen keresztül...

Nur über meine Leiche geht der Weg.

TH. KÖRNER *Hedwig* (1811).

★

Csak sast nemzenek a sasok
S nem szül gyáva nyulat Núbia párdúca.

BERZSENYI DÁNIEL A felkölt
nemességhez (1797).

★

Csak törpe nép feledhet ős nagyságot.

GARAY JÁNOS az Árpádok vezér-
hangjából (1847).

★

Csáky szalmája.

Állítólag gróf Csáky László ország-
bíróra († 1655) vonatkozik, ki oly
jószivű volt, hogy még azt is meg-
engedte, hogy szérűjéről elhordják
a szalmát.

★

Csapot, papot, mindent felejtett.

PETŐFI SÁNDOR Csokonai (1844).

★

Csatájok a védelmezett
Népjog csatája volt.

BAJZA JÓZSEF Apotheosis (1834).

★

Csiribiri rossz emberek.

Régi anekdota szerint MÁTYÁS KIRÁLY mondotta Mad csallóközi falu lakosaira, mikor kivágatták kedves hársfáját, hogy ne legyen kedve többé oda jönni; mert sok alkalmatlanságuk volt az udvari kíséret miatt. — Népies hagyomány szerint Mátyás király így átkozta meg a csallóköziet, mikor még vadászat közben is zaklatták aprócseprő pöreikkel:

Csiribiri veréb fajta
Réce, ruca, kacsá fajta
Mindég veszekedjetek,
Soha se egyeztetek.

★

Csöndes ember.

A grave man.

WILLIAM SHAKSPERE *Romeo és Julia* (1592) fordította Szász Károly.
A halálra sebesült Mercutio nevezi így a halottat.

★

Csúcsára állított pyramis.

GRÓF ANDRÁSSY GYULA mondta 1861-ben, a felirati vita alkalmával mondott országgyűlési beszédében, hogy Ausztria ~. De kérdés, tőle ered-e e szálló ige?

★

**Dalt érdemelt, mert költő,
Könnyet, mert szeretett.**

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF *Végrendelet*
(1837).

★

Damokles kardja.

Idősb Dionysios, Siracusæ zsarnoka udvari ebédkor lószőrszálon éles kardot függesztett a Damokles nevű hízalgő feje fölébe, hogy lássa e jelképben: mily veszedelmek fenyegetik állandóan a hatalmas urakat.

★

Dárius kincse.

Dáriusról, az igen gazdag perzsa királyról (Kr. e. 521—481).

★

Danaidák hordója.

A görög mythologia szerint Danaos király ötven férjgyilkos leányának a pokolban lyukas hordóba kellett örökké vizet tölteniök. A. m. sikertelen munka.

★

Dávid és Jonathán.

SÁMUEL 1, 18, 1—4 és 2, 1, 26.

★

De a halál azt mondja: csitt!

PETŐFI SÁNDOR Az örült (1846).

★

De azért is Dongó.

L. Debrecenben kidobolták.

★

De már erre egyet iszom!

TÓTH KÁLMÁN Dobó Katica színművéből (1862).

★

De néked élni kell, o hon.

KÖLCSEY FERENC Rákos nymphájához (1814).

★

Debrecenben kidobolták,

Hogy a Dongót ne danolják:

De azért is Dongó,

Diriduri dongó!

Debreceni deák-nóta a XIX. század elejéről, mikor egy, a magisztrátust csúfoló «Dongó, diriduri dongó» kezdetű nótát büntetés terhe alatt tiltottak el.

★

Debreceni ripők.

SZIGLIGETI EDE színművének
címe (1845).

★

Délibábos nyelvészet.

SZARVAS GÁBOR a Nyelvőrben (1879).

★

Dicsőséges nagy urak! hát hogy vagytok?

PETŐFI SÁNDOR A mágnesokhoz
(1848).

★

**Diligenter frequentáltam
Iskoláim egykoron.**

PETŐFI SÁNDOR Deákpályám (1844).

★

Diogenes lámpása.

L. Embert keresek.

★

Dionysios füle.

L. A falaknak is vannak fülei

★

Disznók elé a gyöngyöt.

Vulgata: Margaritas ante porcos.

SZENT MÁTÉ 7. 6.

★

Dísztelen itt fekszik, deli termete összerutítva

KISFALUDY KÁROLY *Mohács* (1824).

*

Dobzse László.

II. ULÁSZLÓ királyunkat (1490—1516) nevezték így, mert mindenre ezt a cseh szót mondta: «Dobzse» (jól van).

*

Drága kincsem galambocskám,
Csikóbőrös kulacsocskám.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY Szerelem-
lemdal a csikóbőrös kulacshoz.

*

Dragaderos.

ÁGAI ADOLF csinálta e spanyol szívarnévhangzású szót a XIX. század hetvenes éveiben. (Drága, de rossz.) A német *Stinkadores* és a francia *infectados*, *crapulados* stb. mása.

*

E szó Jákob szava, de e kezek Ézsau kezei.

MÓZES I, 27, 22.

*

E többé nem szokatlan úton.

Auf diesem nicht mehr ungewöhnlichen Wege.

Berlinben keletkezett, a múlt század közepén, mikor elsőben vált divattá házassági ajánlatokat a lapok hirdetései között közleni.

*

Eb ura fakó!

Az ónodi országgyűlés kiáltása 1707 június 14-én, mikor I. József-ről kimondta, hogy nem király többé.

*

Ébredj nagy álmaidból,

Ébredj Árpád fia!

BAJZA JÓZSEF *Ébresztő* (1845).

*

Eddig és nem tovább!

JÓB 38, 11. (Káldi György fordítása szerint.)

*

Ég és föld között függ Absolon.

SÁMUEL 2, 18, 9.

*

Ég és föld között lebeg, mint a Mohamed koporsója.

L. Mohamed koporsója.

*

Égbekiáltó bűn.

MÓZES 1, 4, 10 nyomán.

★

Eget-földet megindítani.

AGGEUS 2, 6.

★

Eget-földet tanúságul hívni, igérni sat.

MÓZES 5, 4, 26 nyomán.

★

Égig magasztalni.

SZENT LUKÁCS 10. 15.

★

Egri név.

L. *Kivívta az egri nevet.*

★

Es léssen egy akol és egy pásztor.

Vulgata: Et fiet unum ovile et unus pastor.

SZENT JÁNOS EV. 10, 16.

★

Egy csöpp demokrata olaj.

LUDWIG UHLAND, a költő, emlegette a frankfurti parlament 1848 januárius 22-iki ülésén.

★

Egy életünk, egy halálunk.

ARANY JÁNOS 1848-ban írt versének címe és refrainje.

★

Egy erdő majomért nem adtam volna

[azt a gyűrűt.]

I would not have given it for a wilderness of monkies.

WILLIAM SHAKSPERE *Velencei kal-*
már (1594).

★

Egy gondolat bánt engemet:

Ágyban, párnák közt halni meg!

PETŐFI SÁNDOR 1846-ban írt ver-
sének két első sora.

★

Egy fecske tavaszt nem csinál.

ARISTOTELES *Ethika* I, 6.

★

Egy (v. az utolsó) fillérig megfizetni.

SZENT MÁTÉ 5, 26.

★

Egy játékos, aki nyer.

JÓKAI MÓR regényének címe (1882).

★

Egy kevéssé és már nem láttok engem; és
ismét egy kevéssé és megláttok engem.

SZENT JÁNOS EV. 16, 16.

★

Egy nő, kinek elvei vannak.

DOBSA LAJOS egyik vígjátékának
címe (1856).

★

Egy nyúlra heten mennek.

PETŐFI SÁNDOR Mit nem beszél
az a német . . . verséből. (1848). Cél-
zása XVI. század eleje óta ismeretes
Hét sváb című német népmesére.

★

Egy óra mulva nem lát engem Milánó!

SZIGLIGETI EDE A szökött katona
(1843).

★

Egy pohár bor a hazáért

Meg nem árt.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Főti dal
(1842).

★

Egy szív, egy lélek.

ÁPOSTOLOK CSELEKEDETEI 4, 32.

★

Egy szó nyilallott a hazán keresztül,

Egy röpke szóban annyi fájdalom.

ARANY JÁNOS Széchenyi emléke-
zete (1860).

★

Egy tál lencséért eladott elsőszülött juss.

MÓZES I, 25, 34.

★

Egy tanu nem tanu.

L. *Testis unus etc.*

★

Egy tiszta, lángoló szív és — két szobára való bútor.

TÓTH KÁLMÁN A nők az alkotmányban című vígjátékából (1871). Arra céloz, hogy a gazdagnak híresztelt leányok hozománya legtöbbször ~.

★

Egyébiránt a legjobb fiú a világon.

Au demeurant le meilleur fils du monde.

CLÉMENT MAROT *Au Roy pour avoir esté desrobbé* (1531).

★

Egyedül üdvözítő.

A SZENT ÁTHANASIUS-féle hitvallás (IV. század) szerint «aki üdvözülni akar, mindenekelőtt szükséges, hogy a katolikus hitet vallja», továbbá: «ez a katolikus hit; aki nem hisz benne híven és erősen, nem üdvözülhet».

★

Egyiptomi húsos fazekak.

MÓZES 2, 16, 3.

★

Egyiptomi setétség.

MÓZES 2, 10, 22.

★

Egyszer volt egy leány,
Ki csak úgy játszott a legénnyel,
Mint macska szokott az egérrel!

ARANY JÁNOS Tetemre hívás (1877).

★

Ej no! hiszen több is veszett Mohácsnál.

ARANY JÁNOS Elesett a Rigó lo-
vam patkója (1856).

★

Ejh, ráérünk arra még!

PETŐFI SÁNDOR Pató Pál úr (1847).

★

Él-e még az isten . . . magyarok istene?

ARANY JÁNOS Él-e még az Isten?
(1848).

★

Él és uralkodik.

MÓZES 1, 45, 26.

★

Él magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY Mohács (1824)

★

Él még nemzetem istene!

BERZSENYI DÁNIEL A felkölt nemességhez a szombathelyi táborban
(1797).

★

Elég gazdag a magyarok fejedelme, hogy áldozon mind a magyarok istenének, mind a keresztényének istenének.

THIETMAR krónikája szerint Géza fejedelem mondotta, mikor megkeresztelése után papja a szemére hányta, hogy még most is áldoz pogány módon.

★

Elevenbe vágni.

L. Resecare ad vivum.

★

Elfogyott a fogyó holddal.

ARANY JÁNOS A tudós macskája
(1847).

★

Elhagyta, mint szent Pál az oláhokat.

A XVII. század harmadik negyedéből ered, mikor gróf Kollonich Lipót a szent Pál félremagyarázott tanain épült bogomil vallású alvinci oláhokat megtérítette.

★

Eljátszottad már kis játékidat.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Kis gyermek halálára (1824).

★

Éljen a haza!

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Árpád ébredése (1837).

★

Éljen a király!

SÁMUEL 1, 10, 24. Károli Gáspár fordítása.

★

Éljen az egyenlőség!

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF 1840-ben színre került vígjátékának címe.

★

Elmefuttatás.

KÓNYI JÁNOS (1792).

★

Hogy valaki hiszen ő benne el ne vesszen,
hanem örök életet vegyen.

SZENT JÁNOS 3, 15.

★

Elesett a mi fejünknek koronája.

JERÉMIÁS SIRALMAI 5, 16.

★

Elhull a virág, eliramlik az élet . . .

PETŐFI SÁNDOR *September végén*
(1847). *

Élni nem tudunk, és halni nem merünk.

PETŐFI SÁNDOR *Van-e egy marok föld . . .* (1848).

★

Előkelő idegen.

L. Distinguished foreigner.

★

Előre, előre!

A Lipótmezőre!

BARTÓK LAJOS *paródiája Kassai*
Vidornak a Rákóczi-indulóhoz írt
szövegére (1883).

★

Előre veti árnyékát.

[Coming events cast their shadows before.

T. CAMPBELL *Lochiel's Warning*
(1802). *

Elöttem mégy és szolgám leszel a másvilágon.

MÁRK KRÓNIKÁJA szerint ezt mondta
Lehel vezér, mikor Konrád császárt
kürtjével agyon ütötte; mert magyar
hit, hogy azok, akiket megölnek, a
másvilágon az ő rabszolgáik lesznek.

★

Eltévelyedett juh.

MÁTÉ 18, 12—14, LUKÁCS 15, 4.
nyomán.

★

**Elvesz az én népem, mivelhogy tudomány
nélkül való.**

HÓZSEÁS 4, 6.

★

Elveszett juh.

MÁTÉ 18, 12—14, LUKÁCS 15, 4—7.

★

Ember teszen fogadást, eb aki megállja.

BOCSKAI ISTVÁN mondotta a csá-
szarra fölesküdt hajdúknak.

★

Emberben legszebb rendes s mértékletes élet.

SÁNDOR ISTVÁN Sokféle (1791).

★

Embernek fia.

MÓZES 1, 11, 5 és egyebütt, számos helyén a bibliának.

*

Embert keresek.

DIOGENES, a cynikus bölcs járt Athene utcáin fényes nappal égő lámpással, mondván: ~.

*

Emil, te csalsz!

Akkor keletkezett, mikor Babó Emil országgyűlési képviselőt 1897-ben hamis kártyázáson érték.

*

Emlékezzünk régiekről.

CSÁTI DEMETER Ének Pannonia megvételéről. (A XVI. század első feléből.)

*

Én is Árkádiában születtem.

Auch ich war in Arkadien geboren.

FR. SCHILLER *Resignation* (1787)

*

Én (pedig) és az én házam tiszteljük az Urat!

JÓZSUÉ 24, 15.

*

Én is oda való vagyok,
Ahol az a csillag ragyog.

CZUCZOR GERGELY (1836).
★

Én magyar nemes vagyok!

PETŐFI SÁNDOR A magyar nemes
(1845).
★

Én vagyok, aki voltam, és lészek, aki vagyok.

ZÁGONI MIKES KELEMEN Török-
országi Levelei (LX).

★

Én vagyok az alfa és az ómega, azaz kezdet
és végét.

Vulgata: Ego sum A et Ω , principium et finis.

SZENT JÁNOS JELENÉSEI I, 8.

★

Én vagyok az út, az igazság és az élet.

Vulgata: Ego sum via, veritas et vita.

SZENT JÁNOS 14, 6.

★

Engem sem a gólya költött!

ARANY JÁNOS Arkádia-féle (1853).

★

Enyém a bosszúállás és a fizetés.

MÓZES 5, 32, 35.

★

Ép lélek, ép testben.

L. *Mens sana in corpore sano.*

★

Eredj kolostorba!

(Arany János ford.: Vonulj kolostorba.)

Get thee to a nunnery.

WILLIAM SHAKSPERE *Hamlet*
(1602).

★

Erényhős.

BAJZA JÓZSEF Nyugasztaló (1851).

★

Erger, Berger.

KECSKEMÉTHY AURÉL csúfolta így
a Bach huszárokat a Bolond Miska
naptárában (1859). A zsidókra az
eszlári pör idejébeu (1883) forgatta
egy kétes eredetű népdal.

★

Erős a szeretet, mint a halál.

ÉNEKEK ÉNEKE 8, 6.

★

Erre visz az út Bizáncha.

A mendemonda szerint 1789-ben
a krimi félszigetet beutazó II. Kata-
lin cárnőt minden állomáson ez a
felírás fogadta.

★

És mégis mozog a föld.

L. *Eppur si muove.*

★

És úgy tett, a miként beszéle.

PETŐFI SÁNDOR Pál mester (1844).

★

Esküszöm az égre,
Az ég istenére!

PETŐFI SÁNDOR A király esküje
(1848).

★

Este van, este van: kiki nyugalomba'!

ARANY JÁNOS Családi kör (1851).

★

Estve jött a parancsolat

Violaszin pecsét alatt.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY Szegény
Zsuzsi a táborozá kor.

★

Európa csendes, újra csendes . . .

PETŐFI SÁNDOR 1849-ben írt versének címe.

*

És az Íge testté lőn.

Vulgata: Et Verbum caro factum est.

SZENT JÁNOS EV. I, 14.

*

Ez a pohár bujdosik,

Illyen a barátság!

Kézről kézre adatik,

Illyen a barátság!

XVII. századbeli borének.

*

Ez a vég kezdete.

That is the true beginning of our end.

WILLIAM SHAKSPERE *Szentivné-
éji álom* (1594—1595) nyomán.

*

Ez az élet úgy se sok,

Használják az okosok.

UJFALVI KRISZTINA († 1818).

*

Ez az én szerelmes fiam, kiben nékem kedvem
telik.

SZENT MÁTÉ 3, 17.

*

Ez még derekabb dal a másíknál.

Why, this is a more exquisite song than the other !

WILLIAM SHAKSPERE *Othello*
(1604) fordította Szász Károly.

★

Ez sem volt Pál udvarában.

SZÉCHENYI PÁL kalocsai érsekre
(† 1710) vonatkozik, kinek udvará-
ban kötelező volt a finom modor.

★

Ez több a véteknél, ez hiba.

C'est plus qu'un crime, c'est une faute.

FOUCHÉ, I. Napoleon rendőr-
minisztere (1820).

★

Farizeus.

A régi zsidóságban egy, a hagyó-
mányokhoz ragaszkodó, de csak
külsőleg igazán vallásos felekezet.
Ma a. m. képmutató. V. ö. SZENT
LUKÁCS 18, 11.

★

Farkas, báránybőrben.

SZENT MÁTÉ 7, 15.

★

Fejére hamut hinteni.

ESZTER 4, 1.

★

Ti fekélyek a hazának testén.

PETŐFI SÁNDOR A külföld magyar-
jaihoz (1844).

★

Fekete kenyér — szabadság.

GRÓF ILLYÉSHÁZY ISTVÁN (1541—
1609) kincstárában egy billikom fel-
írata.

★

Felhívás keringőre.

Aufforderung zum Tanz. (Invitation à la valse.)

KARL MARIA WEBER zenekari
művének címe (1810).

★

Fél-intézkedések.

Demi-mesures.

LA ROCHEFOUCAULD-DOUDEAU-
VILLE francia államférfiú, 1827-ben

★

Félelem és gáncs nélküli lovag.

L. Chevalier sans peur et sans reproche.

★

Felnőtt családapák számára.

ÁGAI ADOLF a XIX. század hetvenes éveiben.

★

**Félre gondok!
Hoppot mondok.**

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM Vidulás
(XVIII. század).

★

Félreismert lángész.

DEGRÉ ALAJOS egyik vígjátékának
címe (1846).

★

Felvirradt végre a dicső nap hajnala.

CSIKY GERGELY Mukányi (1880).

★

Fény nevére, áldás életére!

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Szép Ilonka.
(1833).

★

Férfi sorsa a nő.

JÓKAI MÓR Enyim, tied, övé (1875)

★

Férfié az élet gondja.

ARANY JÁNOS Oh ne nézz rám . . .
verséből (1852).

★

Fertály-mágnás.

Bécsi német eredetű (*Viertel-Magnat*). RÓZSAÁGI ANTAL regényének (1862) és BERCZIK ÁRPÁD vígjátékának (1867) címe.

★

Feszítsd meg!

SZENT MÁRK 15, 13; SZENT
JÁNOS 19, 15.

★

Fiaim, csak énekeljetek!

TOMPA MIHÁLY A madár fiaíhoz
(1850).

★

Fiatál óriás.

PÁKH ALBERT Életképek, 1846.
24. szám.

★

Fiatalkori bűnök.

ZSOLTÁROK 25, 7.

★

Figaro itt, Figaro ott,
 Figaro lent, Figaro fent,
 Figaro mindenütt!
Figaro qua, Figaro là,
Figaro sù, Figaro giù!
Tutti mi vogliono, tutti mi chiamano
Uno alla volta, per carità!

CESARE STERBINI *A szezillai bor-*
bély. Rossini operája (1816).

★

Fiúk, az isten áldjon meg,
 Én is iszom, igyatok!

PETŐFI SÁNDOR *Részezség a ha-*
záért (1844).

★

Fiume mellett a tenger csöndes.

IFJ. ÁBRÁNYI KORNÉL a Kelet
 Népe című lapban (1876). A hiva-
 talos lapot csúfolta így, mely Sze-
 ged árvizveszedelmét meg sem em-
 lítette, de minden nap közölte,
 hogy ~.

★

Fizess meg nekik, Uram!

★ JERÉMIÁS SIRALMAI 3, 64.

Floridornak igaza van.

MEILHAC és MILLAUD *Nebdants-virág* operettejéből. Fordította Evva Lajos (1887).

★

Folt, amely tisztít.

JOSÉ ECHEGARAY egyik drámájának címe (1896).

★

Fontolva haladók.

A XIX. század 40-es éveiben a magyar conservativok nevezték magukat így.

★

Forgó viszonság járma alatt nyögünk.

BERZSENYI DÁNIEL A magyarokhoz (1796).

★

Forradalomban nem okos emberre van szükség, hanem vakmerőkre.

SÜKEI KÁROLY író mondta 1848-ban Nyáry Pálnak.

★

Forró deszkák.

DÉRYNÉ nevezi így Naplójában a
színpadot.

★

Fortuna szekerén okosan ülj.

FALUDI FERENC A forgandó sze-
rencse (1750 előtről való).

★

Földi istenek
(a fejedelmek).

DUGONICS ANDRÁS Az arany pere-
cek (1790).

★

Földiekkel játszó
Égi tünemény.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY A re-
ményhez.

★

Földrajzi fogalom.

L'Italie est un nom géographique.

HERCEG K. L. METTERNICH oszt-
rák kancellár mondta Lord Pal-
merstonnak 1847 nyarán.

★

Fölfelé megy borban a gyöngy
Jól teszi.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Fóti dal (1842).

★

Föltette az Orbán süvegét.

Régi anekdotaszerint Dóczy Orbán egri püspök bortól elázott szolgája, mikor II. Ulászló koronázásakor, 1490-ben, a süveges püspökök a király körül sűrűlődték, maga is püspöksüveget tett a fejére.

★

Fölvette a néhai nevet.

ARANY JÁNOS A tudós macskája
 (1847).

★

Fövenyre (homokra) építeni a házat.

SZENT MÁTÉ 7, 26.

★

Frakkos banda.

HENTALLER LAJOS a Függetlenség lapban (1880).

★

Füleid nyitva vagynak, de nem hallasz.

ÉZSAIÁS 42, 20.

★

Fürtidben tengervészes éj.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Az úr
hölgyhöz (1841).

*

Füstbe ment terv.

PETŐFI SÁNDOR 1844-ben írt ver-
sének címe.

*

Fütyül a szél, az idő már őszre jár.

TÓTH KÁLMAN (az ötvenes évek-
ben).

*

Fűzfa poéta.

CZEGLÉDI ISTVÁN Redivivus Ja-
phetke (1669).

Gessler kalapja.

*

A monda szerint Gessler Her-
mann, Schwyz és Uri kantonok
császári vogtja, a XIV. század ele-
jén megparancsolta, hogy póznára
tűzött kalapját térdet hajtva süve-
geljék meg a svájciak. Ez lett
aztán a szabadságharc kitörésének
egyik oka.

*

Gileádi balzsam.

L. Nincsen-é balzsamolaj Gileádban?

*

Golgotha.

Héber eredetű szó, jelentése koponya-hegy. Az a domb Jeruzsálem mellett, ahol a Krisztust megfeszítették. Latinos alakja *kálvária*. SZENT MÁTÉ 27, 33; SZENT MÁRK 15, 22; SZENT LUKÁCS 23, 33; SZENT JÁNOS 19, 17.

*

Az óriás Góliát.

SÁMUEL I, 17, 23—49.

*

Gomblyukfájás.

Knopfloch-Schmerzen.

K.-J. WEBER (1767—1832) nevezi így *Lachender Democritus* című munkájában az érdemjelekre való áhítozást.

*

Gondolattal, szóval és cselekedettel.

Cogitatione, verbo et opere.

A mise *confiteor* kezdetű bűnvalló formulájából V. ö. *Mea culpa*.

*

Gondold meg és igyál;
 Örökké a világ sem áll,
 Eloszlik, mint a buborék
 S marad, mint volt, a puszta lég.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Czillej és a
 Hunyadiak című szomorújátékának
 I. felvonásában előforduló bordal
 refrainje. (1844.)

★

Gordiusi csomó.

Gordium phrygiai városban, a
 Jupiter templomában, Gordius ki-
 rálynak egy szekerét őrizték, mely-
 nek rúdja mesterségesen bogozott
 feloldhatatlan csomó volt kötve. Az
 orákulum azt hirdette, hogy Ázsiát
 az hódítja meg, aki ezt a csomót
 feloldja. Nagy Sándor a csomót
 kardjával vágta ketté, azt mondván:
 «Mellékes, *hogyan* oldják fel».

★

Gondolj merészet és nagyot.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Czillej és a
 Hunyadiak című szomorújátéknak
 I. felvonásában előforduló bordal-
 ból. (1844).

★

Gyarlóság, asszony a neved!

Frailty, thy name is woman!

WILLIAM SHAKSPEARE *Hamlet* (1602)
fordította Arany János.

★

Gyászba borult ege Hunniának.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Szigetvár
(1832).

★

Gyémántos miniszter.

A Görgeitől felakasztatott gróf
Zichy Eugén értéktárgyainak elsa-
játításával vádolt Madarász László
rendőrminisztert nevezte el így a
debreceni Esti Lapok 1849-ben.

★

Gyerek ezt hallgatja örömmel.

Die Kinder, sie hören es gerne.

J. W. GOETHE Ballada az elűzött
és visszatért grófról. (Arany János
fordítása.)

★

Gyermek-királyt s oly hadvezért,

Ki erején felül mer

Ád az Isten haragjában

A nemzetnek, kit megver.

KISFALUDY SÁNDOR Dobozi Mihály
és hitvese.

★

Gyönyörűséges iga.

SZENT MÁTÉ II, 30.

★

Ha a föld isten kalapja,

Hazánk a bokréta rajta!

PETŐFI SÁNDOR A magyar nemzet (1846).

★

Ha a hegy nem megy Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez.

Keresztyén anekdota szerint Mohamed ráparancsolt egy hegyre, hogy prófétaságának bizonyosságául közeledjék feléje; de mikor a hegy csak nem mozdult, Mohamed ment hozzá. A Koránból az tűnik ki, hogy Mohamed egyszer csakugyan fenyegetődzött a hegyek kimozdulásával.

★

Ha akarom doktor, ha akarom piktör.

SZIGETI JÓZSEF A vén bakancsos és fia, a huszár népszínművéből (1856).

★

Ha Cleopatra orra valamivel rövidebb lett volna, egész földünk más alakot öltött volna.

B. PASCAL *Pensées* (1670).

★

Ha férfi vagy, légy férfi,
Ne hitvány, gyöngé báb.

PETŐFI SÁNDOR 1847-ben írt versének két első sora.

★

Ha Isten minket ketten öszvebír . . .

Adhortatio mulierum (XVI. század).

★

Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?

Vulgata: Si Deus pro nobis, quis contra nos?

SZENT PÁL APOSTOL a Rómabeliekhez írott levele 8, 31.

★

Ha nincs kenyerek, egyenek zsemlyét.

Egy, a XVIII. század elején élt toscanai hercegnő mondta, mikor az éhező nép kenyeret kért.

★

Ha per, ugymond, hadd legyen per!

ARANY JÁNOS A fülemile (1854).

★

Ha rövid a kardod, toldd meg egy lépéssel.

Gróf Zrinyi Miklós használta ezt a REGULUS BARTHOLOMEI egy anekdotájából eredő szálló igét Montecuccolival szemben (1662).

★

Ha Sándor nem volnék, Diogenes szeretnék lenni.

NAGY SÁNDOR mondta, mikor Diogenes fejedelmi ajándéku csak azt kérte tőle, hogy ne vegye el tőle azt, amit nem adhat: álljon féltre a napból.

★

**Ha szíhatok borocskát,
A gondjaim csucsúlnak.**

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY Búkergető (a XVIII. század végén).

★

Ha te ütöd az én zsidómat, én is ütöm a te zsidódat.

Haust du meinen Juden, so hau' ich deinen Juden.

J. P. HEBEL *Die zwei Postillone* című anekdotája nyomán. (1811).

★

Ha valaki püspökséget kíván, jó dolgot kíván.
Vulgata: Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.

SZENT PÁL APOSTOL Timótheus-
 hoz írt levele 3, 1.

★

Hajdanában — danában.

ARANY JÁNOS Toldi estéje (1847/48).

★

Hajts! hajts! hajts!
Egy itallal fel is hajts!

XVII. századbeli borének.

★

Hála Isten! este van megín',
Mával is fogyott a földi kín.

ARANY JÁNOS Fiamnak (1850).

★

Hála isten, minket hí úgy
A világ, hogy magyarok!

PETŐFI SÁNDOR Föl a szent há-
 borúra (1849).

★

Halál fia.

SÁMUEL 2, 12, 5.

★

Halál ellen nincs orvosság.

L. *Contra vim mortis etc.*
★

Halála előtt ne dicsérj senkit.

Vulgata: Ante mortem ne laudes hominem quemquam.

★ JÉZUS, SIRÁK FIA II, 30.

Halálnec haláláál holz.

(Szinnyei József olvasása szerint: Halálnek haláláál
holsz.)

HALOTTI BESZÉD. (Íratott 1228
előtt.)

★

Halandó!

A jó hamar mulandó.

KISFALUDY SÁNDOR Himfy sze-
relmei. (Kesergő szerelem, 1800).

★

Halálos bűn.

MÓZES 5, 22, 26.

★

Haldokló oroszlán.

PHAEDRUS I, 21 meséjéből, mely-
ben a ~t a szamár is megrugja.

★

Haljád Izráel.

MÓZES 5, 6, 3.

★

Halnak, halnak,
Egyre halnak
Szíve, lángja a magyarnak.

ARANY JÁNOS Néma bú (1856).

★

Halzsíros atyafiság.

BÁRÓ BARCSAY ABRAHÁM gúnyolta
így Sajnovicsnak azt az állítását,
hogy a magyarok és a lappok nyelve
azonegy (1770).

★

Hamis atyafiak.

SZENT PÁL APOSTOL a Korinthus-
beliekhez írott második levele 11, 26.

★

Hamis próféta.

JERÉMIÁS 5, 31.

★

Hányadik már a pohár?

PETŐFI SÁNDOR Ivás közben (1844).

★

Harminc nemes Budára tart
Szabad halálra kész;
Harminc nemes bajtárs előtt
Kont, a kemény vitéz.

GARAY JÁNOS Kont (1838).

★

Harminc pénz.

SZENT MÁTÉ 26, 15.

★

Háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza!

FAZEKAS MIHÁLY Lúdas Matyi
(1815).

★

Háry János.

GARAY JÁNOS Az obsitos című
versének hőse (1843).

★

Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül.

KÖLCSEY FERENC Huszt (1831).

★

Hát illik ez? Becsület ez?

KATONA JÓZSEF Bánk bán 4. felv.
7. jel. nyomán.

★

Hát én vajon rózsáágyon fekszem-e?

Mondotta Guatimozin, Mexico
utolsó benszült császára, mikor a
spanyolok lassú tűzön való égetés-
sel akarták kivallatni: hová rejtette
kincseit; egy fő embere pedig, kit
hasonló kínzás alá vetettek, keser-
vesen jajgatott.

★

Hát kend az az Alvinczy ?

BÁRDOS GÁSPÁR borsodmegyei insurgens szólította meg így 1809-ben, a pesti hajóhídon, báró Alvinczy József generálist; aztán szemére hányta, hogy a csapatok fölfegyverzése milyen rossz.

★

«Hát ki ? . . .» riad fel Bárczi sötéten.

ARANY JÁNOS Tetemre hívás (1877).

★

Hátra van még a fekete leves.

Hagyomány szerint II. (NAGY) SZULEJMÁN szultán Budán, 1541-ben így tartóztatta a színlelt barátsággal ebédre hívott Enyingi Török Bálintot, mikor ez, rosszat gyanítva, távozni akart. Asztalbontáskor aztán csakugyan török vitézek rohanták meg és rabságba hurcolták. — Fekete leves a. m. fekete kávé.

★

Hattyúdál.

Régi hiedelem, melyet AISCHYLOS is említ *Agamemnon* című tragédiájában, hogy a haldokló hattyú énekelni kezd.

★

Hazafiság a nemzetiségnek.

A balatonfüredi régi, 1831 július
3-án megnyílt színház KISFALUDY
SÁNDORTól eredő fölrata.

★

Hazafiúi aggodalom.

Angoisses patriotiques.

EUGÈNE ROUHER mondta 1867
április 14-én.

★

Hazánk szíve.

(Budapest.)

SZIGLIGETI EDE, a budai magyar
színháznak 1837 január 1-én volt
megnyitására írott prológusában
(1837).

★

Hazudni nem szabad.

Hagyomány szerint DEÁK FERENC
szokta mondani, hogy a sajtótör-
vény egyetlen paragrafusának így
kellene szólnia : ~.

★

Hittel hegyeket elmozdítani helyökről.

SZENT PÁL APOSTOL a Korinthus-
beliekhez írott első levele 13. 2.

★

Hej! ma-holnap a magyar szó
Ritka mint a fehér holló.

KISFALUDY KÁROLY Rákosi szántó.

★

Helmeczy, ki a szókat elmetszi.

Alkalmasint NAGY IGNÁC († 1854)
csinálta e rímet a 30-as években a
többnyire csonkítás révén új szava-
kat gyártó Helmeczy Mihályra.

★

Helyes a bőgés, oroszlán!

Well roared, lion!

WILLIAM SHAKSPERE *Szentivnu-
éji álom* (1594—1595). Fordította
Arany János.

★

Herbertek.

GRÓF KÁROLYI GÁBOR († 1895)
nevezte így a képviselőházban 1889
januárius 25-én a hatalmas apák
kapaszkodó fiait, Bismarck herceg
és Gladstone Herbert nevű fiaira
célozva.

★

Herkó páter.

Némelyek szerint ama HIRKÓ nevű jászai barát, aki a XVII. században erősen üldözte a protestánsokat. Mások valamely idegen név vagy szó elferdülésének tartják.

★

Herostratus.

Az a görög ember, aki (hagyomány szerint) azzal akarta nevét megörökíteni, hogy Diana ephesusi templomát (Kr. e. 356-ban felgyújtotta.

★

Hervad már ligetünk, s díszei hullanak.

BERZSENYI DÁNIEL A közelítő tél (1812).

★

Heten vagyunk, uram, heten!

O master! We are seven!

WILLIAM WORDSWORTH verséből
(fordította Szász Károly).

★

Hetumoger.

BÉLA KIRÁLY NÉVTELEN JEGYZŐJE.
nevezi így (hét magyar) a hét vezért.

★

Hiába, Pest csak Pest, tagadhatatlan!

PETŐFI SÁNDOR Pest (1845).

*

Hideg szobám, nem fűtenek nekem.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF A megfagyott gyermek.

*

Hidegvér (vagy flegma) és tiszta gallér.

BERCZIK ÁRPÁD *Fertálmágnások* című vígjátékából (1867).

*

De hírnök jó s pihegve szól.

CZUCZOR GERGELY *Hunyady* 1836.

*

Hírt bírni kincs,

Míg irígy nincs.

SZEMERE PÁL (1820 körül).

*

Hírös város az aafödön Kecskemét.

PETŐFI SÁNDOR 1844-ben írt versének első sora.

*

*

Hit, remény, szeretet.

Vulgata: fides, spes, charitas.

SZENT PÁL APOSTOL *Korinthus-
beliekhez írott első levele* 13, 13.

★

Hitetlen Tamás.

SZENT JÁNOS EV. 20, 27.

★

Hiúság vására.

Vanity fair.

JOHN BUNYAN († 1688) *Pilgrim's
progress* könyvéből. THACKERAY 1847-
ben megjelent regényének címe.

★

Hiúságok hiúsága.

Vulgata: Vanitas vanitatum.

A PRÉDIKÁTOR SALAMON KÖNYVE

I, 2.

★

Hjah, szürke minden elmélet, barátom,

De zöld az élet aranyfája.

Grau, teurer Freund, ist alle Theorie,

Und grün des Lebens goldner Baum.

J. W. GOETHE *Faust* I. rész.
(Dóczi Lajos fordítása.)

★

Hódolat illet meg, nem bírálát.

MADÁCH IMRE Az ember tragédiája
I. szín (1862).

★

Hogy szeretlek, az tény.

REVICZKY GYULA fogta tréfásan
Prém Józsefre hogy van egy így kez-
dődő verse.

★

Hol a boldogság mostanában ?

Barátságos, meleg szobában.

PETŐFI SÁNDOR Téli világ (1845).

★

Hol nem győzsz okkal, vágj bátran közbe
botokkal.

Névtelen az Üstökös lapban (1869).

★

Hol vagy, Ádám ?

MÓZES I, 3, 9.

★

Hol vagy, István király ?

Téged magyar kíván,

Gyászos öltözetben

Teelötted sírván.

Katholikus egyházi ének (XVII.
század).

★

Hol van a hon, melynek Árpád vére
Győzelemben csorga szent földére?

KÖLCSEY FERENC Zrínyi dala (1830).

★

Hol van az megírva?
Wo stehet das geschrieben?

M. LUTHER Catechismus (1529).

★

Holt évszak.
Morte saison.

FRANÇOIS VILLON *Petit testament*
(1456).

★

Homéri kacaj.

HOMEROS *Iliás* (I, 599), *Odysseia*
(8, 326) nyomán.

★

Hová merült el szép szemed világa?

VÖRÖSMARTY MIHÁLY A meren-
gőhöz (1842).

★

Hősvértől pirosult gyásztér! sóhajtva köszöntlek!

KISFALUDY KÁROLY Mohács (1824).

★

Húgó Viktor, Göte, Börne,
Bár az oldaluk betörne.

GAAL JÓZSEF A peleskei nótárius
színművéből (1838).

Huj, huj!

*

LIUDPRAND szerint a régi magyarok
csatakiáltása. V. ö. *Vox diabolica* etc.

*

Hullatja levelét az idő vén fája.

ARANY JÁNOS Buda halála I. ének
(1863).

*

Hunnia nyög letiporva,
Sírnak a bús magyarok.

CSERY PÉTER Béla futása című
operaszövegéből (1815).

*

Húsos fazekak.

MÓZES 2, 16, 3 nyomán.

*

Húzd, ki tudja, meddig húzhatod.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY A vén cigány
(1853).

*

Húzd rá cigány, csak azért is,
Ha mingyárt az ingemért is!

PETŐFI SÁNDOR Falu végén kurta
kocsma (1847).

★

Húzd rá cigány, megittad az árát.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY A vén cigány
(1853).

★

Hűs cseppet, hű csehem.

ARANY JÁNOS, V. László (1853).

★

Idegen tollakkal ékeskedni.

AISOPOS egyik meséjéből.

★

Idők jele.

SZENT MÁTÉ 16, 4.

★

Idők tanuja.

L. *Testis temporum*.

★

Ifjú Magyarország.

Igy nevezte magát a negyvenes
évek demokrata és radikális ifjúsága,
különösen a 'tizek'.

★

Igaz bíró, bölcös bíró, — no zsidó!
O upright judge! Mark, jew! — O learned judge!

WILLIAM SHAKSPERE *Velencei kal-*
már (1594). Ford. Ács Zsigmond.

★

Igen finom ember volt;
 Jó, hogy tőlünk elpatkolt.

FALUDI FERENC *Utravaló*, (XVIII.
 század.) ★

Igérni nehéz, megtartani könnyű.

GRÓF ANDRÁSSY GYULA (a múlt
 század hetvenes éveiben).

★

Így beszél egy úr!

RAKOVSKY ISTVÁN közbeszólása
 a képviselőházban (1898).

★

Így íródik a történet.

Et voilà justement comme on écrit l'histoire.

FR. M. AROUET DE VOLTAIRE,
Charlot első felv. (1767).

★

Így lesznek az elsők utolsókká, az utolsók pedig
 elsőkké.

SZENT MÁTÉ 19, 30.

★

Igaz általút,
Jókkal forró kút.

* RIMAY JÁNOS (1564—1631).

Igyunk, nagyúr, nem boldog a magyar!

TÓTH KÁLMÁN *Egy kirdlyné* című
drámájából (1859).

*

Imádkozál-e az estve, Desdemona?

Have you prayed to-night, Desdemona?

WILLIAM SHAKSPERE, *Othello* (1604),
fordította Szász Károly.

*

Imádott hazánk.

Az 1817-iki keszthelyi ünnepeken
fölolvasott művek *Helikon* című
gyűjteményének előszavában.

*

Imhol az ember!

L. *Ecce homo.*

*

Indul nagy utára az árva deák.

NAGY IMRE versének kezdő sora
1837-ből.

*

Ingadozó nádszál.

SZENT MÁTÉ II, 7.

*

Innen kölcsönözte a pisztolyokat ?

SZIGLIGETI EDE Két pisztoly
(1844). (Értelme: ez hát a dolog
nyitja ?) *

Írjak ? ne írjak ?

ARANY JÁNOS 1856-ban írt versé-
nek címe.

*

Ismerd meg tenmagadat.

L. Γνωθι σεαυτόν.

*

Isten báránya.

L. *Agnus Dei*.

*

Isten csodája, hogy még áll hazánk.

PETŐFI SÁNDOR Isten csodája (1846).

*

Isten fizesse meg.

RUTH KÖNYVE 2, 12.

*

Isten háza.

MÓZES 1, 28, 22.

*

Isten hozzád, Csobánc,

Engem többé nem látsz !

L. Jó boru Badacsony.

*

Isten, légy irgalmas nékem bűnösnek!

SZENT LUKÁCS 18, 13.

★

Isten előtt nincsen személyválogatás.

SZENT PÁL APOSTOL a Róma-
beliekhez írt levele 2, 11.

★

Isten kegyelméből.

Vulgata: Dei gratia.

SZENT PÁL APOSTOL a Korinthus-
beliekhez írott első levele 3, 10.

★

Isten ostora.

Flagellum Dei.

Szent Geminianus legendája sze-
rint Attila maga nevezte magát így.

★

Isteni szikra.

Étincelle divine.

MARIE DE ROMIEU, 1573 táján.

★

Istennek ajándéka.

PRÉDIKÁTOR SALAMON 3, 13.

★

Istennél nincsen semmi lehetetlen dolog.

SZENT LUKÁCS I, 37.

★

Issza már! issza már!

Kend issza már!

XVII. századbeli borének.

★

Itt a nyílam, mibe lőjjem?

PETŐFI SÁNDOR 1848-ban írt versének címe.

★

Itt az írás, forgassátok

Érett észszel, józanon.

KÖLCSEY FERENC *Vanitatum vanitas* (1823).

★

Itt szendereg ő,

A harckeverő.

CZUCZOR GERGELY Szondi.

★

Itt születtem én ezen a tájon.

PETŐFI SÁNDOR Szülőföldemen (1848).

★

Izráel fiai.

MÓZES I, 32, 32.

★

Jaj be szép az a Pest, Istenem be szép!

CZUCZOR GERGELY A falusi kis
leány Pesten (1846).

★

Jaj néked, Ábules! Megölted Agétást!

XVIII. századbéli versezetből.
Szerzője?

★

Jaj néked ország, mikor a te királyod gyermek.

PRÉDIKÁTOR 10, 13.

★

Jaj, paraszt, az más!

L. *Ja, Bauer etc.*

★

Jámbor csel.

L. *Pia fraus.*

★

Jámbor óhajlás.

L. *Pium desiderium.*

★

Jár számkiüzötten az árva fiú.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY A magyar
költő (1827).

★

Jár számkiüzötten az árva kölök,
Dalt zengedez és dala úgy nyöszörög.

ARANY JÁNOS Az új magyar költő.
Paródia Vörösmarty Mihály költeményére (1859).

★

Járatlan úton ki jársz . . . .

VÖRÖSMARTY MIHÁLY A hontalan
(1835).

★

Jebuzeus.

BÍRÁK KÖNYVE I, 21.

★

Jehova, a bosszúálló Isten,
a ki megbünteti az atyáknak vétkeket a fiakban harmad és negyedíziglen.

MÓZES 2, 20, 5.

★

Jer Ossián

Ködös, homályos énekeddel.

ARANY JÁNOS Őszszel (1850).

★

Jeremiáda.

A JERÉMIÁS SIRALMAI nyomán
keletkezett.

★

Jó az isten, jót ad.

BUGA JAKAB XVII. századbeli
vitéz énekéből.

★

Jó boru Badacson,
Jó halu Balaton.
Isten hozzád, Csobánc,
Engem többé nem látsz!

Hagyomány szerint az elbujdo-
sott utolsó GYULAFI, a kuruc,
búcsúja Csobánc várától, a XVIII.
század elején.

★

Jó emberek, de rossz muzsikusok.

L. Gute Leute stb.

★

Jó földbe hulló mag.

SZENT MÁTÉ 13, 8.

★

Jó helyébe gonosszal fizetni.

MÓZES 1, 44, 4.

★

Jó pásztor.

SZENT JÁNOS 10, 11.

★

Jób-hírek.

JÓB 1, 14—19.

★

Jobb a hírénél.

F. SCHILLER *Maria Stuart* tragédiája nyomán.

★

Jobb adni, hogysen venni.

APOSTOLOK CSELEKEDETEI 20, 35.

★

Jobb lett volna nem születnie.

SZENT MÁTÉ 26, 24.

★

Jőjjön el a te országod.

SZENT MÁTÉ 6, 10 és SZENT LUKÁCS 11, 2.

★

Júdáscsók.

SZENT MÁTÉ 26, 48—49 nyomán.

★

Kain bélyege.

MÓZES 1, 4, 15 nyomán.

★

Kalapos király.

A magát megkoronáztatni nem akaró II. Józsefet nevezték így el a magyarok.

Kálvária.

L. Golgotha.

★

Kálvinista pápa.

DÁVID FERENC (?) *Disputatio Debrecinensis, comoedia választutina illustrata* (1588). Ebben, mint »Péter pápa«, Melius (Horhi Juhász) Péter reformátor gúnyneve.

★

Kálvinista Róma.

DÁVID FERENC (?) XVI. század.

★

Kaméliás hölgy.

La dame aux camélias.

Ifjabb ALEXANDRE DUMAS regényének (1848) és színművének (1852) címe.

★

Karakán ideák.

NAGY IMRE Indul nagy utára az árva deák kezdetű verséből (1837).

★

Kárpátoktól Ádriáig.

GARAY JÁNOS Körének (1839).

★

Kathedrai bölcseségek.*Katheder-Weisheiten.*

A müncheni *Fliegende-Blätter* a múlt század hetvenes éveiben kezdte tanárok szóbeli botlásait és egyéb kocsintásait e címen közleni.

★

Kaviárt a népnek.*Caviare to the general.*

WILLIAM SHAKSPERE *Hamlet*
(1602), fordította Arany János.

★

Kedvest a kedvesnek.*Sweets for the sweet.*

WILLIAM SHAKSPERE *Hamlet*
(1602), fordította Arany János.

★

Kékharisnya. Angolul: *Blue-stocking.*Franciául: *Bas bleu.*Németül: *Blaustrumpf.*

EDWARD BOSCAWEN, VISCOUNT OF
FALMOUTH († 1761). A tudákoskodó
asszonyokat hívják így.

★

Kelet népe.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN 1841-ben
megjelent művének címe.

★

Képeddel alszom el,
Képeddel ébredek.

KUNOSS ENDRE († 1844). dalából.

★

Képzelt beteg.
Le malade imaginaire.

MOLIERE (igazi nevén J. B.
POQUELIN) 1673-ban írt vígjátéká-
nak címe.

★

Keresd a nőt.

L. Cherchez la femme.

★

KérjeteK és megadatik nékteK; keresséteK
és megtaláljátok; zörgesseteK és megnyittatik
nékteK.

SZENT MÁTÉ 7, 7.

★

Két kard egy hüvelyben meg nem fér.

II., (Nagy) Mohammed török
szultánnak (1430—1481) tulajdoní-
tott mondás.

★

Két lélek és egy gondolat,
 Két szív, egy dobbanás!
Zwei Seelen und ein Gedanke,
Zwei Herzen und ein Schlag!

FRIEDRICH HALM (igazi nevén
 FREIHERR VON MÜNCH-BELLING-
 HAUSEN) *Der Sohn der Wildnis* (1842).
 Tóth Kálmán fordítása.

*

Kétlábú tollatlan állat.

L. Az ember kétlábú tollatlan állat.

*

Két úrnak nem lehet szolgálni.

SZENT MÁTÉ 6, 24.

*

Kétélű tör.

SALAMON PÉLDABESZÉDEI 5, 4.

*

Kétfelé sántikálni.

KIRÁLYOK KÖNYVE. I, 18, 21.

*

Kétkulacsos.

NAGY IGNÁC Tisztujtás című vig-
 játékából (1843 .

*

Kevély spanyol szív.

KATONA JÓZSEF Bánk-bán II. sza-
 kasz (1814).

*

De mi haszna, ha kevés volt
A vágott dohánya.

ARANY JÁNOS A tudós macskája
(1847).

★

Kéz kezét mos.

L. *Manus manum lavat.*

★

Kezdj buzgón s már sokra menél; halad
a ki megindult.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY egyik ifjú-
kori kísérletéből.

★

Ki áll amott a szirttetőn?

CZUCZOR GERGELY Hunyady (1836).

★

Ki az? mi az? vagy úgy?

ARANY JÁNOS V. László (1853).

★

Ki az ördög beszél itt németül?

ACSÁDY ÁDÁM veszprémi püspök
az 1741-i pozsonyi országgyűlésen,
mikor gróf Erdődy Gábor egri
püspök németül szólt bele egy be-
szédbe. Deákul mondta.

★

Ki kopog ?
 Mi kopog ?
 Egy fekete holló.

ARANY JÁNOS Mátyás anyja (1855)

★

Ki mint vet, úgy arat.

L. *Ut sementem feceris, ita metes.*

★

Ki szomorú nem volt, az mind pogány.

REVICZKY GYULA Pán halála.

★

Ki tett téged ide világnak csúfjára ?

BÁRÓ ORCZY LÖRINC A bugaci
 csárdának tiszteletére (XVIII. század).

★

Ki vagy te, bánat embere ?

VÖRÖSMARTY MIHÁLY A hontalan
 (1835).

★

Ki vagy te, márványkeblű szűz ?

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Az úri
 hölgyhöz (1841).

★

Kiáltó szó a pusztában.

Vulgata: Vox clamantis in deserto.

ÉZSAIÁS 40, 3.

★

Kicsiny neked Macedonia.

Macedoniai Fülöp mondta Nagy
Sándornak (Julius Valérius szerint).

★

Kicsoda hiszen a mi prédikálásunknak?

ÉZSAIÁS 53, 1.

★

Kiesett a világ feneke!

TÓTH EDE A falu rossza, I. felv.
(1875).

★

Kígyót melengetni kebelén.

AISOPOS egyik meséjéből.

★

Kikinek megvan a maga keresztje.

SZENT MÁTÉ 10, 38 nyomán.

★

Király! ha nem nézném vitézi voltomat,
Majd fejedhez verném héttolú botomat.

ILOSVAI SELYMES PÉTER Az híres
neves Tholdi Miklósnak jeles tse-
lekedeteiről és bajnokságáról való
história (1574).

★

Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

ARANY JÁNOS Fiamnak, (1850)

★

Kis Kossuth.

Legelsőbb Vasvári Pált nevezték
így 1848-ban.

★

Kis levélke, drága kis levélke,
Nem tudod, mi boldoggá tevél te.

F. ZELL és R. GENÉE *Boccaccio*
II. felvonásában (1879). Ford. Evva
Lajos.

★

Kiszörkeszteni.

GÁRDONYI GÉZA Göre Gábor leve-
leiből (1892).

★

Kitáru! reszkető karom.

KUNOSS ENDRE († 1844) Vándordal.

★

Kitisztítani Augiás istállóját.

L. Augiás istállója.

★

Kivívta az egri nevét.

Eger várának 1552-iki védelme
után keletkezett.

★

Kolumbus tojása.

CALDERON DE LA BARCA *La dama
duende* című vígjátékában előfor-
duló régi anekdota elforgatásából.

★

Kongasd, vén Robotos!

TÓTH EDE A falu rossza (1875).

★

Konkolyt hinteni.

SZENT MÁTÉ 13, 25 nyomán.

★

Kóró volt a lapu szára

Hajdan is és most is.

KOMÁDI GERGELY XVIII. század-
beli obscurus poéta versezetéből.

★

Kosmopolita.

Κοσμοπολίτης.

Világpolgár.

DIOGENES cynikus bölcs nevezte
magát így.

★

Kossuth-kutya.

Némelyek JELLACHICH, mások
HAYNAU szavajárásának tulajdonít-
ják.

★

Kő kövön nem marad.

SZENT MÁTÉ 24, 2.

★

Kő se mutatja helyét.

KISFALUDY KÁROLY Mohács (1824).

★

Kölcsön ad az Úrnak,
a ki kegyelmesen ad a szegénynek.

SALAMON PÉLDABESZÉDEI 19, 17.

★

Költő hazudj, de rajt' ne fogjanak.

ARANY JÁNOS *Vojtina Ars poetikája*
(1861).

★

Könnyebb a tevének a tő fokán általmenni,
hogynem a gazdagnak Isten országába menni.

SZENT MÁRK 10, 25.

★

Könyörülő Isten, könyörülj meg rajtam!

ZSUTAI JÁNOS (1840—1871).

★

Körnégyszögesítés.

L. *Quadratura circuli*.

*

Kőszobor-vendég.

El convidado de piedra.

A Don Juan-mondából. A sevillai kormányzó elesik a leánya becsületéért Don Juannal vívott párbajban. Don Juan aztán a kormányzó sírján emelt kőszobrot gonosz tréfából vacsorára hívja; a szobor megjelenik és Don Juant pokolba juttatja.

*

Köszönöm, zsidó, hogy erre (a szóra) megtanítottál.

I thank thee, Jew, for teaching me that word.

WILLIAM SHAKSPERE, *A velencei kalmár* (1594). Fordította Acs Zsigmond.

*

Kövezd meg.

MÓZES 5, 13, 10.

*

Közgazdasági tevékenység.

GRÓF TISZA ISTVÁN a képviselőházban, 1898 november 15-én.

*

Közönyt közönnyel.

Desden con el desden.

MORETO Y CABANA egyik vígjátékának címe (ford. Győry Vilmos)

★

Krisztus helytartója.

SZENT JEROMOS († 420) nevezte így elsőben a pápát.

★

Krisztus palástja [köntöse]
(melyre sorsot vetettek a vitézek).

SZENT JÁNOS 19, 23.

★

Krokodilus-könnyek.

HERODOTOS jegyezte föl az egyiptomiak ama hiedelmét, mely szerint a krokodilus gyermeksíráshoz hasonló hangokat adva csalja magához az embereket, hogy felfalja őket.

★

Kultúrhare.

Kulturkampf.

R. VIRCHOW (1873).

★

Kún László szekere.

L. László szekere.

★

Oh népek istene
Küldj egy reménysugárt!

BAJZA JÓZSEF Sóhajtás (1834).

★

Küzdelem a létért; a létért való küzdelem

CHARLES DARWIN 1858-ban megjelent *On the origin of species by means of natural selection or the preservation of favoured races in the struggle for life* művének címéből.

★

Küzdés az élet.

KÖLCSEY FERENC *Parænesis* (1837).

★

Laci-konyha.

Némelyek szerint IV. (Kún) László inséges korából ered (v. ő. László szekere); mások szerint nevét II. (Dobzse) Ulászlótól kapta, ki néha maga is piaci eledelekre szorult.

★

Laci-szekér.

L. László szekere.

★

Lángoló kard.

MÓZES I, 3.

★

Lassan járj, tovább érsz.

L. *Festina lente.*

★

Lássuk a medvét!

XIX. század 30-as vagy 40-es éveiből való, kétségtelenül magyar színész-anekdota szerint, az alföldi gányó Kecskeméten medvetáncoltatóknak vélvén a «komédiásokat», egy darabig csak hallgatta a színdarab előadását, aztán közbekiáltott: «Ej, mire való a sok beszéd! ~

★

László szekere,
másképp Kún László szekere vagy Laci-szekér.

IV. (Kún) László királynak idejéből maradt fenn e kifejezés; akkor t. i. oly nagy volt az inség, hogy az emberek, igavonó barom híján, maguk húzták a kétkerekű talyigát. — Erdélyben, Basta György kormányzó uralma alatt (1601-től 1604-ig) a ~ szerint keletkezett a 'Basta szekere'.

★

Latiatuc feleym zumtuchel mic vogmuc. ysa pur
es chomuv vogmuc.

(Szinnyei József olvasása szerint: Látjátok feleim,
szömtőkkel, mik vagymok! Isa por és hamuv vagymok!)

HALOTTI BESZÉD. (Iratott 1228 előtt)

★

Latrok barlangja.

Vulgata: Spelunca latronum.

SZENT MÁTÉ 21, 13.

★

Szegény Lázár.

SZENT LUKÁCS 16, 20—25.

★

Leborúlok a nemzet nagysága előtt.

KOSSUTH LAJOS 1848 július 11-én
mondott országgyűlési beszédéből.

★

Leesett szeméről a hályog.

APOSTOLOK CSELEKEDETEI 9, 18.

★

Legsötétebb Afrika

Darkest Africa.

H. M. STANLEY (igazi nevén JOHN
ROWLAND) *In darkest Africa, or, the
quest, rescue and retreat of Emin
pasha, governor of Equatoria* (1891).

★

Légy ember!

KIRÁLYOK I, 2, 2.

★

Légy hív mindhalálíg.

SZENT JÁNOS JELENÉSEI 2, 10.

★

Legyen minden magyar utód
Különb ember, mint apja volt.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Jóslat.

★

Legyen néked a te hited szerint.

SZENT MÁTÉ 8, 13.

★

Legyen világosság!

Vulgata: Fiat lux!

MÓZES I, 1, 3.

★

Legyetek okosok, mint a kígyó és szelídek,
mint a galambok.

SZENT MÁTÉ 10, 16.

★

Leinni magát egész a sárga földig.

TÓTH EDE A falu rossza (1875).

★

Leiter Jakab.

ÁGAI ADOLF 1863-ban a Magyar Sajtóban fordította így ezt: '*Jakobs Leiter*' (Jakob lajtorjája).

★

Lélek ez ajtón se' be, se' ki!

ARANY JÁNOS Tetemrehívás (1877).

★

Lemondani, lemondani,
Könnyű nektek azt mondani!

TÓTH KÁLMÁN (az ötvenes években).

★

Lenni vagy nem lenni, ez a kérdés.

L. To be or not to be, that is the question.

★

Lényeg(é)ben semmit sem tudunk.

MADÁCH IMRE Az ember tragédiája, X. szín (1862).

★

Lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága?

PETŐFI SÁNDOR A magyar ifjakhoz (1847).

★

Lesz még egyszer ünnep a világon.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Vén cigány
(1853).

*

Lesz még virág a rózsafán.

PETŐFI SÁNDOR Hull a levél a
virágról (1845).

*

Valóban szép ezen történet,
Lesz min nevetni a városnak.
Oh che baccano sul caso strano
Andrà dimani per la città!

ANTONIO SOMMA *Álarcos bdl* 1858),
(ford. Böhm Gusztáv.)

*

Letésezem a lantot.

ARANY JÁNOS 1850-ben írt versé-
nek címe.

*

Letörülni a könnyeket.

ÉZSAIÁS 25, 8.

*

Levelet kapott a szatmári póstán.

GAAL JÓZSEF A peleskei nótárius
(1838).

*

Leverni saruiról a port.

SZENT MÁRK 6, II.

★

Lézengő ritter.

KATONA JÓZSEF Bánk bán (1814).

★

Lilliput, lilliputiak.

JONATHAN SWIFT *Gulliver's travels*
(1726).

★

Lopott fény!

KATONA JÓZSEF Bánk bán, II.
szakasz (1814).

★

Lovat, lovat! egy lóért országomat!

A horse! a horse! my kingdom for a horse!

WILLIAM SHAKSPERE III. *Richard*
(1593). Fordította Szigligeti Ede.

★

Ludas.

WERBŐCZY ISTVÁN Hármas köny-
véből. Ott 'hitevesztett, nyilvános
becstelen' az értelme; a középkori
deák *aucarius* fordítása. Ma csak a
'ludas valamiben' szólásban él.

★

Ma nékem, holnap néked.

Vulgata: Hodie mihi, cras tibi.

★ JÉZUS, SIRÁK FIA 38, 23.

Magasra vívó szenvedelem.

KÖLCSEY FERENC Zrínyi dala
(1830).

★

Magántudós.

A német *Privatgelehrter* nyomán
nevezte magát így ujsághirdetéseiben
egy FÖLDVÁRI JAKAB nevű kuruzsló,
ki előbb divatárus volt († 1904).

★

Magyar géniusz.

Mai értelmében HERMAN OTTÓ
használta elsőben (1877).

★

Magyar glóbusz.

L. *Ungarischer Globus*.

★

Magyar hit.

Szirmay Antal szerint Zemplén
vármegye kezdte így hívni 1604-iki
jegyzőkönyveiben a kálvinista hit-
vallást.

★

Magyar hölgynek születnél,
 Áldd érte sorsodat!
 Magyar hölgynek születni
 Nagy és szép gondolat.

GARAY JÁNOS Magyar hölgy (1847).

★

Magyar magyart rontja; kár!
 Bár több esze volna már!

SZIRMAY LAJOS, Ecsed várának
 kapitánya (1564).

★

Magyar Misi.

GARAY JÁNOS egyik versének kezdete (1852). A *deutscher Michel* mása.

★

Magyar narkózis.

KOVÁCS JÓZSEF sebész-tanárnak
 († 1897) szokása volt a műtét alatt
 nyugtalankodó és jajgató beteget
 egy kicsit meglegyinteni; s az min-
 dig fájdalomcsillapítónak bizonyult.
 Ezt nevezték aztán gúnyosan ~-nak.

★

Magyar, ne szégyeld magad!

JÓKAI MÓR Magyar divat (1860).

★

Magyarország a keresztyénség paizsa.

II. PIUS PÁPA (Aeneas Sylvius Piccolomini) írta 1495-ben.

★

Magyarország nem volt, hanem lesz.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN Hitel című műve (1830) végsorainak nyomán.

★

Majd eltartanak a jó barátaim.

Mikor GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN 1825-ben az Akadémia alapítására följánlotta egyévi jövedelmét, azt kérdezték tőle: hogyan fog hát megélni abban az esztendőben? Széchenyi arra azt felelte: ~.

★

Mameluk.

A múlt század hetvenes éveiben kezdte így nevezni BARTÓK LAJOS a kormánypárti képviselőket, a franciák nyomán. Arab szó: rabszolga.

★

Mammon.

Mammonnak szolgálni.

SZENT MÁTÉ 6, 24.

★

Égből hulló manna.

MÓZES 2, 16, 14 és 31—32.

★

Már siess hazádba vissza, vert seregem!
Nekem ez a muszka klíma nem, nem egem.

PÁLÓCZI HORVÁTH ADÁM 1809-ben, a bécsi békekötés után Napoléonra írott versének megmásítása. Az eredetiben «Mars! siess», «kis seregem» és «magyar klíma» van. Napoléon oroszországi veresége után forgatták el így.

★

Maróthi szerint.

MARÓTHI GYÖRGY Arithmetica vagy számvetésnek mestersége című, először 1743-ban megjelent, rendkívül elterjedt iskolai könyvére céloznak így, számolás közben.

★

Más tollával dicsekedni (ékeskedni).

AISOPOS egyik meséjéből.

★

Másszor, úgy mond, e szent jelnek,
Ha erőtlők nem felel meg,
Békét hagyjatok.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Az ősz bajnok (1830).

★

Matuzsálem.

MÓZES 1, 5, 27 szerint nevezzük
így az igen öreg embert.

★

Meddig tart ez örült hangzavar még?

PETŐFI SÁNDOR A szájhősök (1847).

★

Meg ne üssed lábadat a kőbe.

ZSOLTÁROK KÖNYVE 91, 12.

★

Még dörg az átok mennyköve.

TÁRKÁNYI BÉLA Coriolán.

★

Még jőni kell, még jőni fog

Egy jobb kor, mely után

Buzgó imádság epedez

Százezrek ajakán.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Szózat (1836).

★

Még úgy soha sem volt, hogy sehogy se lett volna.

L. Valahogy csak lesz stb.

★

Megadjuk!

NYÁRY PÁL mondta 1848 július 11-én a képviselőház nevében, mikor Kossuth Lajos hitelt kért, hogy az ország hadi erejét 200,000 főre emelhesse föl.

*

Megfizettük mind, mivel csak
Tartozánk!

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Főti dal
(1842).

*

Megfogyva bár, de törve nem
Él nemzet e hazán.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Szózat (1836).

*

Meghagyatik.

1833-ban a helytartótanácsnál behozták a magyar nyelvet a deák helyett; s akkor kezdték így fordítani a *committitur*, *ordinatur* stb. kifejezéseket.

*

Meghalni, — elszunnyadni, — és alunni!

Talán álmodni: ez a bökkenő.

To die, — to sleep: — To sleep! perchance to dream: — ay, there 's the rub.

WILLIAM SHAKSPERE *Hamlet*
(1602), fordította Arany János.

*

Meghalt a cselszövő, eltűnt a rút viszály.

Erkel Ferencz Hunyadi László
című operájából, melynek szövegét
EGRESSY BENJÁMIN írta (1844).

★

Meghalt feleségem,
Satis tarde quidem,
(bizony elég későn)
Oda reménységem
Debuisset pridem
(előbb kellett volna néki.)

A XVIII. század első feléből.

★

Meglátni valaki szemében a szálkát.

SZENT MÁTÉ 7, 3. szerint.

★

Megmérettél a fontban és híjjával találtattál.

DÁNIEL 5, 27.

★

Megnehezült az idők viharos járása fölöttünk.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Eger című
époszának (1828) egyik elváltoztatott
sora.

★

Megostorozván azért ötet, elbocsátom.

SZENT LUKÁCS 23, 16.

★

Megosztott öröm kettős öröm, megosztott fájdalom fele fájdalom.

*Geteilte Freud' ist doppelte Freude,
Geteilter Schmerz ist halber Schmerz.*

CHRISTIAN AUGUST TIEDGE. (1801).

*

Megölő betű.

(A betű megöl, a lélek pedig megelevenít.)

SZENT PÁL APOSTOL a Korinthus-beliekhez írott második levele 3, 6.

*

Megölte valaki magát,
Az hozta ezt a rút időt.

PETŐFI SÁNDOR Téli világ (1845).

*

Megrovási kaland.

HAZAFI VERA JÁNOS parlagi verselő rigmusaiból (1880 óta).

*

Megtért bárány.

V. ö. *Elveszett juh.*

*

Megvirad még valaha,
Nem lesz mindig éjtszaka.

TERHES SÁMUEL (a XIX. század elején).

*

Mejhöz hasolló lyókat kívánok.

GÁRDONYI GÉZA Göre Gábor
leveleiből (1892).

★

Méla akkord.

RÁKOSI VIKTOR Külvárosi regény
(Budapesti Hirlap 1890).

★

Méltó a munkás az ő jutalmára.

SZENT LUKÁCS 10, 7.

★

Méltóságos népgyűlés!

BÁRÓ KAAS IVOR (1884).

★

Mene tekél fáresz

Vulgata: Mane, thechel, phares.

Az eredeti betű szerint: Mené, mené, tekél ufarszín.

DÁNIEL 5, 25.

★

Mennydörög a bűn ifju fejemre.

SÁROSI GYULA költeménye (1850).

★

Mentor.

HOMEROS *Odysseia*jában említődik Telemachos bölcs, öreg tanácsadója és vezetője ~.

★

Mert még neked virulnod kell, o hon.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Jóslat.

★

Mért vagy hozzám olyan idegen?

Mért tekintesz rám oly hidegen?

PETŐFI SÁNDOR Matildhoz (1843).

★

o

Mézes hetek.

La lune de miel.

FR. M. AROUET DE VOLTAIRE
Zadig ou la destinée (1748).

★

Mi a magyar most? — Rút Sybarita váz.

BERZSENYI DÁNIEL A magyarok-
hoz (1796).

★

(De) mi ez a tenger sima tükréhez képest!

CZAKÓ ZSIGMOND Kalmár és ten-
gerész, I. felv. (1844).

★

Mi illik, mi nem.

L. *Quid deceat, quid non.*

★

Mi zaj riad, mi nép tolong,

Alpár, határidon!

NAGY IMRE Árpád (1836).

★

Mic vogmuc.

★

L. Latiatuc feleim stb.

Micsoda az igazság?

★

SZENT JÁNOS EV. 18, 38.

Miért álltok itt napestig hivalkodva?

★

SZENT MÁTÉ 20, 6.

Miért zúg a tömeg?

★

ARANY JÁNOS V. László (1853).

Miként elpusztult Jeruzsálem,
El fogsz pusztulni Ausztria.

★

PETŐFI SÁNDOR Ausztria (1848).

Milen üdő!

★

A. Hennequin és A. Millaud *Lili*
operettejének (zenéjét szerzette
Hervé) Fái J. Béla készítette for-
dításából (1882).

Milliók egy miatt.

★

MADÁCH IMRE Az ember tragé-
diája, IV. szín (1862).

Mind hű és hazafi.

GARAY JÁNOS Kont (1838)

★

Minden ajtóhoz találni kulcsot.

PIETRO BEMBO kardinálisnak
(1470—1547) tulajdonított mondás.

★

**Minden bánatnak van oltogató könnye,
Csak enyémnek nincsen...**

JÓKAI MÓR Szigetvári vértanuk
(1860).

★

Minden elveszett, csak a becsület maradt meg.

Tout est perdu, fors l'honneur.

I. FERENC francia király írta édes-
anyjának a paviai csata után (1522
februárius 24).

★

Minden hiábavaló.

Vulgata: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.

PRÉDIKÁTOR SALAMON I, 2.

★

Minden jó felülről vagyon.

SZENT JAKAB APOSTOL levele I, 17.

★

Minden kornak van istene.

BERZSENYI DÁNIEL *Életphilosophia* (1811).

★

Minden lépés egy botlás.

ASZALAY JÁNOS fordította le ily címen Fr. L. Schröder *Irrthum auf allen Ecken* vigjátékát 1795-ben.

★

Minden órának leszakaszd virágát.

BERZSENYI DÁNIEL (1818).

★

**Így minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs.**

BERZSENYI DÁNIEL *A magyarokhoz* (1796).

★

Mindenek tiszták a tisztáknak.

Vulgata: Omnia munda mundis.

De legtöbbször így;

Castis omnia casta.

SZENT PÁL APOSTOL Titushoz írt levele 1, 15.

★

**Mindeneknek szemei tebenned bíznak, Uram ;
te adsz nékik eledelt alkalmas időben.**

*Vulgata: Oculi omnium in te sperant, Domine; et tu
das escam illorum in tempore opportuno.*

ZSOLTÁR KÖNYVE 144, 15. (Az
asztaláldás.)

★

Mindenki gyanus nekem, aki él.

ARANY JÁNOS Tetemre hívás (1877).

★

Mindent a maga idején.

PRÉDIKÁTOR SALAMON 3, 11.

★

Mindnyájunkat érhet ba'leset.

A Budapesti Önkéntes Mentő
Egyesület jelmondata (1891); szer-
zője STRIHÓ GYULA († 1902).

★

Mindörökké — soha többé!

Soha többé — mindörökké!

For ever — never!

Never — for ever!

H. W. LONGFELLOW A lábas óra,
ford. Szász Károly.

★

Minek is van szív, s a szívben szerelem!

TÓTH KÁLMÁN (az ötvenes években).

★

Mint a pozdorja, melyet a forgó szél elragad.

JÓB 21, 18.

★

Mit féltetek, kicsinyhitűek?

SZENT MÁTÉ 8, 26.

★

— — — — Mit háborgattok?

Takarodjatok innen!

PETŐFI SÁNDOR Az őrült (1846).

★

Mit, ki, miképp, hol, mért, mikor és mily eszközök által?

L. *Quis, quid, ubi* stb.

★

Mit nekem te zordon Kárpátoknak
Fenyvesekkel vadregényes tája!

PETŐFI SÁNDOR Az alföld (1844).

★

Mit neki Hecuba, s ő Hecubának?

What 's Hecuba to him, or he to Hecuba.

WILLIAM SHAKSPERE *Hamlet*
(1602), fordította Arany János.

★

Mocsaras turkonc.

HEVESI LAJOS a Spiczig Iczig 1867-iki naptárában nevezte így, természetrajzi műszavaink csúfolására a disznót.

★

Mohamed és a hegy.

L. *Ha a hegy nem megy Mohamed-hez* stb.

★

Mohamed koporsója.

Német eredetű képtelen mendedmonda szerint Mohamed vas koporsóját mágnesek tartják lebegő állapotban.

★

Molok.

(Moloch.)

MÓZES 3, 18, 21 és egyebütt.

★

Mond s marad nyugodtan.

CZUCZOR GERGELY Hunyady (1836).

★

Mondá a bolond az ő szívében : nincsen Isten.

Vulgata : Dixit insipiens in corde suo : non est Deus.

ZSOLTÁR KÖNYVE. 13, 1.

★

Mondottam, ember, küzdj és bízva bízzál.

MADÁCH IMRE Az ember tragédiája, XV. szín (1862).

★

Mossa kezét (Pilátus).

SZENT MÁTÉ 27, 24.

★

Most jövök faluról!

HALÁSZ BOLDIZSÁR dabasi föld-birtokos kezdte így beszédét 1848-ban, a Nemzeti Múzeum előtt tartott népgyűlések egyikén.

★

Most vagy soha!

PETŐFI SÁNDOR Talpra magyar! (1848 március 13).

★

Múlják el e pohár éntőlem.

SZENT MÁTÉ 26, 39.

★

Multadban nincs öröm,
Jövődben nincs remény!

BAJZA JÓZSEF Sóhajlás (1834).

★

Murányi Vénus.

GYÖNGYÖSI ISTVÁN a mással társalkodó Murányi Vénusban nevezte így Széchy Máriát (1664).

★

Muszkavezető.

Bizonyos, hogy elsőben gróf Zichy Ferencet nevezték így, mikor 1849-ben az orosz csapatok élén lovagolt, magyar zsinóros bársony zekében.

★

Művelt társalkodó.

L. Sasku.

★

«Művész hazája széles e világ.»

ARANY JÁNOS A költő hazája (1850).

★

Művészi rendetlenség.

BOILEAU *Art poétique*je (1672)
nyomán.

★

Nagy a közbevetés.

SZENT LUKÁCS 16, 26.

★

Nagy az öröm Izráelben.

Talán a bibliai «nagy volt az öröm Jeruzsálemben» (KRÓNIKÁK KÖNYVE, 2, 30, 26) nyomán keletkezett.

★

Nagy és szép gondolat.

GARAY JÁNOS, 1847. (V. ö. Magya
hölgynek születétel.)

*

Nagy idők, nagy emberek.

VAS GEREBEN 1859-ben megjelent
regényének címe.

*

Nagy idők tanúi.

VASSKÓ ELEMÉR nevezte el így a
szabadságharc hőseit a Budapesti
Hírlapban. V. ö. *Idők tanuja*.

*

Nagy vagy a nagyokban, bölcs a kicsinyekben.

FR. A. KLEIST (ford. Lengyel
József). A magyar református éne-
keskönyv 66-ik dicsérete. (A XVIII.
század végétől.)

*

Nagy közbevetés vagyon
mi közöttünk és ti közöttetek.

SZENT LUKÁCS 16, 26.

*

Nagypipájú, kevésdohányú nemzet.

Egy XVII. századbeli csúfolódó
labanc-énekből.

*

Egy nagyra termett férfiú.

SZIGLIGETI EDE színművének
címe (1864).

★

Nagyságos elme.

RÉVAI MIKLÓS Költeményes holmi
egy nagyságos elmétől cím alatt
adta ki 1787-ben Báró Orczy Lőrinc
verseit.

★

Ne bántsád a magyart!

GRÓF ZRINYI MIKLÓS Az török
áfium ellen való orvosság (1661 vagy
1662).

★

Ne dicsérj senkit halála előtt.

JÉZUS SIRÁK FIA, II, 30. Káldi
György fordítása.

★

Ne féltés te engem!

SZIGLIGETI EDE Mátyás fia (1847).

★

Ne gúnyolj, Róma!

GRÓF TELEKI LÁSZLÓ A kegyenc
című tragédiájának zárószavai (1841).

★

Ne higgy, magyar, a németnek,
 Akármivel hitegetnek;
 Mert ha ád is nagy levelet,
 Mint a kerek köpönyeged
 S pecsétet üt olyat rája,
 Mint a holdnak karimája:
 Nincsen abban semmi virtus,
 Verje meg a Jézus Krisztus!

II. RÁKÓCZI FERENCNEK tulajdo-
 nítják ezt a talán 1706-ból való
 kuruc verset.

★

Ne ítéljetez, hogy ne ítéltessetek.

SZENT MÁTÉ 7, 1.

★

Ne kössétek fel száját a nyomtató ökörnek.

MÓZES 5, 25, 4.

★

Ne neked, dádé! benne vagy a bajba!

KISS JÓZSEF A cigányvajda elé-
 giája. (1876.)

★

Ne nézd, Uram, hogy ő német,

Mert őt is te alkotád.

SZEMERE MIKLÓS A lukai pap
 (1848). Így imádkozott a tiszteletes
 II. József császáráért.

★

Ne tudja a te balkezed, mit cselekszik jobbkezed.

SZENT MÁTÉ 6, 3.

★

Ne zúgolódjál, Oldamúr.

JÓKAI MÓR Dalma színművéből
(1859).

★

Negyedik Béla óta nem volt ilyen inség
Magyarországon!

TÓTH KÁLMÁN egyik anekdotájából
(hetvenes évek).

★

Nem adhatok mást, csak mi lényegem.

MADÁCH IMRE, Az ember tragédiája, első szín (1862).

★

Nem célirányos a becsületes embereket megcáfolni.

TÓTH KÁLMÁN Irkafirkák (1877).
A csizmadia-nyelv példája.

★

Nem csak kenyérrel él az ember.

MÓZES 5, 8, 3.

★

Nem e világból való.

SZENT JÁNOS 8, 23.

★

Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

PETŐFI SÁNDOR Vörösmartyhoz
(1848 augusztus 21).

★

Nem illik.

L. *Don't.*

★

Nem közénk való volt.

BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS mondta,
mikor Kölcsey Ferenc meghalt
(1838).

★

Nem magyar az, cudar az, ki kivont
Karddal is esdekel s kér pardont!
Rajta tehát, velem aki vitéz,
A csatán elül lobogó tollamra néz.

HERTELENDY-INDULÓ 1805.

★

Nem mese az, gyermek.

ARANY JÁNOS Családi kör (1851).

★

Nem rövidült meg az Úr keze.

ÉZSAIÁS 59, 1.

★

Nem holt meg a leányzó, hanem aluszik.

SZENT MÁTÉ 9, 24,

★

Vulgata: Non est enim mortua puella, sed dormit.

Nem jó az embernek egyedül lenni.

MÓZES I, 2, 18.

★

Nem jött még el az én óráim.

SZENT JÁNOS EV. 2, 4.

★

Nem méltó megoldani saruját.

SZENT MÁRK I, 7.

★

Nem ott van a halál, ahol a temető.

TÓTH KÁLMÁN Halál.

★

Nem parancsol a (ott) vicispán

Sem a szolgabíró.

BÁRÓ AMADE LÁSZLÓ A szép
fényes katonának . . . (a XVIII.
század első feléből).

★

Nem termett mák!

DEÁK FERENC anekdotája szerint
az örökké elégedetlen magyar gazda
panasza; mikor kitűnő termés volt,
de a földesúr mégis sópáncodott,
hogy tönkre kell mennie; mert
ugyan van minden bőven, de ~.

★

Nem tud különbséget tenni jobb- és bal keze között.

JÓNÁS 4, 11.

★

Nem úgy, király! az égre, nem!

GARAY JÁNOS Kont (1838).

★

Nem úgy van most, mint volt régen.

TERHES SÁMUEL (1826).

★

Nem vagyok próféta.

Vulgata: Non sum propheta.

ÁMÓS 7, 14.

★

Nem veszténk-e nagyot?

VÖRÖSMARTY MIHÁLY gróf Dessewffy Aurél halálára írott distichonjaiból (1842).

★

Nemes gróf.

KOSSUTH LAJOS hívta így gróf Széchenyi Istvánt a Kelet Népére írott feleletében, nyilván az angol *noble lord* nyomán (1841).

★

Német alaposság vagy német gründlichkeit.
Deutsche Gründlichkeit.

J. T. FICHTE *Reden an die deutsche Nation* (1801).

★

Nemtelen porban hever a nemes dísz.

BARÓTI SZABÓ DÁVID Egy ledőlt
diófához (1791).

*

Népemre hagyom szeretetemet.

FERENC CSÁSZÁR († 1835 március
2.) végrendeletében.

*

Nestor.

HOMEROS, ILIAS. — Pylosi király,
a trójai háboruban a legidősebb és
legbölcsebb görög. Ma valamely
testületnek öregebb tagja.

*

Nézzétek a hyéna fajt,
Az átkozott kajánt.

TÁRKÁNYI BÉLA Coriolán.

*

Ni! — reszket a bosszuálló!

KATONA JÓZSEF Bánk bán, V. szá-
kasz (1814).

*

Nimród, a vadász.

MÓZES 1, 10, 9.

*

Nincs a teremtésben vesztes, csak én!

KATONA JÓZSEF Bánk bán, V. szakasz (1814).

★

Nincs hát remény? nincs semmi kegyelem?

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Az úri hölgyhöz (1841).

★

Nincs hová lehajtania fejét.

SZENT LUKÁCS 9, 58.

★

Nincs uj a nap alatt.

Vulgata: Nihil sub sole novum.

PRÉDIKÁTOR 1, 9. (*Vulgata* 1, 10.

★

Nincsen-é balzsamolaj Gileádban?

JERÉMIÁS 8, 22.

★

Nincsen Isten.

L. Mondá a bolond stb.

★

Nincsenek többé gyermekek!

L. *Il n'y a plus d'enfants.*

★

No de se baj, több is veszett Mohácsnál.

ARANY JÁNOS Elesett a Rigó lovam patkója versének (1856) megmásítása

★

No most szólj (vagy beszélj) pupák!

A mult század 60-as éveiben egy HUDECZ nevű, juhászlegényből lett betyár került a pestvidéki törvényszék elé. Funták Sándor ügyvéd védte, az ő bőbeszédű és öblös ékesenszólásával; de azért mégis csak halálra ítélték. A delinquens aztán a vesztőhelyen, mikor nyakára tették a hurokot, így szólt jelenlévő védőjéhez: ~. Pupák talán a Funták név elferdítése; de tájszó is és azt teszi: mamlasz, bumfordi.

★

(A) nők az alkotmányban.

TÓTH KÁLMÁN 1871-ben írott vigjátékának címe.

★

**Nyelvek és fülek... csend,
Figyelem!**

PETŐFI SÁNDOR Disznótorban
(1842).

★

**Nyílt kártyával játszani.
*Fugar a juego descubierto.***

BALTHASAR GRACIAN spanyol jezsuita *Oraculo manual y arte de prudencia* (1653).

★

Nyílt titok.

CALDERON DE LA BARCA *El secreto á voces* vígjátékának F. W. GOTTER-féle német, *Das öffentliche Geheimniss* című (1781) fordítása nyomán.

*

Nyomorfi.

Wretch.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Lear-fordításában, III. felv. 4-ik szín (1850).

*

Nyugosznak ők, a hősiak.

Duló csaták után.

BAJZA JÓZSEF Apotheosis (1834)

*

Nyúzunk ma!

BLASKOVICS ANDRÁS, az erki pap († 1819) egyik prédikációjának kezdete.

*

Oda kap, hol fészkel az agy.

ARANY JÁNOS Tetemre hívás (1877).

*

Oh adj, oh adj nekem

Hús cseppet, hű csehem.

ARANY JÁNOS V. László (1853).

*

Oh irgalom atyja, ne hagyj el!

ARANY JÁNOS Ágnes asszony (1853).

★

Oh mely dicső ész bomla össze itten!

O what a noble mind is here o'erthrown!

WILLIAM SHAKSPERE *Hamlet*
(1602), fordította Arany János.

★

Oh mi drága e lakocska nékem:

PETŐFI SÁNDOR Távolból (1843).

★

Oh mily esés volt ez, jó honfiak!

O, what a fall was there, my countrymen!

WILLIAM SHAKSPERE *Julius Caesar* (1601), fordította Vörösmarty Mihály.

★

Oh nép!

MADARÁSZ JÓZSEF írta a Nép
Zászlója című hetilapban (1868).

★

Oldalborda.

MÓZES I, 2, 21 szerint nevezzük
így a feleséget.

★

Oly kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN szokta mondani; de írni nem írta soha.

*

Oly király kell nekünk, kinek üstökét mindig a markunkban tarthatjuk.

BÁTHORY ISTVÁN erdélyi vajda (1533—1586).

*

Oly messze tőle, mint Makó Jeruzsálemtől.

Régi anekdota szerint, midőn II. András királynak kereszteshada 1217-ben Dalmáciába ért, egy Makó nevű ittas vitéz már Spalato városában azt hitte, hogy Jeruzsálemben van.

*

Oly vén, hogy a hamut is mamunak mondja.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY Dorottyájának I. könyvében előforduló: «A hamut mamunak, a szöszet pösznek ejti» sorból keletkezett.

*

Olyan nincs (a sifonérba)!

A bécsi népénekeselek *Dös gibt 's nid!* coupletját fordította és bővítette így a pesti Lajos-féle magyar daltársulat, 1867-ben.

★

Olyan zene, amely nem hallszik.

Music that may not be heard.

WILLIAM SHAKSPERE *Othello*
(1604), fordította Szász Károly.

★

Ordító oroszlán.

Vulgata: Leo rugiens.

SZENT PÉTER APOSTOL első levele
5, 8.

★

Ordíts kapu, kiálts város.

ÉZSAIÁS 14, 31.

★

Oroszlánrész.

AISOPOS 258-ik meséjéből, mikor az állatok osztozkodnak a zsákmányon. V. ö. *Ego primam tollo, nominor quoniam leo.*

★

Orvos, gyógyítsd meg magadat!

Vulgata: Medice, cura te ipsum!

SZENT LUKÁCS 4, 23.

★

Othello.

WILLIAM SHAKSPERE 1604-ben írt
szomorújátékának címe. A félté-
kenység typusa.

★

Ott is aratsz, ahol nem vetettél.

SZENT MÁTÉ 25, 24.

★

Öcsém, mázoló.

SZIGETI JÓZSEF Falusiak című
vígjátékából (1858).

★

Örök álom.

JERÉMIÁS 51, 39.

★

Öröködbe, Uram, pogányok jöttek.
És szent templomodot megfertéztették.

ZSOLTÁROK 79, 1. Szenczi Molnár
Albert fordítása.

★

Örömtől idegen.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY A hontalan
(1835).

★

Örüljetek az örülőkkel, és sirjatok a sírókkal.
*Vulgata: Gaudete cum gaudentibus, flete cum
flentibus.*

SZENT PÁL APOSTOL a Róma-
beliekhez írott levele 12, 15.

★

Örültség, de van benne rendszer.

(Arany János fordítása: Örült, örült beszéd: de van benne rendszer.)

Though this be madness, yet there is method in it.

WILLIAM SHAKSPERE *Hamlet* (1602).

★

Ős Buda gyermeke, föl, szaporán!

Látod, a vész zászlója lobog!

JAKAB ISTVÁN Budai induló (1848).

★

Ötödik nagyhatalmasság.

La cinquième puissance.

I. NAPOLEON mondotta J. Görres német publicista *Der Rheinische Merkur* című, 1814-ben megindított lapjára. Ma a. m. a sajtó.

★

Pál fordulása.

ÁPOSTOLOK CSELEKEDETEI 9. r.

★

Panama.

A Panama-csatorna részvénytársaság vezetőinek 1890-ben kiderült csalásai és vesztegetései adtak okot a corruptio ez új elnevezésére.

★

Paraszt, az más!

L. *Ja, Bauer* etc.

★

Páros viaskodás.

CSIKY GERGELY Mukányi (1880).

★

Partra szállottam. Levonom vitorlám.

BERZSENYI DÁNIEL Osztályrészem.

★

Passzív ellenállás.

G. V. VON UNRUH, a frankfurti nemzetgyűlés elnöke 1848 november 9-én.

★

Pató Pál.

PETŐFI SÁNDOR (1847).

★

Pecsovics.

Gróf Festetics Rudolf tisztartója, kinek házában a múlt század harmincas éveiben a kormánypárti kortesek szoktak dőzsölni.

★

Pedig csak úgy kettő lyuka az orrának,
Mint a szegény ember süldő malacának.

SÁROSI GYULA Arany trombita I. (1849). Egy régi közmondás versbeszedése.

★

Pénz a kor istene,
ki törhet ellene?

KISFALUDY KÁROLY Vigasztaló dal
(1818).

★

Pénz, pénz, pénz!
(A hadviseléshez három dolog szükséges: ~.)

TRIVULZIO francia marsalnak (†
1518) tulajdonítják.

★

Perelj, Uram, perlőimmal.
Harcolj én ellenségimmal stb.

ZSOLTÁROK 35, 1. Szenczi Molnár
Albert fordítása.

★

Petőfi — keresztneve Sándor.

GRÓF ZICHY GÉZA egy verséből
(1900).

★

Petőfi pediglen poéta nem vala.

GREGUSS ÁGOST Futár című füze-
tében 1847.

★

Philippinél találkozunk.

... thou shalt see me at Philippi.

WILLIAM SHAKSPERE *Julius Caesar* (1601), fordította Vörösmarty Mihály.

★

Pillanat kérdése.

KAZINCZY GÁBOR az 1861-iki országgyűlésen.

★

Plátói szerelem.

A nem-érzéki szerelmet nevezik így PLATON *Symposion*jának nyomán.

★

Politikai divatok.

JÓKAI MÓR 1863-ban megjelent regényének címe.

★

Pontiustól Pilátusig szaladozni.

SZENT LUKÁCS 23, 6—12 nyomán keletkezett.

★

Az utcán por, bűz, német szó, piszok.

ARANY JÁNOS Vojtina Ars poetikája (1861).

★

Pozsonynál kezdődik Ázsia.

HERCEG K. L. METTERNICH osztrák kancellár († 1859).

★

Pörös atyafiak.

VAS GEREKEN 1860-ban megjelent regényének címe.

★

Prokrustes ágya.

DIODOROS görög történetíró (Kr. e. I. század) említi, hogy Attikában volt egy Prokrustes nevű zsvány korcsmáros, aki az utasokat ágyba fektette, s ha hosszabbak voltak az ágynál, megcsonkította őket, ha pedig rövidebbek, kinyújtotta.

★

Providenciális ember.

DEÁK FERENCZ gróf Andrássy Gyuláról, 1867 februárius 17-én.

★

Pry Pál.

J. POOLE ilyen című vígjátéka
nyomán nevezzük így a kotnyeles,
alkalmatlankodó embert.

★

. . . . . pusztulunk, veszünk,
Mint oldott kéve széthull nemzetünk.

TOMPA MIHÁLY A gólyához (1850).

★

Putifárné.

MÓZES I, 39.

★

Pyrrhusi győzelem.

Pyrrhus, Epirus királya, Kr. e.
279-ben Asculumnál nagy vesztesé-
gek árán nyert csatát.

★

Ráfael akkor is nagy festő lett volna, ha kéz
nélkül jön a világra.

*Raphael wäre ein grosser Maler geworden, selbst wenn
er ohne Hände auf die Welt gekommen wäre.*

G. E. LESSING, *Emilia Galotti*
(1772).

★

Rákos! Rákos! hová lettél?

Szép hiredből de kiestél:

KISFALUDY KÁROLY Rákosi szántó.

★

Rég veri már a magyart a teremtó.

PETŐFI SÁNDOR 1845-ben írt versének kezdő sora.

★

Régi dal, régi dal, régi dicsőségről!

JÓKAI MÓR Dózsa György színművéből (1857).

★

Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban?

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Zalán futása (1825).

★

Régi történet, mely mindig új marad.

*Es ist eine alte Geschichte,
Doch bleibt sie immer neu.*

H. HEINE *Ein Jüngling liebt ein Mädchen* (1822).

★

Remélem, nem leszek alkalmatlan!

J. POOLE Pry Pál vígjátékából (1877). Fordította Csiky Gergely

★

Repedjen a gyepő-szík,
Pincetokja folyjon ki.

FALUDI FERENC Útravaló, XVIII. század.

★

Reszkess, Bizánc!

Trema, Bisanzio!

SALVATORE CAMMARANO *Belisario*
operaszövegéből (1836).

★

Revolverzszurnalista.

Revolver-Journalist.

F. F. MASAIDEK, a *Figaro* című
bécsi élcslap 1871 május 6-iki szá-
mában.

★

Retirálj, retirálj, Komáromig meg se állj.

Az utolsó magyar *insurrectio* ide-
jéből (1809) való gúnyos vers töre-
déke.

★

Rímkovács.

KOVÁTS JÓZSEF († 1809) versfaragó
nevéből eredő szójáték.

★

Ripacs.

SZIGETI JÓZSEF Csókon szerzett
vőlegény (1883) című bohózatából.
A rongyos vándorszínész neve.

★

Ritka madár.

L. Rara avis.

★

Ritka vendég Rácországbán.

ARANY JÁNOS Szibinyáni Jank
(1855).

★

Robinson.

DANIEL DEFOE *The surprising
adventures of Robinson Crusoe of
York* (1719).

★

Róka szoros egykor nagy ehetném lyukba
bebujta ;

Dombos az oldala lett, nem lehet ám gyere ki.

Anekdota szerint egy tót deák
verse ; de világos, hogy csúfolódás.
Nem lehetetlen, hogy az eleinte
latinos szórendet követő Baróti
Szabó Dávidra csinálták még a
XVIII. század vége felé, s csak
később került bele a tótosság.

★

Romlásnak indúlt hajdan erős magyar !

Nem látod Árpád vére miként fajúl ?

Nem látod a boszús egeknek

Ostorait nyomorúlt hazádon ?

BERZSENYI DÁNIEL A magyarok-
hoz (1796).

★

Rontó Pál.

Vajon GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF verses elbeszélése (Rontó Pálnak, egy magyar lovas közkatonának élete, 1793) révén hívjuk-e így a vásott, mindent rontani szerető gyereket; vagy a költő már meglévő népies alak nevét használta?

★

Rossz időket élünk
Rossz csillagok járnak,
Isten ójja nagy csapástól
Mí magyar hazánkat.

ARANY JÁNOS Zách Klára (1858).

★

Rózsi, megvetlek!

SZIGLIGETI EDE A csikós (1846).

★

Röttenetes ez világnak mostan minden dolga,
Csudálatos nagy vaksága, hálálatlansága.

SZKÁROSI HORVÁTH ANDRÁS Az
átokról (1547).

★

Rövid az élet, örök a sír.

LENDVAY MÁRTON egy, a múlt
század negyvenes éveiben írt bor-
dalából.

★

Ruganyos léptekkel.

Berlini lapok, főképpen a *Berliner Tageblatt* a múlt század 80-as éveiben úgy akartak hízelegni az immár igen öreg Vilmos császárnak, hogy minden alkalommal megírták róla: milyen ~ (*elastischen Schrittes*) jár, A Budapesti Hírlap aztán e közhelyet azzal gunyolta ki, hogy minden fejedelmi személyre alkalmazta.

★

Ruha teszi az embert.

L. *Vestis facit virum.*

★

**S a néma légbe nem vegyül
Csak legkisebbke jaj.**

GARAY JÁNOS Kont (1838).

★

S ezt a szerelem tévé.

CSIKY GERGELY Királyfogás (1887).

★

S mi tessék rajta ?

MADÁCH IMRE Az ember tragédiája, I. szín (1862).

★

Salamoni bölcsesség; bölcs Salamon,

KIRÁLYOK KÖNYVE, több helyen.

★

Salamon ítélete.

Salamoni ítélet.

KIRÁLYOK KÖNYVE I, 3, 16—28.

★

Sanda gyanú.

ARANY JÁNOS Tetemre hívás (1877).

★

Sánta Lucifer.

ÉZSAIÁS 14, 12 nyomán nevezik (félreértésből) az ördögök hadnagját Lucifernek; a sántaság a görög-római mythologiabeli Hephaistos (Vulcanus) bicegése révén kapcsolódott hozzá.

★

Sasku.

SASKU KÁROLY, az Illendőségtan, vagyis a művelt és jó erkölcsű magaviselet szabályai (1854) szerzőjének nevéből.

★

Saul a próféták között.

SÁMUEL I, 10, 12 és 19, 24.

★

Saulusból Paulussá lenni.

APOSTOLOK CSELEKEDETEI 9 r.

★

Sámsoni erő.

BIRÁK 15, 15—16 nyomán.

★

Sári néni, hejh, mikor kendet még
Sárikámnak, hugomnak nevezték!

PETŐFI SÁNDOR Sári néni (1847).

★

Scerelmes bratým.

(Szinnyei József olvasása szerint: Szerelmes brátim.)

HALOTTIBESZÉD (a halotti könyör-
gés kezdete). Iratott 1228 előtt.

★

Se hideg, se meleg.

SZENT JÁNOS JELENÉSEI 3, 15—16.

★

Sem ezen, sem a másvilágon.

SZENT MÁTÉ 12, 32.

★

Semmit sem tanultak, semmit sem feledtek.

Ils n'ont rien appris ni rien oublié.

D. S. DE PANAT, francia vicomte,
politikus (1796).

★

Senki sem próféta a maga hazájában.

Vulgata: Nemo est propheta in patria sua.

SZENT MÁTÉ 13, 57.

*

Seregeknek Ura.

JERÉMIÁS 11, 17 és egyebütt.

*

Setétben tapogatózni.

MÓZES 5, 28, 29.

*

Shakspere hátrahagyott művei.

VIZVÁRI GYULA tréfája.— A nyolcvanas évek elején a Nemzeti Színház udvarán megszólítja őt az öreg Komáromi Alajos: «Mit óvasó, Gyulácskám?» — «Olvasom ennek a Shaksperenek a hátrahagyott műveit.» — «Ejnye, hát meghótt?... Szegény!» (E való anekdotát Bartók Lajos írta meg a Bolond Istók lapban, 1882.)

*

Shakspertet vagy jól kell adni vagy sehogy;
de adni kell.

BÁRÓ PODMANICZKY FRIGYES, 1875
körül.

*

Shylock.

WILLIAM SHAKSPERE A velencei kalmár (1594). A szívtelen uzsorás typusa.

★

Sírjon, ríjjon a hegedű.

Bánatomat sírja.

TÓTH KÁLMÁN egyik dalának kezdő sorai.

★

Sírva vigad a magyar.

BAJZA JÓZSEF Borének (1825).

★

Sisyphusi munka.

Sisyphios labores.

PROPERTIUS nyomán; a mythologia szerint Sisyphusnak a pokolban egy mindig visszagördülő sziklát kellett egy hegyre fölhengerítenie.

★

Skribler.

JOHN ARBUTHNOT, JONATHAN SWIFT és ALEXANDER POPE *Memoires of Martinus Scriblerus* (1714).

★

Sodoma és Gomorrha.

MÓZES I, 19, 24.

★

Sóhajok hídja.

L. *Ponte dei sospiri*.

★

Sok az ember, kevés a főka.

MADÁCH IMRE Az ember tragédiája, XIV. szín (1862). Az eredetiben más szavakkal.

★

Sok Charybdís közt, sok ezer veszélyben
Izzada orcám.

BERZSENYI DÁNIEL Osztályrészem.

★

Sok hűhó semmiért.

Much ado about nothing.

WILLIAM SHAKSPERE 1599-ben írt vígjátékának címe (fordította Arany László).

★

Sokan vannak a hivatalosak, de kevesen a választottak.

SZENT MÁTÉ 21, 16.

★

Sokat szeretett.

LUKÁCS 7, 47.

★

Siket füleknek prédikálni.

Talán ÉZSAIÁS 42., 18—20 nyomán.

★

Síralom völgye.

Vulgata: Vallis lacrimarum.

ZSOLTÁROK 83. 7. Káldi György fordítása.

★

Leszen sírás és fogaknak csikorgatások.

SZENT MÁTÉ 8, 12.

★

Sóbálvánnyá változott.

MÓZES 1, 19, 26. (Lóth felesége.)

★

Sötét pontok.

Points noirs.

III. NAPOLEON mondta 1867-ben egy lillei beszédében.

★

Stentori hang.

HOMEROS említi (*Ilias* 5, 785) az ércetorkú Stentort, kinek szava ötven emberénél erősebb volt.

★

Sujtásos nemzet vagyunk!

KÖLCSEY FERENC mondása.

★

Süldő poéta.

PETŐFI SÁNDOR Mi a szerelem?
(1847).

★

Svihák.

KECSKEMÉTHY AURÉL (KÁKAY
ARANYOS) A mi nagy férfaink, leg-
újabb fény- és árnyképek (1874).

★

Szabad, de tisztességes ember nem teszi.

Hitelesnek tartott anekdota szerint egy falusi bíró válaszolta Deák Ferenc kérdésére, vajon szabad-e a községben dohányozni? (Mert a XIX. század első felében sok magyar faluban tilos volt az utcán pipázni.) Ez anekdotát már az 1833-iki Sokféle című folyóirat is említi, de Deák Ferencet nem nevezi meg. V. ö. *Non omne, quod licet, honestum est.*

★

Szabad egyház szabad államban.

L. Libera Chiesa in libero Stato.

★

Szabadon lihegsz, szeretett haza,
Szabadon lihegsz megint!

KAZINCZY FERENC A szabad
Erdély, a török elűzetése után.

★

Szabadonc.

A szót Imre János alkotta 1831-ben, a *libertinus* egyértékesül; de szálló igévé, a *liberalis* értelmében, LONKAY ANTAL tette, Magyar Állam című lapjában, a XIX. század 70-es éveiben. Ő, ugyanott és akkor nevezte el a szabadkőműveseket *bujoncoknak*.

★

Szabadság, Egyenlőség, Testvériség.

I. *Liberté, Égalité, Fraternité.*

★

Szaiszi fátyol.

A görög legendák szerint Szaisz egyiptomi városban volt egy kép, melynek fátyolát (leplét) aki föllebentette, elfelejtett mosolyogni.

★

Száll a madár, ágrul ágra,
Száll az ének, szájrul szájra,

ARANY JÁNOS Buda halála, VI.
ének (1863).

★

Szálló ige.

THALLÓCZY LAJOS (1894).

★

Száma légió.

SZENT MÁRK 5, 9 nyomán.

★

Szamárrugás.

PHAEDRUS I, 21 meséjéből, mely-
ben a haldokló oroszánt a szamar
is megrugja.

★

Számie1, jójj elő,
Itt a bűvös csontvelő!

FR. KIND A bűvös vadász, zenéje
K. M. Webertől (1821). Ford. Ormai
Ferenc.

★

Száraz ágon, hallgató ajakkal
Meddig ültök, csüggedt madarak?

TOMPA MIHÁLY A madár, fiaihoz
(1850).

★

Szárazon tartani a puskaport.

Put your trust in God and keep your powder dry.

(Vessétek bizodalmatokat Istenbe és tartsátok szárazon a puskaporotokat.)

OLLIVIER CROMVELL mondása
(† 1658).

★

Száz mérföld a világ, erre is, arra is.

ARANY JÁNOS Toldi, II. ének (1846).

★

Szeged szebb lesz, mint volt.

I. FERENC JÓZSEF, az árvíztől
elpusztított Szegeden, 1879 március
16-án.

★

Szegény anyám, ha tudta volna,

Dehogy szült volna engemet.

SÁROSI GYULA Ingeborg szüle-
tése napján (1857).

★

Szegény ember, komisz ember.

JÓKAI MÓR Az arany ember (1873).

★

Szegény gazdagok.

PETŐFI SÁNDOR Hintón és gyalog
(1847).

★

Szegény Tamás fázik.

Poor Tom's a-cold.

WILLIAM SHAKSPERE Lear király
(1607), fordította Vörösmarty Mihály.

★

Szegény tatár.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Szép asz-
szony (1830). Egyébiránt régi magyar
anekdota.

★

Haj szegény Yorick!

Alas poor Yorick!

WILLIAM SHAKSPERE Hamlet
(1602), fordította Arany János.

★

Szegények vagyunk, de jól élünk.

Állítólag ROSKOVICS IGNÁC képfő
(született 1854.) mondása.

★

Szegyenletes béke.

Paix honteuse.

Így nevezték a franciák a hétéves
háborúnak végetvető békét (1763).

★

Székely támad, székely bánja.

Székely támad (azaz lázad) volt a gúnyneve a székelyudvarhelyi várnak, melyet János Zsigmond 1562-ben a régi kiváltságaik elkobzása miatt fölkeltszékelyek leverése után építtet. *Székely bánja* az ugyanakkor és ugyanazért szintén János Zsigmondtól építtet háromszéki várhegyi vár gúnyneve.

★

Szeladon.

Céladon.

HONORÉ D'URFÉ, *Astrée* című regényének hőse (1619). Az állhatatos, epedő, félénk szerelmes prototypusa.

★

Szellemi betyárság.

HUNFALVY PÁL Észrevétel Vámbery Árminnak a 'Honfoglaló magyarok jellemzéséhez' című művére (1886).

★

Szelmalomharcot vívni.*(Molinos de viento acometer.)*

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA
Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha (1605).

★

Szemeik vagynak, de nem látnak; füleik
vagynak, de nem hallanak.

ZSOLTÁROK 115, 5—6.

★

Szemet szemért, fogat fogért.

MÓZES 2, 21, 24; 3, 24, 20 és 5,
19, 21.

★

Szendergő porodat béke lebegje körül.

KISFALUDY KÁROLY Mohács (1824.)

★

Szent-e vagy őrült?

Ó locura ó santidad.

JOSÉ ECHEGARAY egyik drámájá-
nak címe. (1888.)

★

Szent Hermandad.

L. Santa Hermandad.

★

Szent Kleófás!

Milyen karaván . . .

PETŐFI SÁNDOR Vándorélet (1844).

★

Szent meggyőződésem.

TISZA KÁLMÁN kedvelt szavajárása.

★

Szent öreg.

KÖLCSEY FERENC nevezte így
Kazinczy Ferencet.

★

Szentelt fájdalom.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF Búcsú (1836).

★

Szép a szőke, szép a barna,
Mind a kettő szép, ha szép.

PETŐFI SÁNDOR Az én mátkám
(1843).

★

Szép állat az asszonyi állat,
Szép és veszedelmes.

PETŐFI SÁNDOR Az őrült (1846).

★

Szerencse fia.
Fortunae filius.

HORATIUS *Satirae* (2, 6).

★

Szerte nézett s nem lelé
Honját a hazában.

KÖLCSEY FERENC Hymnus (1823).

★

Szerves egészszé kögíteni.

GREGUSS ÁGOST A szépezet alap-
vonalai (1849).

★

Sziámi ikrek.

Ama CSANG és ENG nevű, 1810
körül Sziámban született összenőtt
ikrek, kiket világszerte pénzért muto-
gattak. Meghaltak 1874-ben.

★

Sziszegj — sziszegj, kigyó!

KATONA JÓZSEF Bánk-bán, IV.
szakasz (1814).

★

Szíve szerént való (ember).

Vulgata: Vir juxta cor suum.

KIRÁLYOK KÖNYVE I, 13, 14.

★

Szíveket és veséket vizsgálni.

L. A szívekbe és vesékbe látó Isten.

★

Szókimondó asszonyság.

L. *Madame Sans-Gêne.*

★

Szólt a holló: «Sohasem!»
Quoth the Raven: «Never more!»

EDGAR ALLAN POE A holló (ford.
 Szász Károly).

★

Szomjúhozó lelkek.

ZSOLTÁROK 107, 9.

★

Szomorú a magyar nóta

Háromszáz esztendő óta.

SZULIK JÓZSEF, 1850 körül.

★

Szomorú az én lelkem mind halálíg.

SZENT MÁTÉ 26, 38

★

Szőke Duna.

KISFALUDY KÁROLY Mohács (1824).

★

Szűkebb hazám.

JÓKAI MÓR nevezte így a Nemzet című lapban (1886) Magyarországot, tekintettel az «osztrák-magyar monarchiára».

★

Szükséges rossz.

L. Malum necessarium.

★

Születünk fog, haj és illusiók nélkül;
Meghalunk fog, haj és illusiók nélkül.

ARANY LÁSZLÓ A délibábok hőse,
a 4. ének mottója (1872).

★

Szülföldem szép határa,
Meglátlak-e valahára?

KISFALUDY KÁROLY (1828).

★

Szüret-e ez, vagy talán tor?

GYULAI PÁL Szüreten (1852).

★

Szürke a menny, mint a bakancsos-köponyeg.

PETŐFI SÁNDOR Szobámban (1844).

★

(Nem kell) táblabíró politika.

PÁLFI ALBERT, a Március Tizen-
ötödike lap jelszava (1848).

★

Talpra magyar!

PETŐFI SÁNDOR (1848 március 13).

★

Tamás vagyok benne.

SZENT JÁNOS 20, 27 nyomán keletkezett régi magyaros kifejezés.

★

Tanácskoznak Bécsben, de mást rendelnek az égben.

GRÓF PÁLFFY TAMÁS nyitrai püspök (1676).

★

Tanbetyár.

KOZMA ANDOR, a Pesti Hírlapban (1901).

★

Tantalusi kínok.

Tantalus mesebeli görög király a pokolban akként bűnhődött gonosz tetteiért, hogy gyümölcsös fa alatt, állig vízben mindig éhezett és szomjazott; mert mikor inni akart, a víz hirtelen leapadt, mikor pedig a gyümölcs után nyúlt, az ág felpattant. Ezek a ~.

★

Társas állat.

L. Ζῷον πολιτικόν.

★

Távollétével tündökleni.

TACITUS nyomán (*Annales* 3, 76).

★

Távozz tőlem, Sátán!

Vulgata : Apage Satana!

SZENT LUKÁCS 4, 8.

★

Te is, fiam, Brutus?

+

L. Et tu mi fili, Brute?

★

Te mondád!

SZENT MÁTÉ 26, 25.

★

Téged dicsőít a zenith és nadir.

BERZSENYI DÁNIEL Fohászkodás.

★

Tedd hüvelyébe szablyádat.

SZENT JÁNOS 18, 11.

★

Tégy erszényedbe pénzt.

Put money in thy purse.

WILLIAM SHAKSPERE *Othello*
(1604), fordította Szász Károly.

★

Tejjel és mézzel folyó Kánaán.

MÓZES 2, 3, 8.

*

Temetni jöttem Caesart, nem dicsérni.

I come to bury Caesar, not to praise him.

WILLIAM SHAKSPERE *Julius*
Caesar (1601), fordította Vörösmarty
 Mihály.

*

Tengeri kígyó.

Régi hiedelem de szálló ige (a minduntalan újra tárgyalt dolgok értelmében) csak a XIX. század 30-as éveitől, mikor a párisi *Constitutionnel* című lap időnkint nagy zajjal közölte az álhíreket, melyek szerint a tengeri kígyó már megint felbukkant.

*

Tengerre magyar!

KOSSUTH LAJOS írta a Hetilap 1846-iki 8-ik számában a *Tengerhez magyar! el a tengerhez* című vezércikket. A szálló ige ~ alakját N. F. (NEY FERENC) alkotta meg az Életképek 1846-iki 7-ik számában.

*

Thespis szekere.

HORATIUS *Ars poetica*ja nyomán nevezik így a vándorszínészeket, Thespis a legrégibb görög tragédia-költő volt; de Horatius tévedt abban, hogy szekeren hurcolta színpadát városról városra, mert nem vándorolt.

★

Ti urak, ti urak! . . . ti welsz ebek!

ARANY JÁNOS A walesi bárdok (1864).

★

Tied vagyok, tied, hazám!

PETŐFI SÁNDOR *Honfidal* (1844).

★

Tiltott gyümölcs.

MÓZES I, 3, 2—6.

★

Tiprott hős.

GYULAI PÁL nevezi így Romhányi című verses regényében Görgei Arthur tábornokot.

★

Tissotiáda

(badarságoktól hemzsegő könyv vagy cikk, amelyet némely hazánkban járt együgyű külföldi irkál össze Magyarországról és a magyar dolgokról).

VICTOR TISSOT nevéből, az 1880-ban kiadott *Voyage au pays des Tziganes, la Hongrie inconnue* című könyvére való célzással. V.ö. Cigányország.

★

Tiszaháti libácska.

J.-F.-A. Bayard *La Niaise de Saint-Flour* című vígjátékának fordítása, BULYOVSKY LILLÁTÓL (1850).

★

Tisztelet, becsület, de igazság is!

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN kedvelt szavajárása; irataiban is gyakori. Eredete talán a scholasticusok retorikájának szokott udvariaskodó kifejezéseiben keresendő.

★

**Tiszteljétek a közkatonákat,
Nagyobbak ők, mint a hadvezérek.**

PETŐFI SÁNDOR *Tiszteljétek a közkatonákat* (1848).

★

Titkos drámairó.

JÓKAI MÓR, a Jelenkor «Buda-pesti napló» című rovatában (1847).

★

**Több dolgok vannak földön és egen,
Horatio, mintsem bölcselmetek
Álmodni képes.**

*There are more things in heaven and earth, Horatio,
Than are dreamt of in your philosophy.*

WILLIAM SHAKSPERE *Hamlet*
(1602), fordította Arany János.

★

Több egy asszonyt őrzeni,
Mint száz bolhát.

FÁY ANDRÁS (a XIX. század harmincas éveiben).

★

Több is veszett Mohácsnál.

ARANY JÁNOS [†]Elesett a Rigó
lovam patkója (1856).

★

Több mint bizonyos.

VISI IMRE a Honban (a XIX. század hetvenes éveiben).

★

Többet ér az eleven kutya a döglött oroszlánál.

PRÉDIKÁTOR 9, 6 nyomán.

★

Tönkre silányítani (valakit, valamit).

HELMECZY MIHÁLY alkotta a
XIX. század harmincas éveiben.

★

Törik, de nem hajlik.

L. Frangit, sed non flectitur.

★

Törököt fogtam, de visz.

Ebből a régi (talán francia eredetű anekdotából): «Vitéz kapitány uram, törököt fogtam!» — «Hát hozd ide!» — «De nem jön ám!» — «Akkor gyere magad.» — «De nem ereszt ám!»

★

Törpüljön el a minoritás,
mely így violentálni akarja a dolgokat!

KOSSUTH LAJOS 1848 július 21-én
mondott országgyűlési beszédéből.

★

Töviskorona.

SZENT MÁTÉ 27, 29.

★

Tövisék és török vagynak a gonosznak útában.

SALAMON PÉLDABESZÉDEI 22, 5.

★

Tsak nem me'nyi Magyar vagyon, meg a'nyi
módon ír.

GELEJI KATONA ISTVÁN Magyar
Grammatikátska (1645).

★

Tudja az Isten.

SZENT PÁL APOSTOL a Korinthus-
beliekhez írott második levele 11, 11.

★

Tündérujjak.

Les doigts de fée.

E. SCRIBE és E. LEGOUVÉ vigjátékának címe (1858). Ford. Feleki Miklós.

★

Tüneményes idők járnak!

JÓKAI MÓR Magyar Divat című versének kezdete (1860).

★

Tűzkereszttség.

SZENT MÁTÉ 3, 11 nyomán.

★

Tűzoszlop.

MÓZES 4, 16. A ~ a zsidókat a pusztában vezette.

★

D. Tűzbe felét! H. Vetem. D. Újra felét. H. Ím!

D. Harmadikát még.

H. Lángol az is. D. Jer most, vár az olympusi kar.

KAZINCZY FERENC Himfy című epigrammája; párbeszéd Dayka Gábor és Kisfaludy Sándor között Himfy szerelmeiről.

★

Udvaroncnak csuszni-mászni

Illik, s magát megalázni.

Il faut qu'un courtisan s'incline.

San s'incline.

H. MEILHAC és L. HALÉVY *Barbe-Bleue* (A kékszakálú herceg) operettjéből (zenéjét szerz. Offenbach, 1866).

★

Ugy-e, Jakab ?

SZIGLIGETI EDE a Nagypó című népszínművéből (1851).

★

Úgy gruppirozni a semmittevést, hogy lázas tevékenységnek lássék.

MIKSZÁTH KÁLMÁN a Pesti Hir-
lapban (1883).

★

Úgy jól laktam, hogy még!...

Egyet nyujtózom, és

Aztán tied vagyok

Imádott heverés! —

PETŐFI SÁNDOR, Ebéd után (1844).

★

Úgy őrizni, mint a szeme fényét.

MÓZES 5. 32. 10.

★

Új bornak új tömlő.

SZENT MÁTÉ 9, 17.

★

Uraim, nem tudunk magyarul!

Nescimus hungarice loqui.

RÉVAI MIKLÓS mondotta 1802-ben
a pesti egyetemen tartott első elő-
adásán.

★

Uraim, le a kalapokkal!

SZONTAGH GUSZTÁV bírálata báró
Jósika Miklós Abafijáról a Figyel-
mezőben (1837).

★

Uraim, veszélyben a haza!

KOSSUTH LAJOS 1848 július 11-én
mondott országgyűlési beszédéből.

★

Urak a papok.

ÉDES GERGELY 1793-ban megje-
lent Enyelgések avagy időt töltő
Tréfás Versek című könyvéből.

★

Uram, meddig leszen a te haragod?

ZSOLTÁROK 90, 13.

★

Uram, nem vagyok méltó (hogy házamba jöjj).

Vulgata: Domine, non sum dignus (ut intres
sub tectum meum).

SZENT MÁTÉ 8, 8.

★

Út, melyről nincs visszatérés.

(Azon az úton megyek, a melyről vissza nem térek.)

JÓB 16, 22.

★

Utolsó tánc!

KATONA JÓZSEF Bánk bán, I. szakasz (1814).

★

Ügyetlen, együgyű, ügyefogyott ügyvéd.

MENTOVICH FERENC (1819—1879)
szójátéka. Egy immár ügyvéddé
lett nagykőrösi tanítványától kér-
dezte: «Van ügye?» — «Nincs.» —
«Akkor hát ügyetlen.» — «De volt
már egy.» — «Akkor együgyű.» —
«Csakhogy azt is mindjárt másra
bízták.» — «Akkor ügyefogyott.»

★

Ülj mellém a kandallóhoz!

Fel van szítva melege.

KISFALUDY SÁNDOR Csobánc (1807).

★

Üsd az
 Orrát, magyar, ki bántja a tied'.
 KATONA JÓZSEF Bánk bán, II.
 szakasz (1814).

★

Üss, de hallgass meg!
 L. Πάταξον μὲν, ἀκουσον δέ.

★

Vadat és halat, s mi jó falat.
 ARANY JÁNOS A walesi bárdok
 (1864).

★

Vágd, fiam, vágd, Forgács,
 Tied leszén Gimes és Gács.

Hagyomány szerint így biztatta
 1387-ben Nagy Lajos özvegye, ERZSÉ-
 BET, Forgács Balázst II. (Kis) Ká-
 roly megölésére. (Alkalmasint egy-
 korú népballada töredéke.)

★

Vagynak olyan percenetek
 Az embernek életében,
 Amelyekben setét leszén
 Fejében és szívében.

KÖLCSEY FERENC mint «a költő
 tanítását» idézi A kárpáti kincstár
 című elbeszélésében. V. ö. Vannak
 pillanatok az ember életében.

★

Vagyon egy fő város
 Mellynek neve Buda,
 Buda mellett egy víz
 Mellynek neve Duna,
 A' Dunában egy hal,
 Mellynek neve Hartsa!
 Egy más szeretőket
 Az Úr Isten tartsa!

XVII. századbeli borének.

★

Vajh ki ő és merre van hazája?

VÖRÖSMARTY MIHÁLY Szép Ilonka
 (1833).

★

Vajudnak a hegyek.

L. *Parturiunt montes.*

★

Vak vezet világtalant.

SZENT MÁTÉ 15, 14.

★

Vaksággal megverni.

MÓZES 1, 19, 11.

★

Valahogy csak lesz, mert még úgy soha
 sem volt, hogy sehogy se lett volna.

JUSTH ZSIGMOND (1863—1894)
 A puszta könyve című művében
 (1891) a szanyi bíró szájába adja
 ezt a magyar parasztbölcsességet.

★

Valahol messze,
Valaha régen...

KISS JÓZSEF Egy sír.

★

Valakik fegyvert fognak, fegyverrel kell
veszniek.

SZENT MÁTÉ 26, 52.

★

Valami rothad [bűzlik] Dániában.

(Arany János: Rothadt az államgépben valami.)

Something is rotten in the state of Denmark.

WILLIAM SHAKSPERE *Hamlet* (1602).

★

(S) valamint a pisztoly otthon van a tokban,
Otthonos ő minden udvari titokban.

SÁROSI GYULA Arany trombita
versezetéből (1849).

★

Van bíró a felhők fölött.

BAJZA JÓZSEF Apotheosis (1834).

★

Van-e egy marok föld a magyar hazában,
Amelyet magyar vér meg nem áztatott?

PETŐFI SÁNDOR Van-e egy marok
föld . . . (1848).

★

Van-e, ki e nevet nem ismeri?

PETŐFI SÁNDOR A tintás üveg (1844).

★

Vannak emberek, akik olyanok, mint a kéményseprők; piszkosak lesznek, mire feljutnak a magasba, s annál piszkosabbak, mennél magasabbra kúsznak.

MADARÁSZ LÁSZLÓ mondta a XIX. század 40-es éveiben.

*

Vannak pillanatok az ember életében.

Es gibt im Menschenleben Augenblicke.

F. SCHILLER *Wallensteins Tod*
(1779).

*

Várja, várja, de hiába várja.

ARANY JÁNOS A rab gólya (1847)
verse «Várja, várja, mindig várja»
sorának megmásítása.

*

Várjátok meg a háromórai vonatot.

EUGÈNE LABICHE *Un million*
(Egy millió) című vígjátékából.
Színészeink között járatos, mikor
türelemre, várakozásra kérnek.

*

Varsóban rend uralkodik.

L'ordre règne à Varsovie.

SEBASTIANI francia miniszter e
szavakkal jelentette Varsó megvé-
telét 1831 szeptember 6-án.

*

Vaskalapos.

Vaskalapnak nevezték a debreceni deákok azt a háromszögletűre felhajtott karimájú kemény kalapot, melyet 1774-től fogva a másfél századig divatozott *sinkó* (magas süveg) helyett viselniök kellett. A vaskalap a XIX. század elején divatját kezdte múlni, s már csak a hagyományhoz makacsul ragaszkodó öregebb papok és professzorok hordták. Innen ered a kortól elmaradt, ósdi embereknek ez elnevezése.

*

Vaspennával kösziklára írni.

JÓB 19, 24.

*

Vasvesszővel kormányozni.

ZSOLTÁROK 2, 8—9.

*

Vége! volt — nincs; de ne tapsolj, hazám. ↓

KATONA JÓZSEF Bánk-bán, IV. szakasz (1814).

*

Végső, de nem utolsó.

L. *Last, not least.*

*

Végy magadhoz pénzt.

Provide thy money.

WILLIAM SHAKSPERE *Othello*
(1604), fordította Szász Károly.

★

Vegyes érzelmek. +

GYULAI PÁL szokta anekdotázni,
hogy ez a kifejezés Táncsics Mihály-
tól ered.

★

Veleték, általatok, ha nektek tetszik; nélküle-
tek, sőt ellenetek, ha kell.

KOSSUTH LAJOS a Pesti Hirlap-
ban (1841).

★

Veri a mellét.

SZENT LUKÁCS 18, 13.

★

Vérszagra gyűl az éji vad.

ARANY JÁNOS A walesi bárdok.
(1864).

★

Vérszopó.

SÁMUEL 2, 16, 7.

★

Vessünk fátyolt a múltakra!

DEÁK FERENC 1861 május 13-án
mondott országgyűlési beszéde nyo-
mán keletkezett.

★

Vetemedjünk tettelegességre izraelita polgártársainkkal szemben.

TÓTH BÉLA csúfolta így 1884-ben, a tiszta-eszlári vérvád pöre alatt, azokat a sunyi antisemitákat, akik a német *haut's die Juden* (üssük a zsidót) jelszóban élő eszmét illedelmes formában hirdették.

★

Vezércsillagom. †

JÓKAI MÓR nevezte így az elhunyt Rudolf trónörököst a Nemzetben (1889).

★

Vigan dudál
A portugál.
Les portugais
Sont toujours gais.

A. VANLOO és LETERRIER. A nap és az éj, ford. Evva Lajos.

★

Vigasztaló Szent Lélek.

SZENT JÁNOS, 14. 26.

★

Vihar egy pohár vízben.
Tempête dans un verre d'eau. †

MONTESQUIEU mondotta a kis San Marino köztársaság forrongására (XVIII. század első felében).

★

Világfájdalom.

Weltschmerz.

JEAN PAUL (igazi nevén FRIEDRICH RICHTER) *Selina oder über die Unsterblichkeit* (1827).

*

Világirodalom.

Weltliteratur.

J. W. GOETHE (1827).

*

Világpolgár.

L. Kosmopolita.

*

Viperafajzat.

SZENT MÁTÉ 3, 7.

*

Virág mit ér, mit ér a bérc nekem?

Hazát kíván, hazáért ver szívem.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF Búcsú (1836).

*

Vitorláid meg vannak tépve bár,

Nemes hajónak látszol.

*. . . though thy tackle's torn,**Thou show'st a noble vessel.*

WILLIAM SHAKSPERE *Coriolanus*
(1609), fordította Petőfi Sándor.

*

Vizet zavar; vagy nem sok vizet zavar.

PHAEDRUSNAK a farkasról és a
báránnyól szóló meséjéből (1, 1)
lettek.

★

Voltunk, mint ti, lesztek mint mi: por és hamu.

Felirat a Széchenyi gróf-család
nagy-cenki sírkápolnáján.

★

Vörös fonál.

J. W. GOETHE *Wahlverwandt-*
schaften (1809).

★

Vulkánon táncolunk.

L. *Nous dansons sur un volcan.*

★

Xanthippe.

Sokrates házsártos felesége.

★

Zabolátlan nyelv.

SZENT JAKAB APOSTOL levele 1, 26.

★

Zengő érc és a pengő cimbalom.

SZENT PÁL APOSTOL Korinthus-
beliekhez írott első levele 13, 1.

★

Zöldszemű szörny[eteg].

A green-ey'd monster. †

WILLIAM SHAKSPERE *Othello*
(1604), fordította Szász Károly.
A féltékenység.

★

Zúg, morog a zivatar, zajog a zord éjszaki
szélvész. †.

KISFALUDY KÁROLY 2-ik gnómá-
jából (1822).

★

Zsidrák.

Az izraelitákat csufoló e szó tulaj-
donképen Dániel próféta ama három
társa egyikének neve, akiket Nabu-
kodonozor égő kemencébe vettetett
(DÁNIEL 3, 16).

—
†

LATIN SZÁLLÓ IGÉK.

A. E. I. O. U.

III. FRIGYES német-római császár
(† 1493) devisee. Értelmét sokféle-
képpen magyarázzák, latin és német
szavakkal is. Legismertebb az *Aus-
triae Est Imperare Orbi Universo*
(Ausztria uralkodik az egész föld
kerekségén) és az azonos értelmű
*Alles Erdreich Ist Oesterreich Unter-
tan.*

★

A sagittis Hungarorum, libera nos, Domine!
(A magyarok nyilaitól, ments meg, Uram, minket!)

★

Közhiedelem, hogy a honfoglaló
magyarok száguldozásainak idejé-
ben a németek és az olaszok a litá-
niába foglalták e kérést.

★

Ab ovo.

(A tojáson vagyis Leda tojásán kezdve.)

HORATIUS *Ars poetica.*

★

Ab ovo usque ad mala.

(A tojástól az almáig.)

HORATIUS *Satirae* (1, 3). A. m. elejétől végéig; célzás arra, hogy a rómaiak ebédje tojással kezdődött és almával végződött.

★

Ab uno disce omnes.

(Egyről ismerd meg mindnyáját.)

VIRGILIUS *Aeneis* (2, 65).

★

Achates.

L. *Fidus Achates.*

★

Acheronta movebo.

L. *Flectere si nequeo superos etc.*

★

Ad audiendum verbum regium.

(Királyi szó hallására [idézni]).

I. FERENC királyunk korában mondták így, mikor a felség a magyar urakat maga elé hivatta, hogy politikai maguktartásáért megdölgálja őket.

★

Ad kalendas græcas.

AUGUSTUS császár szokta így kifejezni a „soha napján'-t, mert a görög naptárban nem voltak kalendák.

★

Ad majorem dei gloriam.

L. Omnia ad majorem dei gloriam.

★

Ad multos annos!

Püspökszentelés után háromszor énekli ezt az új püspök fölszentelője előtt, mindannyiszor térdet hajtvá.

★

Ad nos, ad salutarem undam.

(Hozzánk, az üdvösséges vízhez.)

Az anabaptisták éneke *A próféta* operában; (szövegét írta Scribe, zenéjét szerzette Meyerbeer, 1849).

★

Ad perpetuam rei memoriam.

L. In perpetuam rei memoriam.

★

Ad (vagy: in) usum Delphini.

(A királyfi használatára.)

A gyermek XIV. Lajos használatára megrostált és megmásított római klasszikus kiadásokat nevezték így (1668).

★

Adhuc sub iudice lis est.

* L. *Grammatici certant etc.*

Aequam memento rebus in arduis

Servare mentem.

(A szerencsétlenségben őrizd meg nyugodt lelkedet.)

* HORATIUS *Odes* (2, 3).

Aere perennius.

* L. *Exegi monumentum etc.*

Affirmanti incumbit probatio.

(A bizonyítás annak kötelessége, aki állít.)

* Római jogi axioma.

Afflavit Deus et dissipati sunt.

(Rájok fuvallt az Isten és széjjelszóródtak.)

II. FÜLÖP spanyol királynak 1588-ban Anglia ellen indított hajóhadát a viharok megsemmisítették. Ennek az eseménynek az emlékét őrzi a talán Mózes 2, 15, 10 nyomán keletkezett ~

*

Agnus Dei.

(Isten béránya.)

SZENT JÁNOS I, 29, 36. (*Vulgata.*)

*

Alea jacta est.
(A kocka el van vetve.)

JULIUS CAESAR mondta Kr. e.
49-ben, midőn hadseregével átkelt
a Rubicon folyón.

*

Alios ego jam vidi ventos.
(Más szeleket is láttam én már.)

CICERO *In Pisonem* (9) nyomán.

*

Alta ruit cedrus, silvæ trepidate minores.
(A magas cédrusfa ledőlt, reszkessetek kicsiny ligetek.

Újlatin vers; talán ZAKARIÁS II,
2 nyomán.

*

Alter ego.
(Másik, én.)

ZENO stoikus bölcs († Kr. e. 200)
mondásának tartják.

*

Alter rixatur de lana saepe caprina.
(Más gyakran a kecske gyapján veszekszik.)

HORATIUS *Epistolae* (I, 18). A. m.
haszontalan dolgon civódni; a kecs-
kének ugyanis nincsen gyapja.

*

Amice carissime, cras pendebis!
 (Holnap függni fogsz, kedves barátom!)

BÁRÓ EÖTVÖS IGNÁC királyi biztos szokta mondani az 1831-iki koleralázadás alatt a kézre került főkolomposoknak; s szavának állt.

*

Amicus certus in re incerta cernitur.
 (A biztos barát a bizonytalan dologban ismerszik meg.)

ENNIUS († Kr. e. 169).

*

Amicus Plato, sed magis amica veritas.
 (Barátom Plato, de még inkább barátom az igazság.)

AMMONIUS, Aristoteles életrajz-írója nyomán.

*

Amorem populis meis.
 (Népemre hagyom szeretetemet.)

I. FERENC osztrák császár és magyar király († 1835) végrendeletéből.

*

An nescis longas regibus esse manus?
 (Nem tudod, hogy a királyok keze hosszú?)

OVIDIUS *Heroidae* (17.)

*

Anathema sit.
(Legyen átkozott.)

SZENT PÁL APOSTOL a Korinthus-
beliekhez írott első levele 16, 22.
(*Vulgata.*)

★

Ante mortem ne laudes hominem quemquam.
(Halála előtt ne dicsérj senkit.)

JÉZUS, SIRÁK FIA, II, 30.
★

Apage Satana!
(Távozz tőlem, Sátán!)

SZENT LUKÁCS 4, 8. (*Vulgata.*)

★

Apparet id etiam cæco.
(A vak is látja.)

LIVIVS (32).

★

Aquæ furtivæ dulciores sunt.
(A lopott vizek édesebbek.)

SALAMON PÉLDABESZÉDEI 9, 17.

★

Argumentum baculinum.
(Fütykös-érv.)

A középkori tudósok kedvelt kife-
jezése. V. ö. Hol nem győzz okkal,
vágj bátran közbe botokkal.

★

Árva fuisti, Petre, árva eris et in Árva morieris.
(Árva voltál, Péter, árva is leszel és Árvában fogszt
meghalni.)

Hagyomány szerint MATYÁS
KIRÁLY mondotta Váradi (mellék-
nevén: Árva) Péter kalocsai érsek-
nek, mikor 1484-ben Árva várába
záratta.

★

Asinus ad liram.
(Szamár a lanthoz.)

VARRO *De lingua latina* (3, 16.)

★

At pulchrum est digito monstrari et dicier: hic est!
(Szép, ha ujjal mutatnak ránk, s azt mondják: ez az!)

PERSIUS *Satirae* (1, 28).

★

Audentes fortuna juvat.
A merésznek kedvez a szerencse.)

VIRGILIUS *Aeneis* 10, 284.

★

Audacter calumniare, semper aliquid hæret.
L. *Calumniare audacter* etc.

★

Audiatur et altera pars.
(Meghallgatandó a másik fél is.)

Az athenei bírák esküformájának
nyomán.

★

Aurea mediocritas.

(Arany középszer. FÖLDI JÁNOS fordítása.)

HORATIUS *Odes* (2, 10).

★

Auri sacra fames.

(Az átkozott aranyra-éhezés.)

VIRGILIUS *Aeneis* (3, 57).

★

Austriæ est imperare orbi universo.

L. A. E. I. O. U.

★

Aut Cæsar, aut nihil.

(Vagy Cæsar, vagy semmi.)

CEASERA BORGIA kardinális († 1507)
jelmondata.

★

Ave, imperator, morituri te salutant!

(Udvözlégy császár, a halálnak szántak köszöntenek
tégedet!)

A Fucinus-tó csatornájának befe-
jezésekor rendezett véres viadal
előtt kiáltották ezt a cirkuszba be-
vonuló bajvívók Claudius császár
felé, hogy kegyelmezzen meg nekik.

★

Baculus in angulo, ergo pluit.

(Ajtó megett a füstély, azért csepeg az eszterha
Pósa-házi János fordítása, 1669.)

A scholasticusok példája a ferde
logikai következtetésre: azért esik
az eső, mert aki sétálni akart indulni,
a sarokba támasztotta botját.

★

Barba non facit philosophum.

(Nem a szakál teszi a filozófust.)

HERODES ATTICUS görög politi-
kusnak († 101) tulajdonítják.

★

Barbarus hic ego sum, quia non intelligor illis.
(Itt én vagyok a barbár, mert ők nem értenek engemet.)

OVIDIUS *Tristia* 5, 10.

★

Beati possidentes.

(Boldogok a birtoklók.)

Egy római aphorismából lett.

★

Beatus ille, qui procul negotiis

Ut prisca gens mortalium

Paterna rura bobus exercet suis,

Solutus omni fœnore.

(Boldog az, ki ügyes-bajos dolgoktól távol, mint a
halandók régi nemzetsége, ősi földet művel ökreivel
és nem uzsoráskodik.)

HORATIUS *Epodon liber* (2).

★

Bella gerant alii; tu felix Austria, nube!

Nam quæ Mars aliis, dat tibi regna Venus.

(Am hadakozzék más; te, szerencsés Ausztria, ülj nászt!

Másnak Mars, néked Vénus ad új örököt.)

Bizonytalan eredetű epigramma.

Talán Lajos magyar trónörökös eljegyzésének és I. Maximilián császár esküvőjének napját, 1515 jul. 22-ikét örökíti meg, midőn a házassági szerződések megvetették a Habsburgok uralmát Magyarországon is, Csehországban is.

★

Bella matribus detestata.

(Az anyáktól átkozott háborúk.)

HORATIUS *Odes* (1, 1).

★

Bellum omnium contra omnes.

(Mindenek háborúja mindenek ellen.)

T. HOBBS angol jogbölcse

(1588—1679) szerint ez a természetes állapot. (*Leviathan*, 18. fejezet.)

★

Bene qui latuit, bene vixit.

(Aki jól elrejtőzött, jól élt.)

OVIDIUS *Tristia* (3, 4).

★

Bernardus valles, Benedictus montes amabat;

Oppida Franciscus, magnas Ignatius urbes.

(Szent Bernát völgyekbe építette monostorait, szent Benedek hegyekre; szent Ferenc mezővárosokban Loyolai szent Ignác, a jezsuita rend alapítója, nagy városokban telepedett le.)

Jezsuita vers; talán a XVIII. századból.

★

Bis dat, qui cito dat; nil dat, qui munera tardat.

(Kétszer ad, aki rögtön ad, semmit sem ad, ki késve ad.)

Középkori leoninus, talán PUBLIUS SYRUS 245-ik sententiája nyomán. Ismeretes e tréfás alakja is: *«Bis dat, qui non biztat.»*

★

Brevis esse laboro, obscurus fio.

(Ha arra törekszem, hogy rövid legyek, homályossá válik írásom.)

HORATIUS *Ars poetica*.

★

Cæsar non supra grammaticos.

(A grammatikusoknak a császár sem parancsol.)

Régi anekdota szerint ZSIGMOND királyunk a konstanci zsinaton latin nyelvhibát követett el, s akkor őt a piacenzai érsek megfeddette.

★

Calumniare audacter, semper aliquid hæret.
(Csak bátran kell rágalmazni, mert a rágalmából
mindig ott tapad valami.)

Némelyek **PLUTARCHOS** egy anek-
dotájában keresik forrását.

*

Canis a non canendo.

A *canis* név onnan ered, hogy a kutya nem énekel.)

VARRO *De lingua latina* művének
egy szófejtését ferdítették így el.

*

Canis concupiscentia.

SZENT JÁNOS APOSTOL első levele
2, 16 «*carnis concupiscentia*» (a test-
nek kívánsága) kifejezésének tréfás
elferdítése.

*

Canis, qui revertitur ad vomitum suum.

(Az eb megtér a maga okádására.)

SALAMONNAK PÉLDABESZÉDEI 26, 10.

*

Cantabit vacuus coram latrone viator.

(Vigan dalol az üreszebű vándor, mikor jön az
utonálló.)

JUVENALIS szatiráiból (10, 22).

*

Carpe diem.
(Élj a mai nappal.)

HORATIUS *Odes* (I, II).

★

Caseus ille bonus, quem dat avara manus.
(Az a jó sajt, melyet fősvény kéz ad.)

A salerno i orvos-iskola *Regimen sanitatis*-éből (XI. század).

★

Castis omnia casta.

Vagy:

Omnia munda mundis. (*Vulgata.*)
(Mindenek tiszták a tisztáknak.)

SZENT PÁL APOSTOL Titushoz írt levele I, 15.

★

Causa bibendi.

L. *Titulus bibendi.*

★

Caveant consules.

L. *Videant consules etc.*

★

Ceterum censeo Carthaginem esse delendam.
(Továbbá azt tanácslom, hogy Karthágót porrá kell tenni.)

CATO MAIOR († Kr. e. 149) szokta így végezni a római senatusban minden beszédét.

★

Cicero pro domo sua.

(Cicero a maga házáért.)

CICERO beszéde saját háza ügyében.

★

Circumspectus ac prudens.

(Tiszteletreméltó és értelmes.)

MÁTYÁS KIRÁLY óta deák okleveleinkben a városi polgárok (római eredetű) címe.

★

Cito, tuto et jucunde.

(Gyorsan, biztosan és vígan.)

GALENUS óta a sebészi beavatkozás, főképpen a metszés kellékeit összefoglaló kifejezés.

★

Civis romanus sum.

(Római polgár vagyok.)

E szavakkal szoktak a rómaiak jogaikra hivatkozni, valahányszor sérelem fenyegette őket.

★

Claudite iam rivos, pueri; sat prata biberunt.

(Zárjátok el már a zsilipeket, legények; a rétek eleget ittak.)

VIRGILIUS *Ecl.* 3, utolsó sor.

★

Cogito, ergo sum.

(Gondolkozom, tehát vagyok.)

RENÉ DESCARTES (CARTESIUS)
Principia philosophiae (1644).

★

Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne
pereant.

(Szedjétek fel a maradék darabokat, hogy semmi el
ne vesszen benne.)

SZENT JÁNOS EV. 6, 12.

★

Concordia parvæ res crescunt, discordia maxi-
mæ dilabuntur.

(Egyetértéssel a kis dolgok is megnőnek, egyenetlenség
révén pedig a legnagyobbak is elpusztulnak.)

SALLUSTIUS *Jugurtha* (10).

★

Congeries lapidum multis congesta rapinis,
Corruet, et raptæ alter habebit opes.

(Sok rablással összehordott kőhalmaz; össze fog
omlani, s másé lesz a rablott vagyon.)

Állítólag HANGAY ZAKARIÁS piarista
(† 1766) írta gróf Grassalkovich Antal
gödöllői kastélyára.

★

Conscia mens recti famæ mendacia ridet.
(Az igaz ember lelkiismerete neveti a hazug vádakat.)

OVIDIUS *Fasti* (4, 311).

★

Consuetudo est altera natura.

(A szokás második természet.)

CICERO *De finibus* (5).

★

Consummatum est!

(Elvégeztetett.)

SZENT JÁNOS 19, 30. (Jézus utolsó szava.)

★

Conticuere omnes, intentique ora tenebant.

(Mindenek elhallgattak és vigyázva figyeltek.)

VIRGILIUS *Aeneis* (2, 1).

★

Contra vim mortis non est medicamen in hortis.

(Halál ellen nincs fű a kertben. Mikes Kelemen.)

A salernoi orvos-iskola *Regimen sanitatis*ából. (XI. század.)

★

Conventus ventus, synodus nodus.

E szójátékot a magyarországi lutheranusok csinálták; azt jelenti, hogy az egyház-gyűlés határozata nem kötelező, csak a zsinaté az.

★

Credat Judæus Apella.

(Higgye Apella zsidó.)

HORATIUS *Satirae* (1, 5).

★

Credo, quia absurdum.
(Hiszem, mert képtelenség.)

TERTULLIANUS *De carne Christi*
(5) nyomán.

★

Cui licitus est finis, etiam licent media.

L. *Finis sanctificat media.*
★

Cujus regio, ejus religio.

Az 1526-iki speieri birodalmi gyűlésen kimondták, hogy vallás dolgában kiki úgy intézkedhetik, ahogy Isten és a császár előtt felelősséget vállalhat érte. Ezt a fejedelmek úgy értelmezték: ~.

★

Cum grano salis.
(Egy szem sóval.)

Idősb PLINIUS *Naturalis historiae*
libri (23, 8) nyomán.

★

Cunctator.
(Késedelmező.)

QUINTUS FABIVS római dictator mellékneve, azóta, hogy Hanniballal a trasimeneusi vereség után (Kr. e. 217) került a nyílt ütközetet; aztán a cannæi csata igazat adott neki.

★

Dat Galenus opes, fert Justinianus honores,
Pauper Aristoteles cogitur ire pedes.

(Az orvos meggazdagszik, a törvénykezés embere
tiszttségekre jut, de a szegény bölcselkedő bizony
csak gyalog jár.)

Középkori barát-leonimus.

★

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.
(Mikor a kis tolvajt akasztják, a nagy az ablakból
nézi. MÁRTON JÓZSEF fordítása.)

JUVENALIS szatiráiból (2, 63).

★

Date obulum Belisario,
quem fortuna evexit, invidia oculis privavit.
(Adjatok fillért Belizárnak, kit a szerencse fölemelt,
de az irigység megfosztott szemétől.)

A régi mendemonda szerint koldussá lett VI. századbéli bizánci hadvezér, Belizár mondása.

★

Datum Zboroviæ, sub centum tiliis.
(Kelt Zboróban, a száz hársfa alatt.)

III. RÁKÓCZY GYÖRGY erdélyi fejedelem († 1660) szokta így keltezni a zborói kastélyban frott leveleit.

★

Davus sum, non Oedipus.
(Davus vagyok, nem Oedipus.)

★
TERENTIUS *Andria* (1, 2).

De gustibus et coloribus non est disputandum.
(Ízlésről és színekről nem kell vitatkozni.)

Legvalószínűbb, hogy a scholasticusoktól ered.

★

De lana caprina.

★
L. *Alter rixatur etc.*

De mortuis nil nisi bene.
(A halottakról semmit, vagy jót.)

CHILON görög bölcsnek tulajdonítják.

★

De omni re scibili et de quibusdam aliis.
(Minden tudható dologról és némely más egyebekről.)

VOLTAIRE ferdítette így el a korán-érettségéről híres PICO DELLA MIRANDOLA humanista († 1493) egy tétel-címét.

★

De profundis clamavi ad te, Domine.
(A mélységből kiáltok hozzád, óh Uram.)

ZSOLTÁROK 129, 1. (*Vulgata.*)

★

De strigis, quæ non sunt, nulla quæstio fiat.
 (Lidércek ellen, minthogy nincsenek, semmi kereset
 ne legyen.)

KÖNYVES KÁLMÁN törvényeiből.
 (Nem a rontó boszorkányokról
 szól — azoknak megbüntetéséről
 ugyane törvény intézkedik — hanem
 a bűvösök bizonyos fajtájáról, a
 lidérc-alakot öltőkről.)

★

De te fabula narratur.

L. Mutato nomine etc.

★

Deficiente pecu-, deficit omne -nia.
 (Hogyha niucsen költség, nincsen semmi -ság -ség.)

F. RABELAIS *Gargantua* (1553).

★

Dei gratia.
 (Isten kegyelméből.)

SZENT PÁL APOSTOL a Korinthus-
 beliekhez írott első levele 3. 10.
 (*Vulgata.*)

★

Desinit in piscem mulier formosa superne.
 (Halban végződik a felül szép nő.)

HORATIUS *Ars poetica.*

★

Deus ex machina.

A római színházakban nevezték így a gépek segítségével hirtelen megjelenő isteneket.

★

Diabolus rotæ.

A római papságban a középkor óta ismeretes neve annak a személynek, aki a boldoggá vagy szentté avatást megelőző ügynevezett pörökben hivatalból ellenőrköt hoz fel a boldoggá vagy szentté avatás ellen.

★

Diem perdidí.

(Egy napot elveszítettem.)

TITUS római császár szokta mondani, ha egy nap nem tett semmi jót.

★

Dies iræ, dies illa,
Solvét seclum in favilla,
Teste David cum Sibylla.
 (Napja Isten haragjának
 Végét veti a világnak,
 Ez szavok a prófétáknak.)

CELANOI BOLDOG TAMÁS († 1275).

★

Difficile est satiram non scribere.

(Nehéz nem írni szatirát.)

JUVENALIS szatiráiból (1, 39).

★

Digitus Dei.

(Isten ujja.)

MÓZES 2, 8, 19. (*Vulgata.*)

★

Dii minorum gentium.

(Kisebb rendű istenek.)

CICERO *Tusc. disp.* (1, 17) «*maiorum gentium dii*» kitételéből.

★

Dilucidum intervallum.

L. *Lucidum intervallum.*

★

Dimidium facti, qui cœpit, habet.

(Már félig kész, aki elkezdett valamit.)

HORATIUS *Epistolae* (1, 2).

★

Dira necessitas.

(Borzasztó szükség.)

HORATIUS *Odes* (3, 24).

★

Discite mortales non temerare fidem.

L. *Romulidae Cannas* etc.

★

Divide et impera!

(Szakaszd pártokra a népet és uralkodjál rajta!)

Alkalmasint XI. LAJOS francia
királytól († 1483) ered.

★

**Do ut des; do ut facias; facio ut des; facio
ut facias.**(Adok, hogy adj; adok, hogy tégy; teszek, hogy
adj; teszek, hogy tégy.)A római jog szerint a realis
szerződésnek négy módja.

★

Docendo discimus.

(Tanítva tanulunk.)

SENECA 7-ik leveléből.

★

Docti male pingunt; indocti pejus.(A tudós emberek írása csúnya; de a tudatlanoké
még csúnyább.)

Középkori barát-elmesség.

★

**Domine, non sum dignus (ut intres sub tectum
meum).**

Uram, nem vagyok méltó (hogy házamba jöjj).

SZENT MÁTÉ 8, 8. (*Vulgata.*)

★

Dominus vobiscum.

(Az Úr legyen veletek.)

RUTH KÖNYVE 2, 4.

★

Donec eris felix, multos numerabis amicos;

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

(Valamig boldog vagy, sok barátod van; de ha beborul az idő, magadra maradsz.)

OVIDIUS *Tristia* (I, 9).

★

Dormitat interdum bonus Homerus.

(Elszundikál néha a jó Homeros is.)

HORATIUS nyomán. L. *Quandoque
bonus dormitat Homerus.*

★

Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

(A végzet az akarót vezeti, a nemakarót hurcolja.)

SENECA 107-ik leveléből.

★

Dulce et decorum est pro patria mori.

(Édes és dicső meghalni a hazáért.)

HORATIUS *Odes* (3, 2).

★

Dum Roma deliberat, Saguntum perit.

(Míg Róma tanácskozik, Saguntum elvész.)

LIVIUS 21-ik könyve nyomán.

★

Duo quum faciunt idem, non est idem.

(Ha ketten teszik ugyanazt, nem ugyanaz.)

TERENTIUS *Adelphi* (5, 3) nyomán.

★

Duplex libelli dos est.

(Kettős haszna van a könyvnek.)

PHAEDRUS, meséinek prologusában.

★

Ego primam tollo, nominor quoniam leo.

(Én az első részt veszem, mert oroszlán a nevem.)

PHAEDRUS I, 3 meséjéből. V. ö.
Oroszlánrész.

★

Ego sum A et Ω.

L. Én vagyok az alfa stb.

★

Ego sum via, veritas et vita.

(Én vagyok az út, az igazság és az élet.)

JÁNOS 14, 6. (*Vulgata.*)

★

Eheu! fugaces Postume, Postume,

Labuntur anni.

(Haj, Postumus barátom, múlnak az iramló évek!)

HORATIUS *Odes* 2, 11.

★

Eripuit cœlo fulmen, sceptrumque tyrannis.
(Elragadta az égtől a villámot, a zsarnoktól meg a királyi pálcát.)

TURGOT († 1781) írta Franklinra.

★

Errare humanum est.
(Tévedni emberi dolog.)

SENECA *Controvers* 4, 3, talán
Theognis görög költő nyomán.

★

Est deus in nobis.
(Isten van bennünk.)

★

OVIDIUS *Fasti* (6, 5)

Est modus in rebus, sunt certi denique fines.
(Mindennek van mértéke, végre is vannak bizonyos határok.)

HORATIUS *Satirae* (1, 1)

★

Et in Arcadia ego.
(Én is voltam Árkádiába.)

B. SCHEDONI modenai festő († 1615)
egy képének felirata.

★

Et tu mi fili, Brute?
(Te is, fiam, Brutus?)

JULIUS CAESAR utolsó szavai,
mikor a reá rohanó gyilkosok között
megláta Brutust.

★

Et Verbum caro factum est.
(És az Íge testté lőn.)

SZENT JÁNOS EV. I, 14.

★

Europa libertati asserta.
(Európa szabaddá lett.)

I. FERENC császár emlékpénzén,
melyet a napoleoni háborúban el-
foglalt francia ágyúkból veretett
(1815).

★

Ex lacrimis Hungarorum.
Aus den Thränen der Ungarn.
(A magyarok könnyeiből.)

GRÓF CARAFFA, az eperjesi hóhér
bécsi palotájára írták titkos kezek
egy éjtszaka.

★

Ex malis eligere minima.
(A legkisebbik rosszat választani.)

CICERO *De officiis* (3, 33).

★

Ex nihilo nihil.
(Semmiből semmi sem lehet.)

LUCRETIVS *De rerum natura* (I, 149)
nyomán.

★

Ex ungue leonem.
(Oroszlánt a körméről.)

Plutarchos ALKAIOSnak tulajdonítja. Lukianos Phidiasról mondja, hogy az oroszlán körméből megtudta határozni az egész oroszlán testalkatát.

*

Excelsior!
(Magasabbra!)

H. W. LONGFELLOW észak-amerikai költő († 1882) egy balladájának a címe.

*

Exegi monumentum ære perennius.
(Ércnél maradandóbb emléket emeltem magamnak.)

HORATIUS *Odes* (3, 30).

*

Eximam regem Mathiam ex ore Hungarorum.
(Kiveszem Mátyás király dicséretét a magyarok szájából.)

II. JÓZSEF császár.

*

Exmissis deletis et mutatis mutandis, admittitur.
(Elhagyva a kitöröltteket és megváltoztatva a megváltoztatandókat, jóváhagyatik.)

A deákos világban könyv-censorok régi hagyományos záradéka a kézirat végén.

*

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor.
(Csontjainkból fog feltámadni a bosszúálló.)

VIRGILIUS *Aeneis* (4, 625).

*

Experto crede Ruperto.
(Higgy a tapasztalt Rupertusnak.)

«*Experto credite*» VIRGILIUS *Aeneis*-éből való (II, 283). De nem tudjuk, ki az a Rupertus, akire ez a középkori változat vonatkozik.

*

Extra Hungariam non est vita; si est vita, non est ita.

(Nincsen másutt élet, csak Magyarországon;
Ha van is, de ilyen nincs egész világon.)

A Hármas Kis Tükör fordítása.)

LUDOVICUS CAELIUS RHODIGINUS (Lodovico Ricchieri) olasz humanista (1450—1525) említi elsőben *Antiquarum lectionum libri triginta* (Velençe, 1516) művében a jól élni szerető magyar deákokról, kikkel a padovai egyetemen ismerkedett meg: «*Usurpatur ab eis adagium: Extra Pannoniam non est vita, aut si sit, non tamen esse ita.*» (Lib. XVIII. cap. XXI.) Tehát e közmondás — inkább is szálló ige, mert irodalmi közlés révén maradt reánk — Mátyás király korát dicsőíti, ha ugyan nem még régibb.

*

Faber est suæ quisquæ fortunæ.
(Kiki a maga szerencsájének a kovácsa.)

APPIUS CLAUDIUS verseiből.
(Kr. e. 300 táján.)

★

Fabius Cunctator.

L. Cunctator.

★

**Faciam Hungariam captivam, postea mendicam,
deinde catholicam.**

(Magyarországot rabbá, aztán koldussá, végül katho-
likussá fogom tenni.)

GRÓF KOLLONICH LIPÓT kardiná-
lis († 1707).

★

Facies hippocratica.
(Hippokratesi arc.)

A haldoklók eltorzult arcát neve-
zik így; azért, mert HIPPOKRATES
részletesen leírta e jelenséget.

★

Facit indignatio versum.
(A harag a vers szülőanyja.)

JUVENALIS *Sat.* I, 79.

★

Favete linguis!
(Hallgassatok!)

HORATIUS *Odes* (3, 1.)

★

Fecerunt magnum áldumás.

L. Magnum áldumás.

★

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.
(Boldog, aki megismerhette a dolgok okait.)

VIRGILIUS Georgica (2, 490).

★

Festina lente.
(Lassan járj, tovább érsz.)

AUGUSTUS császár szavajárása volt.

★

Fiat justitia, et (aut) pereat mundus.
(Legyen igazság, és [vagy] vesszen a világ.)

I. FERDINÁND római császár és magyar király († 1564) jelmondatának állítják.

★

Fiat lux!

L. Legyen világosság.

★

Fiat piscis!
(Hát legyen hal!)

SEPSI LACZKÓ MÁTÉ krónikája szerint 1611-ben a Bethlen Gábor elől futó Forgách Zsigmond generális házi jezsuitája mondta, mikor a sereg még pénteken is csak lóhúst ehetett. (•Tekintsük hálnak. •)

★

Fides penes auctorem.

(A dolog hitelessége a szerzőben van.)

SALLUSTIUS *Jugurtha* (17).

*

Fides, spes, charitas.

(Hit, remény, szeretet.)

SZENT PÁL APOSTOL Korinthus-
beliekhez írott első levele 13. 13.
(*Vulgata.*)

x

Fidus Achates.

(A hű Achates.)

VIRGILIUS *Aeneis* (6, 158 és több-
ször).

*

Filius ante patrem.

(A fiú az apa előtt)

Az ok és okozat összecserélésének
már a scholasticusoktól is használt
példája.

*

Finis coronat opus.

(Minden dolgot a vége dicsér.)

OVIDIUS *Heroidae* 2, 85.

*

Finis poloniæ!

(Lengyelországnak vége van!)

Állítólag Kościuszko lengyel hadvezér kiáltott fel így a maciejowicei vesztett csata után (1794); de ő maga kereken tiltakozott ellene, hogy valaha ilyent mondott volna.

★

Finis sanctificat media.

(A cél szentesíti az eszközöket.)

A jezsuitáknak tulajdonított tétel;
de ők ezt soha sem hirdették.

Flagellum Dei.

★

L. Isten ostora.

★

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
(Ha nem tudom meglágyítani az isteneket, a poklokat indítom fel.)

VIRGILIUS Aeneis (7, 312).

★

Flete cum flentibus.

L. Gaudete cum gaudentibus.

★

Fluctuat, nec mergitur.

(Hányódik, de nem merül el.)

Páris városa hajót ábrázoló címereinek devisee.

★

Fœtor judaicus.

(Zsidóbűz.)

A. SCHOPENHAUER *Die beiden
Grundprobleme der Ethik* (1841).

★

Forma dat esse rei.

(A forma a dolog lelke.)

A scholasticusok tanítása.

★

Fortes fortuna adjuvat.

(Az erőseket segíti a szerencse.)

SIMONIDES görög bölcs († Kr. e. 469).

★

Frangit, sed non flectitur.

(Törik, de nem hajlik.)

A FRANGEPÁN-CSALÁD népetymo-
logiás jelmondata.

★

Fuimus Trœs.

(Trójaiak voltunk mi.)

VIRGILIUS *Aeneis* (2, 325).

★

Fuit.

(Volt.)

HORVÁTH JAKAB pesti ügyvéd és
buzgó szabadkőműves († 1806) íratta
ez egy szót sírkövére (mely ma is
áll a városligetben).

★

Furor teutonicus.

(A teuton düh.)

LUCANUS *Pharsalia* (I, 256).

★

Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus.
(Örüljete az örülőkkel, és sirjatok a sírókkal.)

SZENT PÁL APOSTOL a Rómabeliek-
hez írott levele 12, 15. (*Vulgata.*)

★

Genus irritabile vatum.

(A költők hirtelenharagú fajzata.)

HORATIUS *Ep.* II. 2, 102.

★

Græca sunt, non leguntur.

(Ez görögül van, nem olvassuk.)

A középkorban mondták a görögül többnyire nem tudó tanítók, ha szövegolvasás közben görög helyre bukkantak. Ma akkor használjuk e szálló igét, mikor valami nehéz dolgot könnyedén mellőzni akarunk.

★

Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.

(A tudósok vitatkoznak és még bíró előtt van a per.)

HORATIUS *Ars poetica.*

★

Gutta cavat lapidem.

(A vízcsepp kivájja a követ.)

OVIDIUS *Ex ponto* 4, 10.

★

Habeat sibi.

(Károli Gáspár szerint: Tartsa magának.)

MÓZES 1, 38, 23. (*Vulgata*.)

★

Habemus papam.

(Van pápánk.)

A pápaválasztás eredményének régi hagyományú kihirdetése ez:

«*Annuntio vobis gaudium magnum.*

Papam habemus, Eminentissimum et Reverendissimum Dominum N. N.,

qui sibi imposuit nomen N.» (Nagy örömet hirdetek néktek. Van pápánk, főmagasságú és főtisztelendő N. N. úr, ki a N. nevet vette föl.)

★

Habent sua fata libelli.

(A könyveknek is megvan a maguk végzete.)

TERENTIANUS MAURUS *Carmen heroicum* (218).

★

Hanc veniam petimusque damusque vicissim.

(Ezt az engedelmet kérjük is, adjuk is viszont.)

HORATIUS *Ars poetica*.

★

Hannibal ante portas.
(Hannibal a kapuk előtt van.)

CICERO *Philippica* (1, 5).
★

Hic Rhodus, hic salta.
(Itt van Rhodus, itt ugorjál.)

AISOPOS 203-ik meséjéből. A hencgő azzal kérkedik, hogy ő Rhodus szigetén mekkorát ugrott. Erre mondják neki: ~.

★

Hinc illæ lacrimæ!
(Ez hát a könnyek oka!)

TERENTIUS *Andria* (1, 1).
★

Hoc erat in votis.
(Ez volt a kívánságom.)

HORATIUS *Satiræ* (2, 6).
★

Hoc volo, sic jubeo; sit pro ratione voluntas.
(Ezt akarom, így parancsolom; akaratom legyen az ok.)

JUVENALIS szatiráiból (6, 223).

★

Hodie mihi, cras tibi.
(Ma nékem, holnap néked.)

JÉZUS, SIRÁK FIA 38, 23.
★

Homo homini lupus.
(Ember embernek farkasa.)

PLAUTUS *Asinaria* (2, 4) nyomán.

★

Homo natus de muliere, brevi vivens tempore,
repletur multis miseriis.

(Az asszonyi állattól születtetett ember rövid életű
és bővölködő háborúságokkal.)

JÓB 14, 1. (*Vulgata.*)

★

Homo proponit, sed Deus disponit.
(Az ember szándékát isten vezérli. PÁZMÁNY PÉTER
fordítása.)

KEMPIS TAMÁS Krisztus követése
(1, 19, 2).

★

Homo sum; humani nihil a me alienum puto.
(Ember vagyok; semmi emberit nem itélek magam-
hoz idegennek.)

TERENTIUS *Heautontimorumenos*
1, 1).

★

Homo trium literarum.
(Hárombetűs ember, t. i. *fur*, tolvaj.)

PLAUTUS.

★

Homo unius libri.

L. *Timeo hominem unius libri.*

★

Honesta mors turpi vita potior.

(Inkább tisztos halált, mint gyalázatos életet.)

TACITUS *Agricola* (33).

★

**Honeste vivere, neminem lœdere, suum cuique
tribuere.**

(Tisztességesen élni, senkit sem bántani és minden-
kinek megadni a magáét.)

ULPIANUS († 228) jogi axiomája.

★

Horresco referens.

(Iszonyodva beszélem el.)

VIRGILIUS *Aen.* 2, 204.

★

Horror vacui.

L. *Natura abhorret vacuum.*

★

Ibis redibis nunquam per bella peribis.

(Elmentél megjössz nem háboruban lesz a véged.)

E leoninus a középkori nomalis-
ták gyártott példája a delphii kétér-
telmű jóslatokra. Az értelem az
írásjelektől függ. A deákban: «*Ibis
redibis, nunquam per bella peribis*»
vagy «*Ibis, redibis nunquam; per
bella peribis*». A magyar fordítás-
ban: «Elmentél, megjössz; nem
háboruban lesz a véged» vagy «El-
mentél. Megjössz? Nem! Háboru-
ban lesz a véged». V. ö. *Reginam
occidere*.

★

Ignorabimus.

(Soha sem fogjuk tudni.)

E. DU BOIS-REYMOND német physiologus († 1896) mondta 1872-ben, a természet megismerésének határaitól beszélve.

★

Ignoti nulla cupido.

Az ember nem kíván olyat, amit nem ismer.)

OVIDIUS *Ars amandi* (3).

★

Impavidum ferient ruinæ.

L. *Justum et tenacem propositi virum* etc.

★

Imperare sibi maximum imperium est.

(Önmagán uralkodni a legnagyobb uralkodás.)

SENECA 113-ik leveléből.

★

Impossibilium nulla obligatio est.

(Lehetetlenségekre nézve nincs kötelezettség.)

Ifjabb CÆLSUS római jogász († 100).

★

In anima vili.

Régi orvosok éltek e kifejezéssel, midőn állatokon hajtottak végre kísérleteket. Azt akarták kifejezni vele, hogy lelketlen állatokat áldoztak tudományos célra. Másképpen: *in corpore vili* (hitvány testen). De néha akkor is mondták mindkettőt, mikor menthetetlennek vélt beteg embert használtak kísérletezésre.

*

In flagranti (*crimine comprehendere*).

(Hevenyében való tetten érni.)

A CODEX JUSTINIANEUSBÓL (9-ik könyv, 13-ik fejezet).

*

In hoc signo vinces.

(E jelben fogsz győzni.)

A legenda szerint midőn Nagy Konstantin császár 312-ben Maxentius ellen hadba indult, az égen kereszt tűnt fel, e görög szavakkal: *τοῦτο νίκα* (ezzel győzz). Innen az ~.

*

In magnis et voluisse sat est.

(Nagy dolgokban akarni is elég.)

PROPERTIUS.

*

In medias res.

* HORATIUS *Ars poetica*.

In pace ars mihi lex, in bello lex mihi Mars.
(Békében a művészet szab nekem törvényt, háború-
ban a hadisten.)

* I. MAXIMILIÁN császár?

In perpetuam rei memoriam.
(A dolognak örök emlékezetéül.)

A pápai bullák hagyományos ki-
fejezése a IX. század óta. A közbe-
szédben *in* helyett gyakori az *ad* is.

*

In tristitia hilaris, in hilaritate tristis.
(Szomorúságban vidám, vidámságban szomorú.)

GIORDANO BRUNO († máglyán
1600) *Il candelajo* című vígjátéká-
nak mottója.

*

In usum Delphini.

* L. *Ad usum Delphini*.

In vino veritas.
(Borban vagy az igazság.)

ALCAIOS?

*

Incidis in Scyllam, cupiens vitare Charybdin.
(A Scyllába ütközöl, mikor ki akarod kerülni a Charybdist.)

GUALTHERUS AB INSULIS (Gautier de Lille vagy de Châtillon) egy deák eposából (1278).

*

Inde iræ et lacrumæ.
(Innen a harag és a könny.)

JUVENALIS *Satiræ* I, 168.

*

Infandum, regina, jubes renovare dolorem.
(Kimondhatatlan fájdalom megújítását kívánod, királyné.)

VIRGILIUS *Aeneis* (2, 3).

*

Indocti discant et ament meminisse periti.
(A tudatlanok tanuljanak, a tudósok pedig örömet frissítsék fel ismereteiket.)

CH.-J.-F. HÉNAULT francia történetíró (1749).

*

Integer vitæ scelerisque purus.
(Jámboréletű és minden bűntől tiszta ember.)

HORATIUS *Odes* (1, 22).

*

Inter arma silent Musæ.

(Háború idejében hallgatnak a múzsák.)

CICERO «*silent leges inter arma*»
mondásából, *Pro Milone* (4).

*

Inter pocula.

(Poharak közt.)

PERSIUS, *Satiræ* (I, 30).

*

Inter prandendum sit sæpe parumque bibendum.

(Évészközben gyakran kell inni egy keveset.)

A SALERNOI ORVOS-ISKOLA *Regimen
sanitatis*ából. (XI. század.)

*

Intra muros peccatur et extra.

(Vétkeznek a falak közt is, a falakon kívül is.)

HORATIUS *Epistolæ* (I, 2).

*

Ipsè dixit.

L. Αὐτὸς ἔφα.

*

Ipsissima verba.

(Legsajátabb szavai)

PLAUTUS *Trinummus* vígjátéká-
ban fordul elő a furcsa «*ipsissimus*»
(legmagább) szó.

*

Ira furor brevis est.
(A harag rövid örültség.)

HORATIUS *Epistolae* (1, 2).

★

Is fecit, cui prodest.
(A gonosztettet az követte el, akinek haszna volt belőle.)
Római jogi axioma.

★

Jam proximus ardet Ucalegon.
(Már a szomszéd Ucalegon [háza] ég.)

VIRGILIUS *Aeneis* (2, 311).

★

Judex damnatur, ubi nocens absolvitur.
(A bíró ítéltetik el, mikor bűnös mentetik föl.)

PUBLILIUS SYRUS 257-ik senten-
ciája.

★

Jugi impatiens, libertatis incapax.
(A jármot nem szenvedheti, de szabadságra nem való.)

Némelyek szerint GRÓF KOLLONICH LIPÓT mondta ezt rólunk. Döbrentei Gábor azt állítja, hogy BÁRÓ JENISCH BERNÁT osztrák diplomatától (1734—1807) származik.

★

Jugum caudinum.
(Caudiumi járóm.)

PONTIUS TELESINUS samniumi
hadvezér a rómaiakat Kr. e. 321-ben
Caudium mellett megvervén, arra
kényszerítette őket, hogy jármon
bujjanak át gyalázatuk jeléül.

★

Jurare in verba magistri.
(A mester szavára esküdni.)

HORATIUS *Epistolae* (1, 1).

★

Justitia regnorum fundamentum.
(Az igazság az országok alapja.)

I. FERENC királyunk jelmondata.
(Ki csinálta neki?)

★

Justum et tenacem propositi virum.
(Az igaz és szándékában állhatatos férfiút.)

HORATIUS *Odes* (3, 3).

★

Labor omnia vincit improbus.
(A szakadatlan munka mindent legyőz.)

VIRGILIUS *Georgica* (1, 145).

★

Labuntur anni.
(Múlnak az évek.)

HORATIUS *Odes* (2, 14).

★

Lana caprina.

L. *Alter rixatur* etc.

★

Lapis offensionis.
(Botránykő.)

ÉZSAIÁS 8, 14. •Botránykozásnak
kösziklája. (Károli G. ford.)

★

Latet anguis in herba.
(Kígyó lappang a fűben.)

VIRGILIUS 3-ik *Ecloga*.

★

Laudator temporis acti.
(Az elmúlt idő dicsérője.)

HORATIUS *Ars poetica*.

★

Legem quam tuleras, patere.
(Törd a törvényt, melyet hoztál.)

JULIUS PAULUS római jogtudós
(† 235 táján).

★

Leo rugiens.
(Ordító oroszlán.)

SZENT PÉTER APOSTOL első levele
5, 8.

★

Lex mihi Mars.

L. *In pace ars mihi lex* stb.

★

Licentia poetica.
(Költői szabadság.)

SENECA *Natural. quest.* (I, 44.)

★

Liquidum non frangit jejunium.
(Folyadék nem szeg böjtöt.)

Régi barát-elmésség; arra céloz,
hogy bort inni böjtben sem tilos.

★

Longus post me ordo idem petentium decus.
(Hosszu utánam az ugyane tisztességet kívánók sora.)

LIVIVS mondatja Mucius Scævo-
lával Porsenna etruszk királynak,
mikor meg akarta gyilkolni; és tu-
datja vele, hogy még háromszáz
római ifjú esküdött össze élete
ellen.

★

Loquatur domine spectabilis legalább latine.

SZIGLIGETI EDE A rab népszín-
művéből (1846).

★

Lucidum intervallum.

(Világos pillanat.)

A CODEX JUSTINIANEUSBÓL (9-ik
könyv, 6-ik fejezet).

*

Lucri bonus est odor ex re qualibet.

(Akármiből eredt is a haszon, a szaga jó.)

JUVENALIS, 14, 204. Célzás a
Vespasianus-féle *non olet*-re. (L. ezt.)

*

Lucus a non lucendo.

(A *lucus* név onnan ered, hogy a berek nem világos.)QUINTILIANUS *De inst. oratoria*
(1, 6.

*

Lupus in fabula.

(A mesebeli farkas.)

TERENTIUS *Adelphi* (4, 1).

*

Lutherani comburantur.

(A lutheránusokat meg kell égetni.)

Az 1525-iki rákosi országgyűlés
végzése.

*

Lux veritatis.

(Az igazság fénye.)

CICERO *De oratore* 2, 9.

*

Macte animo, generose puer, sic itur ad astra!
(Bátor lélekkel, nemes ifju, így jutni a csillagokig!)

★ VIRGILIUS *Aeneis* 9, 641.

Magister dixit.

L. Αὐτὸς ἔφαρ.

★

Magnum áldomás fecerunt.
(Nagy áldomást vagyis áldozatot tőnek.)

BÉLA KIRÁLY NÉVTELEN JEGYZŐJE nyomán.

★

Male parta male dilabuntur.
(Ebül gyült, ebből költ.)

NAEVIUSNAK († Kr. e. 204) tulajdonítják.

★

Maledictus piscis in tertia aqua.
(Átkozott a hal a harmadik vízben; t. i. ha a vízből fogottra, vízben főttre vizet, nem bort isznak.)

Középkori barát-elmesség.

★

Malum necessarium.
(Szükséges rossz.)

MENANDROS görög íróban († Kr. e. 290) keresik eredetét.

★

Manet alta mente repostum.

(Elméjének mélyében marad.)

VIRGILIUS *Aeneis* (I, 26).

★

Manus manum lavat.

(Kéz kezét mos.)

EPICHRMOS görög vígjátékköltőből († Kr. e. 450) eredőnek vélik.

★

Margaritas ante porcos.

(Disznók elé a gyöngyöt.)

SZENT MÁTÉ 7, 6.

★

Mater dolorosa.

(Fájdalmas anya.)

A *Stabat mater dolorosa* középkori Mária-hymnusból, melyet némelyek JACOPONE DA TODI olasz költőnek († 1306.), mások III. INCE pápának († 1216.) tulajdonítanak.

★

Mater semper certa est.

(Az anya személye mindig bizonyos.)

Római jogi axioma, melyet tréfásan így bővítettek ki: '*Pater incertus, mater certa est.*' (Az apa kiléte bizonytalan, az anyáé bizonyos.)

★

Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa!
 Én vétkem, én vétkem, én igen nagy vétkem!

A mise *confiteor* kezdetű bűnvalló
 formulájából, melynek első alakja
 EGBERT yorki püspök munkáiban
 (735) bukkanik fel elsőben. Mai
 alakja csak V. Pius pápa óta
 († 1572) általános a misés könyvek-
 ben.

★

Medice, cura te ipsum!

L. Orvos, gyógyítsd stb.

★

Medicina peior morbo.

(Az orvosság rosszabb a betegségnél.)

Középkori orvosok mondása.

★

Mediocribus poetis non homines, non Dii con-
 cessere.

(A középszerű költőnek nem bocsátanak meg sem
 az emberek, sem az istenek.)

HORATIUS *Ars poetica*-jából, meg-
 másítva.

★

Medium tenere beati.

(Középúton járnak a boldogok.)

TAUBMANN német epigramm-költő
 († 1613).

★

Memento mori.

(Emlékezzél rá, hogy meg kell halnod.)

Az Özséb esztergomi kanonoktól
1263-ban alapított magyar pálos
(paulinus) szerzet jelmondata.

★

Meminisse juvabit.

(Hasznos lesz visszaemlékezni.)

VIRGILIUS *Aeneis* (1, 203).

★

Mendacem memorem esse oportet.

(A hazugnak jó emlékező-tehetségűnek kell lennie.)

QUINTILIANUS *De inst. orat.* (4, 2.)

★

Mens agitat molem.

(Az ész mozgatja az anyagot.)

VIRGILIUS *Aeneis* (6, 727).

★

Mens sana in corpore sano.

(Ép lélek ép testben.)

JUVENALIS szatiráiból (10, 356).

★

Merito plectimur.

(Mértán bűnhődünk.)

PHAEDRUS meséjéből (1, 30).

★

Militia est vita hominis.
(Hadakozás az ember élete.)

JÓB KÖNYVE (7, 1).

★

Mirabile dictu.
(Csodálatos kimondani is.)

OVIDIUS *Georgicon* (3, 275).

★

Misera plebs contribuens (vagy helyesebben :)
misera contribuens plebs.
(A nyomorúlt adózó nép.)

Az 1751 : XXXVII. magyar tör-
véncikkből.

★

Mitis depone colla, sicamber.
(Szélfőden hajtsd meg fejedet, sicamber.)

SZENT REMIGIUS rheimsi püspök
mondta Chlodvig frank királynak,
midőn a keresztvizet fejére öntötte
(496).

★

**Modicum, et jam non videbitis me ; et iterum
modicum, et videbitis me.**
(Egy kevésbé és már nem láttok engem ; és
ismét egy kevésbé és megláttok engem.)

SZENT JÁNOS EV. 16, 16.

★

Moriamur et in media arma ruamus.

(Haljunk meg és rohanjunk a harcba.)

VIRGILIUS *Aen.* 2. (V. ö. Ὀϊστεινον
πρωτεύον)

*

Motu proprio.

(Saját szándékából.)

A római pápa határozatainak egy formáját hívják így, VIII. INCE (1484) óta; a bullánál és a brevénél kevésbbé ünnepies.

*

Mulier taceat in ecclesia.

(Asszonynak egyházi dolgokba nincsen beleszólása.)

SZENT PÁL APOSTOL a Korinthus-beliekhez írott első levele 14, 34. (*Vulgata.*)

*

Multa licent stultis, pictoribus atque poetis.

(Sok szabad az ostobáknak, piktoroknak, poétáknak.)

Régi leoninus. Nyilván magyar embertől ered.

*

Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit.

(Sokat szenvedt és fáradt gyermekkorában, izzadt és fázott.)

HORATIUS *Ars poetica.*

*

Multus ille bonis flebilis occidit,

Nulli flebilior, quam tibi.

(Sok jó embernek siralmas volt az ő halála, de senkinek sem olyan siralmas, mint neked.)

HORATIUS *Odes* (I, 24).

★

Multitudo non est sequenda.

(A sokaságot nem kell követni.)

SZENT ÁGOSTON († 430).

★

Multum, non multa.

(Sokat, nem sokfélét.)

Ifjabb PLINIUS 7-ik leveléből.

★

Mutatis mutandis.

L. *Exmissis deletis.*

★

Mutato nomine de te fabula narratur.

(Változtatott névvel, rólad szól a mese.)

HORATIUS *Satirae* (I, I.)

★

Nascuntur poetæ, fiunt oratores.

(A költő születik, a szónok lesz.)

QUINTILIANUS nyomán.

★

Natura abhorret vacuum.

(A természet irtózik az ürességtől.)

F. RABELAIS *Gargantua et Pantagruel* című szatirikus művéből (1532). *Horror vacui* (az ürességtől való irtózás) alakja is járatos.

★

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

(A természet visszatér, ha vasvillával űzöd is el.)

HORATIUS *Epistolae* (I, 10).

★

Ne sutor ultra crepidam.

(Varga ne szóljon feljebb a kaptánál.)

APELLES görög képlő mondta, mikor egy varga bírálgatta egy festményét.

★

Nec possum tecum vivere, nec sine te.

(Nem élhetek se veled, se nélküled.)

MARTIALIS epigrammáiból (12, 47).

★

Nemo est propheta in patria sua.

(Senki sem próféta a maga hazájában.)

SZENT MÁTÉ 13, 57.

★

Nervus rerum.

(Τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων.)

A dolog lelke.

DEMOSTHENES nevezte így a pénzt.

★

Nescit regnare, qui nescit dissimulare.

(A Hármas Kís Tükör fordítása szerint: «Nem tud uralkodni, ki semmit elnézni nem tud.» Valójában:

Nem tud uralkodni, aki tettetni nem tud.)

ZSIGMOND magyar király és német császár jelmondata.

★

Nihil sub sole novum.

(Nincs új a nap alatt.)

PRÉDIKÁTOR I, 9. (*Vulgata* I, 10.)

★

Nil admirari.

(Semmit sem csodálni.)

PYTHAGORAS.

★

Nitimur in vetitum semper cupimusque negata.

(Törekszünk a tilosra és mindig a megtagadott dolgokat kívánjuk.)

OVIDIUS *Amores* (3, 4)

★

Nolens volens.

(Akarva nem-akarva.)

SZENT ÁGOSTON *Retract.* (I, 13)
nyomán.

★

Noli me tangere.

(Ne illess engemet; ne nyúlj hozzám.)

SZENT JÁNOS EV. 20, 17.

★

Noli turbare circulos meos.

(Ne bolygasd meg köreimet.)

ARCHIMEDES mondta az őt megölni készülő római katonának, midőn ez a tudóstól homokba rajzolt geometriai figurákat letapodta.

★

Nomen et omen.

(Már a neve is rossz jel.)

PLAUTUS *Persa* vígjátékából (4. 4).

★

Nomina sunt odiosa.

(Neveket említeni gyűlöletes.)

CICERO *Pro Roscio* beszédének nyomán.

★

Nominor quoniam leo.

L. *Ego primam tollo.*

★

**Non Argus: largus, non Matusalem: Madalena,
Non Petrus: Lazarus, caseus iste bonus.**

(Az a jó sajt, mely nem százszemű, mint Argus,
hanem kevéslyukacsú; nem vén, mint Matuzsálem,
hanem könnyezik, mint Magdolna; nem kemény,
mint a köszikla (Péter), hanem szagos, mint a halot-
taiból feltámadt Lázár.)

A SALERNOI ORVOS-ISKOLA *Regimen
sanitatis*ából. (XI. század.)

★

Non datur saltus in natura.
(A természetben nincsen ugrás.)

LINNÉ *Philosophia botanica* (1751)
nyomán.

★

Non olet.
(Nincs büze.)

VESPASIANUS római császár mondta
a csatornákra vetett adóból került
aranyra.

★

Non omne, quod licet, honestum est.
(Nem minden tisztességes, ami szabad.)

JULIUS PAULUS († 235 körül) jogi
axiomája.

★

Non omnis moriar.
(Nem halok meg teljesen.)

HORATIUS *Odes* (3, 30).

★

Non possumus.
(Nem tehetjük.)

APOSTOLOK CSELEKEDETEI 4, 20.

★

Non scholæ, sed vitæ discimus.
(Nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk.)

SENECA 106-ik levele «non vitæ, sed
scholæ discimus» tételének megfor-
dítása.

★

Non sum propheta.
(Nem vagyok próféta.)

AMÓS 7, 14.

★

Non videbis annos petri.
(Nem éred meg Péter esztendeit.)

SZENT PÉTER a hagyomány sze-
rint huszonnég évig volt római
püspök. Minthogy a pápákat több-
nyire idősebb korukban választják
meg, azt szokták nekik jósolni: ~.
Ez a jóslat azonban IX. Piuşon és
XIII. Leon nem teljesedett be.

★

Nonum prematur in annum.

(Kilenc esztendeig maradjon [a vers a fiókban].)

HORATIUS *Ars poetica*.

★

Nuda veritas.

(A meztelen igazság.)

HORATIUS *Odes* (I, 24).

★

Nulla dies sine linea.

(Egy nap se múljék el vonás nélkül.)

APELLES görög képíró mondása.

★

Nulla lex satis commoda omnibus est.

(Semmi törvény sem elég kedves mindenkinek.)

LIVIVS szerint (34) CATO mon-
dotta.

★

**Nullum est jam dictum, quod non sit dictum
prius.**

(Nincs már olyan mondás, amelyet ne mondtak volna
valaha.)

TERENTIUS *Eunuchus*, a prolo-
gusban.

★

**Nullum magnum ingenium sine mixtura demen-
tiæ fuit.**

(Soha sem volt nagy elme örültség keveréke nélkül.)

SENECA *De tranquillitate animi* (15).

★

* Nullus est liber tam malus, ut non aliqua
parte prosit.

(Semmi könyv sem annyira rossz, hogy valamit ne
használjon.)

Ífjabb PLINIUS 3-ik leveléből.

★

Non bene olet, qui semper bene olet.

(Nem jószagú, aki mindig jószagú.)

MARTIALIS epigrammáiból (2, 12.)

★

Nunc est bibendum.

(Most kell inni.)

HORATIUS *Odes* (1, 37).

★

O imitatores, servum pecus!

(Óh utánczó, ti szolgacsorda!)

HORATIUS *Epistolae* (1, 19).

★

O mihi praeiteritos referat si Juppiter annos!

(Óh ha Jupiter visszaadná nekem az elmúlt éveket!)

VIRGILIUS *Aeneis* (8, 560).

★

O quanta species, cerebrum non habet.

(Óh mily szép formája van, de agyveleje nincsen.)

PHAEDRUS meséjében (1, 7) mondja
a róka a színpadi álarcra.

★

O sancta simplicitas!

(Óh szent együgyűség!)

HUS JÁNOS felkiáltása 1415 július
6-án a máglyán, mikor látta, hogy
egy paraszt, vak buzgalmában fát
cipel, hogy a tüzet jobban élessze.

★

O tempora! O mores!

(Mily idők, mily erkölcsök!)

CICERO több szónoki művében.

★

Obstipui, steterunt comæ, et vox faucibus hæsit.

(Elrémültem, hajam az égnek állt és a torkomba fúlt a szó.)

VIRGILIUS *Aeneis* (2, 774).

★

Oculi omnium in te sperant, Domine.

L. Mindeneknek szemei tebenned
bíznak, Uram stb.

★

Oderint, dum metuant.

(Am gyűlöljenek, csak féljenek tőlem.)

ACCIIUS *Atreus* tragœdiájából.

★

Odi profanum vulgus et arceo.

(Gyűlölöm és elűzöm magamtól a parlagi csöcseléket.)

HORATIUS *Odes* (3, 1.)

★

Odisse quem læseris.

(Azt gyűlöljük, akit megbántottunk.)

TACITUS *Agricola*.

*

Oleum et operam perdidi.

(Kárba vezett az olajom is, a fáradságom is.)

PLAUTUS *Poenulus* (I, 2).

*

Omne quod est nimium, vertitur in vitium.

(Ami sok, megárt.)

HIPPOKRATESNEK egyik aphorismájából származtatják.

*

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

(Minden siker azé, aki a hasznost elegyítette a kellemessel.)

HORATIUS *Ars poetica*.

*

Omne vivum ex ovo.

(Minden élő petéből van.)

WILLIAM HARVEY *Exercitationes de generatione animalium* (1651).

*

Omnia ad majorem Dei gloriam.

(Minden Isten nagyobb dicsőségére.)

A jezsuita-rend jelmondata.

*

Omnia mea mecum porto.
(Mindenemet magammal hordom.)

Cicero BIAS görög bölcsnek tulaj-
donítja.

★

Omnia vincit Amor.
(A szerelem mindent legyőz.)

VIRGILIUS 10-ik *Ecloga*.

★

Omnis ars imitatio est naturæ.
(Minden művészet a természet másolása.)

SENECA 65-ik leveléből.

★

Omnis homo mendax.
(Minden ember hazug.)

ZSOLTÁROK 115, 11. A scholasticu-
sok kedvelt logikai játéka; e szerint
nem igaz, hogy ~ mert az is hazu-
dik, aki ezt állítja.

★

Omnis mutatio periculosa.
(Minden változás veszedelmes.)

Címe egy névtelen magyar szer-
zőtől eredő politikai füzetnek, mely
II. József újításai ellen kelt ki.

★

Oportet esse, ut vivas; non vivere, ut edas.
(Azért eszünk, hogy éljünk; nem azért élünk, hogy
együnk.)

QUINTILIANUS nyomán CICERO,
Libri rhet. ad Herennium (4).

★

Orate, fratres!
(Imádkozzatok, testvéreim!)

NAGY SZENT LEO PÁPA (440—461)
mondta először a misében.

★

Os asini quondam claudebat lingua latina;
Nunc aperit rictus hungara lingua bovis.
(Egykor a latin nyelv nem-tudása hallgatásra kényszerítette a szamarakat a gyűléseken; bezzeg most
hogy magyarul is lehet szólni, kitátja a száját minden ökör.)

A magyar tanácskozó nyelv egyik
ellenségének epigrammája a XIX.
század 30-as éveiből.

★

Otium cum dignitate.
(Nyugalom méltósággal.)

CICERO *Pro Sestio* (45).

★

Panem et circenses!
(Kenyeret és mulatságot!)

JUVENALIS szatiráiból (10, 81).
A római nép követelése.

★

Par nobile fratrum.
(Nemes testvérpár.)

HORATIUS *Satirae* (2, 3). Ott is
gúnyosan.

★

Parce, pater, virgis, nunquam tibi carmina dicam.
(Édes apám ne gyötörj, verset többé sose mondok.)

Régi anekdota szerint, VIRGILIUS
atyja nem akarta, hogy fiából költő
legyen; s megvesszőzte a gyereket,
mikor verselésen kapta. Ekkor kö-
nyörgött így a fiú: ~, de akkor is
verset mondott.

★

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.
(Vajudnak a hegyek, s majd megszületik a nevet-
séges egér.)

HORATIUS *Ars poetica*, 139.

★

Parva sapientia regitur mundus.
(Kevés bölcseséggel kormányzódik a világ.)

★ III. JULIUS pápa († 1555).

Passer solitarius
(magányos [«egyedülvaló»] veréb).

ZSOLTÁROK 101, 8.

★

Pater est, quæm nuptiæ demonstrant.
(Az atya az, kit a házasság annak mutat.)

Római jogi tétel.

★

Pater incertus, mater certa est.

L. Mater semper certa est.

★

Pater, peccavi.
(Atyám, vétkeztem.)

SZENT LUKÁCS 15, 21.

★

Paterna rura bobus exercet suis.

L. Beatus ille etc.

★

Paullo majora canamus.
(Énekeljünk egy kissé nagyobb dolgokról.)

VIRGILIUS 4-ik *Ecloga*.

★

Pax vobiscum!
(Béke veletek!)

LUKÁCS 24, 36.

★

Pecunia non olet.

L. Non olet.

★

Per aspera ad astra.

(Göröngyös úton a csillagokig.)

Talán a «*sic itur ad astra*» (l. e.)
és SENECA egy versének (*Hercules*,
437) hatásából keletkezett újabb
szólás.

★

Per multum cras, cras cito dilabitur aetas.

(A sok holnap alatt életed is lehalad. Jócai Mór
fordítása.)

Középkori barát-anekdota szerint
(melyet a mi Hatvani-legendánkba
is beleszőttek) a lelkét ördögnek
eladott ember azt írta ajtajára: *cras*
(vagyis holnap gyere értem). Az
ördög végre elunta a dolgot és ezt
írta a *cras* alá: ~

★

Per tot discrimina rerum.

(Annyi viszontagságon keresztül.)

VIRGILIUS *Aeneis* (I, 204.)

★

Periculum in mora.

(A késedelem veszedelemmel jár.)

LIVIVS (38).

★

Perpetuum mobile.

(Örök mozgó.)

A középkorban támadt az a gondolat, olyan gépet alkotni, mely egyszer megindítva, tengelykopásig járjon magától. A lehetetlenségek közé tartozik. V. ö. *Quadratura circuli*.

Philippica.

CICERONAK Antonius ellen mondott beszédei: maga nevezte így, a macedoniai Philippos ellen izgató Demosthenes beszédeire célozva.

*

Pia fraus.

(Jámbor csel.)

OVIDIUS *Metamorph.* (9, 711.)

*

Pium desiderium.

(Jámbor óhajtság.)

HERMANN HUGO belga jezsuita egy 1627-ben megjelent könyvének címe.

*

Plaudite (cives)!

(Tapsoljatok, polgárok!)

A római színművek hagyományos befejezése.

*

Poeta nascitur, orator fit.

(A költő születik, a szónok lesz.)

★ QUINTILIANUS nyomán.

Populus Werbőczyanus.

(Werbőczy népe.)

A magyarokat, mint folyton Werbőczy István Tripartitumára hivatkozó jogász-népet, kezdték így nevezni a XVII. században.

★

Post cœnam stabis, aut passus mille meabis.

(Évés után pihenj vagy menj ezer lépést.)

A SALERNOI ORVOS-ISKOLA *Regimen sanitatis*ából. (XI. század.)

★

Post equitem sedet atra cura.

(A lovas mögött ül a sötét gond.)

★ HORATIUS *Odes* (3. 1).

Post nubila Phœbus.

(Borúra derű. GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN fordítása.)

ALANUS AB INSULIS középkori latin költő († 1202).

★

Post festa.

(Az ünnepek után.)

PLATON *Georgias*ából *eredőnek* vélik.

★

Prima persona ego.

(Az első személy az én.)

A grammatikai szabály tréfás alkalmazása.

★

Præsentes pro absentibus concludunt.

(A jelenlévők a távollévők helyett is határoznak.)

A tanácskozás egyik elve; a deák kifejezés talán magyar eredetű.

★

Primæ nonus.

WERBŐCZY ISTVÁN Hármas könyve
(1517) első részének kilencedik címe
(*Tripartiti partis primæ titulus nonus*), mely a nemesek négy kiváltságos és sarkalatos szabadságáról szól.

★

Primus in orbe deos fecit timor.

(Az isteneket a félelem alkotta meg legelsőbb a világon.)

STATIUS *Thebais*, 3, 661.

★

Principiis obsta; sero medicina paratur,

Quum mala per longas convaluere moras.

(A kezdetnek vedd elejét; későn készül az orvosság, midőn a betegség a hosszú késedelem révén már erőre kapott.)

OVIDIUS *Remedia amoris*.

★

Prior tempore potior jure.

(Az időben elsőbb a jogban is erősebb.)

Római jogi axioma.

*

Pro aris et focis.

(Az oltárokért és a tűzhelyekért.)

CICERO *De natura deorum* (3, 40)

*

Procul negotiis.

L. *Beatus ille* etc.

*

Proximus egomet mihi.

(Legközelebb vagyok enmagamhoz.)

TERENTIUS *Andria* (4, 1).

*

Pulvis et umbra sumus.

(Por és árnyék vagyunk.)

HORATIUS *Odes* (4, 7).

*

Punctum saliens.

ARISTOTELES említi zoológiájában (6, 3) a tyúk alá tett tojás fehériben lebegő véres pontot, melyből a madár szíve lesz. Innen ~ a. m. eredet, ok.

*

Quadratura circuli.
(Körnégyyszögösítés.)

Már Anaxagoras görög bölcs (Kr e. 500) próbált szerkeszteni olyan sokszöget, melynek területe adott körével egyenlő. E lehetetlen feladat egész a legújabb korig foglalkoztatta az elméket. Végre 1775-ben a francia Akadémia kimondta, hogy nem fogad el semmi közlést, amely a ~-ra vonatkozik. Ugyane kategoriába sorozta a szög háromfelé osztását, a kocka megkettőzését és a *perpetuum mobilet*. Ugyanígy tett a többi akadémia is. ~ mint szállóige a. m. képtelen tudományos probléma.

★

**Quæ medicamenta non sanant, ea ferrum sanat;
quæ ferrum non sanat, ea ignis sanat; quæ
vero ignis non sanat, ea insanabilia reputare
oportet.**

(Amit az orvosság nem gyógyít meg, meggyógyítja a vas, a mit a vas nem gyógyít meg, meggyógyítja a tűz, amit pedig a tűz sem gyógyít meg, azt meggyógyíthatatlannak kell tekinteni.)

HIPPOKRATES egyik nem biztos hitelességű aphorismája.

★

Qualis artifex pereo!
(Mily művész hal meg bennem!)

TACITUS szerint Nero császár
kiáltása, öngyilkossága előtt.

*

Quandoque bonus dormitat Homeros.
(Olykor a jó Homeros is elszundikál.)

HORATIUS *Ars poetica*.

*

Quem Deus perdere vult, dementat prius.
(Akit Isten el akar veszíteni, előbb elveszi az eszét.)

Talán LACTANTIUS IV. századbeli
egyházatyától ered.

*

Quem dii diligunt, adolescens moritur.
Kit isten szeret, ifjanta vesz el. Erdélyi János sze-
rint magyar közmondás.)

PLAUTUS *Bacch.* 4, 7, 18.

*

Quem dii odere, pædagogum fecere.
(Gyűlölték az Istenek, akit tanítónak tettek.)

BOETIUS nyomása

*

Qui jure suo utitur, neminem lædit.
(Aki saját jogával él, nem sért senkit.)

Római jogi axióma.

*

Qui tacet, consentire videtur.

(Aki hallgat, annak beleegyezése nyilvánvaló.)

VIII. BONIFÁC PÁPA († 1303).

★

Quid deceat, quid non.

(Mi illik, mi nem.)

HORATIUS *Ars poetica*, 308.

★

Quid plura?

(Minek erről többet mondani?)

BÉLA KIRÁLY NÉVTELEN JEGYZŐJE.

★

Quid sum miser tunc dicturus?

(Mit mondok majd akkor én nyomorúlt?)

A *Dies irae*ből. (L. ezt).

★

Quidquid agis, prudenter agas et respice finem.

(Valamit cselekeszel, mindent okosan cselekedjél és megnézd a végét. Haller János fordítása.)

GESTA ROMANORUM 103. rész.

★

Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.

(Ha a királyok esztelenkednek, a görögök bánják meg.)

HORATIUS *Epistolae* (1, 2).

★

Quieta non movere.

(Nem kell bolygatni azt, ami csendes.)

R. WALPOLE angol államférfiúnak
(† 1745.) tulajdonítják.

★

*Quinque horas dormisse sat est juvenique
senique;*

Sex mercatori, septem de stemmate natis,

Octo damus pigris, qui nulla negotia curant.

(Öt órát aludni elég fiatalnak, öregnek; hatot a kal-
márnak, hetet a főrangúaknak, nyolcat adunk a rös-
teknek, akik semmi dologgal sem törődnek.)

A SALERNOI ORVOS-ISKOLA *Regi-
men sanitatis*a verseinek magyar
változata. L. *Sex horis dormire sat
est* etc.

★

*Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo,
quando?*

(Mit, ki, miképp, hol, mért, mikor és mily esz-
közök által?)

J. G. DARIES német filozófus
(1714–1791). Magyarfordítása Szvo-
rényi Józseftől.

★

Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?

(Ki tűrné el, hogy a Gracchusok pártütésről panaszkodjanak?)

JUVENALIS szatiráiból (2, 24).

★

Quisque suorum verborum optimus interpret.
(Kiki legjobb magyarázója a maga szavainak.)

A római jogtudósok elve.

★

Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu.

(Uj cserépbe avult szag tartós szokott lenni. Magyar közmondás.)

HORATIUS *Epistolae* (1, 2)

★

Quod erat demonstrandum.
(Ami bebizonyítandó volt.)

EUKLIDES görög kifejezésének fordítása; a nagy matematikus így szokta végezni levezetéseit, midőn a tételhez ért.

★

Quod licet Jovi, non licet bovi.
(Ami szabad Jupiternek, nem szabad az ökörnek.)

Középkori szójáték.

★

Quod non fecerunt Barbari, Barbarini fecerunt.
(Amit nem cselekedtek meg a barbárok, megcselekedték a Barberinik. A római Pantheon megcsönkítése.)

VIII. ORBÁN (MAFFEO BARBERINI)
pápára csinálták 1632-ben.

★

Quod scripsi, scripsi.
(Amit megírtam, megírtam.)

★ SZENT JÁNOS EV. 19, 22.

Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.
(Amit nem kívánsz magadnak, ne cselekedd
másnak.)

★ TÓBIÁS 4, 16.

Quorum pars magna fui.
(E dolgoknak nagy része voltam.)

★ VIRGILIUS *Aeneis* (2, 6).

Quos ego! . . .
(Akiket én! . . .)

VIRGILIUS *Aeneis* (1, 135). Nep-
tunus fenyegeti így az engedelmes-
kedni nem akaró szeleket.

★

Quot capita, tot sensus.
(Ahány fő, annyi gondolat.)

A quot homines, tot sententiae
nyomán keletkezhett.

★

Quot homines, tot sententiæ.
(A hány ember, annyi vélemény.)

★ TERENTIUS *Phormio* (2, 4).

★

Quot linguas calles, tot homines vales.
(A hány nyelvet beszélsz, annyi embert érsz.)

V. KÁROLY német római császár
(† 1558) mondása.

*

Quot servi, tot hostes.
(Ahány szolga, annyi ellenség.)

SENECA 47-ik leveléből.

*

Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?
(Meddig élsz még vissza, Catilina, ami türelmünkkel?).

CICERO *In Catilinam* (1).

*

Rara avis.
(Ritka madár.)

PERSIUS *Satirae* (1, 46).

*

Rari nantes in gurgite vasto.
(Ritkán bukkannak fel úszó a nagy örvényben.)

VIRGILIUS *Aeneis*, (1, 118).

*

Recrudescunt inclytæ gentis Hungaræ vulnera.
(Kiujulnak a jeles magyar nemzet sebei.)

Így kezdődik II. RÁKÓCZY FERENC
Munkácson, 1703 június 7-én kelt
manifestuma, melyet RÁDAY PÁL
fogalmazott.

*

**Regiham interficere nolite timere bonum est
etsi omnes consenserint ego solus non contradico.**
(A királynét meggyilkolni nem kell félnetek jó lesz
ha mind beléegyeznek én nem ellenzem.)

ALBERICUS XIII. századbeli francia cisztercita krónikájában az a kétértelmű (a hiányzó írásjelek elhelyezésétől függő jelentésű) válasz, melyet 1213-ban János esztergomi érsek adott volna Bánk bánnak és társainak, midőn Gertrudis királyné meggyilkolása előtt tanácsért fordultak hozzá.

★

Regis voluntas suprema lex esto.
(A király akarata legyen a legfőbb törvény.)

II. VILMOS német császár, trónra lépett 1891. V. ö. *Salus populi suprema lex esto.*

★

Regnum Marianum.
(Mária országa.)

A katolikus visszahatás idejében, a XVII. század közepén kezdték írni a magyar jezsuiták, hogy Magyarország ~. Mária Terézia alatt hivatalos iratokban is előfordúl. ~ Bajorországot is ~-nak hívja a bajor papság.

★

Relata refero.

(Elbeszélt dolgokat beszélek el.)

HERODOTOS nyomán (?).

*

Res angusta domi.

(Szűk az ember dolga otthon.)

JUVENALIS *Sat.* III. Többször a tudósok emlegetik, mikor azt akarják mondani, hogy valamely adatot csak saját könyvtárukból merítettek, mert nem volt módjukban nyilvános könyvtárban kutatni.

*

Resecare ad vivum.

(Az elevenbe vágni.)

CICERO.

*

Reservatio mentalis.

BLAISE PASCAL *Lettres provinciales* 9. nyomán. Értelme: hogy az esküt tevő ember elméjében titkon valami megszorítást vagy föntartást tesz állításához, hogy lelkiismeretét megnyugtassa.

*

Ridendo dicere verum.

(Nevetve mondani meg az igazat.)

HORATIUS, *Satirae* (1, 1) nyomán.

★

Ridiculus mus.

L. *Parturiunt montes* etc.

★

Risum teneatis amici?

(Magatokba tudnátok fojtani a nevetést, barátaim?)

HORATIUS *Ars poetica*.

★

Roma æterna.

(Az örök város.)

TIBULLUS (2, 5).

★

Roma locuta, causa finita.

(Róma szólt, a dolog be van fejezve.)

SZENT ÁGOSTON († 430).

★

Romanus sum civis, Mucium me vocant.

(Római polgár vagyok, Muciusnak hívnak.)

LIVIVS szerint Mucius Scaevola mondotta Porsenna etruszk királynak, mikor jobbát tűzbe tette és elégette, állhatatosságát és bátorságát bizonyítani.

★

Romulidæ Cannas, ego Varnam clade notavi,
 Discite mortales, non temerare fidem.
 Me nisi pontifices jussissent rumpere foedus,
 Non ferret Scythicum, Pannonis ora, jugum.
 (Cannæ római vér, az enyim Várnát örökíté;
 Ember okulj itten: vétek az esküszegés.
 Engem is a papság ha nem indít békétörsre,
 Most Magyarország nem hordana ozman igát.)

Emlékvers a várnai csatában (1444)
 elesett I. Ulászló királyról. JANUS
 PANNONIUSnak († 1472) tulajdonít-
 ják. (Arany János fordítása.)

★

Rustica natura tenet sua jura.
 (A paraszti természet hű önmagához.)
 Középkori leoninus töredéke.

★

Sæpe stilum vertas.
 (Gyakorta fordítsd meg az íróvesszőt.)

HORATIUS *Satiræ* (I, 10). A. m.
 gyakran törülj, vagyis gondosan írh; a rómaiak ugyanis, viaszos táblára írva, az íróvessző vésőformájú végével simították el az eltörlelendőket.

★

Salus populi suprema lex esto.
 (A nép java legyen a legfőbb törvény.)

CICERO *De legibus* (3, 3).

★

Sapientí sat.

(Az okos ennyiből is megérti.)

PLAUTUS *Persa* (4, 7).

★

Sat prata bíberunt.

L. *Claudite iam rivos, pueri* etc.

★

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter.

(Semmit sem tudsz, legföljebb azt, hogy más is tudja,
hogy semmit sem tudsz.)

PERSIUS, I, 107.

★

Se nequiter humiliare.

(Magát álnokul megalázní.)

JÉZUS, SIRÁK FIA, 19, 23.

★

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

(De akkőzben mőlik a pótolhatatlan idő.)

VIRGILIUS *Georgica* (3, 284).

★

Semper bonus homo tiro est.

(A jó ember mindig csak kezdő.)

MARTIALIS epigrammáiból (12, 51).

★

Semper idem.

(Mindig ugyanaz.)

CICERO szerint Xanthippe, Sokrates felesége szokta mondani férjének arckifejezéséről.

★

Servus servorum Dei.

(Az Isten szolgáinak szolgája.)

A római pápának e ma is szokásos címét elsőben III. JÁNOS pápa (560—573) kezdte használni.

★

**Sex horis dormire sat est juvenique senique,
Septem vix pigro, nulli concedimus octo.**

(Hat órát aludni elég fiatalnak, öregnek; hetet a röstnek is alig, nyolcat senkinek sem engedünk.)

A SALERNOI ORVOS-ISKOLA *Regimen sanitatis*ából (XI. század.) V. ö. *Quinque horas dormisse* stb. magyar eredetű változatával.

★

Si augur augurem videt . . .

(Ha a madárjós madárjóst lát . . .)

Cato Maior szokta mondani, hogy
~, mind a ketten nevetnek.

★

Si Deus pro nobis, quis contra nos?

(Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?)

SZENT PÁL APOSTOL a Rómabeliekhez írott levele 8, 31.

★

Si fecisti, nega.

(Ha tetted, tagadd.)

N. MACHIAVELLINEK tulajdonított mondás.

★

Si fore vis sanus, ablue sæpe manus.

(Ha egészséges akarsz lenni, gyakran mosd meg a kezedet.)

A SALERNOI ORVOS-ISKOLA *Regimen sanitatis*ából. (XI. század.)

*

**Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.**

(Ha romba dől is a világ, rettenhetetlenül fog omladékin állni.)

HORATIUS *Odes* (3, 3).

*

Si parva licet componere magnis.

(Ha szabad a kicsinyeket nagyokkal összehasonlítani.)

VIRGILIUS *Georgica*, 4, 176.

*

**Si quis episcopatum desiderat, bonum opus
desiderat.**

(Ha valaki püspökséget kíván, jó dolgot kíván.)

SZENT PÁL APOSTOL Timótheushoz írt levele 3, 1. (*Vulgata*.)

*

Si tacuisses, philosophus mansisses.

(Ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna.)

Talán BOETIUS († 525) nyomán.

*

Si tibi deficient medici, medici tibi fiant

Hæc tria: mens læta, requies, moderata dieta.

Orvos híján legyen orvosod ez a három: vídám
kedv, nyugalom, mértékletes élet.)

A SALERNOI ORVOS-ISKOLA *Regimen sanitatis*ából (XI. század.)

★

Si vales, bene est, ego quoque valeo.

(Ha egészséges vagy, jól van; én is egészséges vagyok.)

CICERO *Ad familiares* (5 és 13).

★

Si vis pacem, para bellum.

(Ha békét akarsz, indíts háborút.)

VEGETIUS (IV. század) nyomán

★

Sic fata tulerunt.

(Így hozta a végzet.)

OVIDIUS *Trist.* I, 3.

★

Sic fata volunt.

(Így akarja a végzet.)

IZABELLA királynénak, János királyunk özvegyének jelmondata.

★

Sic itur ad astra.

L. *Macte animo* etc.

★

Sic vos non vobis.

(Így nem magatoknak.)

T. Cl. Donatus (V. század?) anekdotája szerint, VIRGILIUS egy éjjel, titkon szép hízelgő epigrammát írt Augustus császár palotájának kapujára. Augustus meg akarta jutalmazni a vers szerzőjét. A felhívásra egy fűzfapoéta jelentkezett, s bezsebelte a dicséretet is, a pénzt is. Ekkor Virgilius, megint éjjel és titokban, ezt írta az epigramma alá:

Sic vos non vobis

Sic vos non vobis

Sic vos non vobis

Sic vos non vobis

Mikor mindenki tudni akarta e szavak jelentését, előállott Virgilius s e sort írta közbe:

Hos ego versiculos feci; tulit alter honores.

(Ezt a versikét én csináltam; de más vitte el a jutalmat.)

A töredék sorokat meg így egészítette ki:

Sic vos non vobis nidificatis aves,

Sic vos non vobis vellera fertis oves,

Sic vos non vobis mellificatis apes,

Sic vos non vobis fertis aratra boves.

(Így nem magatoknak raktok fészket, madarak; így nem magatoknak hordjátok a gyapjat, juhok; így nem magatoknak gyűjtitek a mézet, méhek; így nem magatoknak húzzátok az ekét, ökrök.)

★

SICVLICIDIUM.

(Székelyöldöklés.)

Chronistichon, mely az 1764. évszámot rejti. Az úgynevezett mádfalvi veszedelem emléke; mikor az állandó katonáskodást megtagadó székelyek között Mária Terézia csapatai nagy mészárlást vittek véghez.

*

Similia similibus, contraria contrariis curantur.

(A hasonlókat hasonlók, az ellenkezőket ellenkezők gyógyítják meg.)

S. HAHNEMANN *Organon der rationalen Heilkunde* (1810). A homoeopathia alaptétele.

*

Sine Baccho et Cerere friget Venus.

(Bor és kenyér nélkül fázik a szerelem.)

TERENTIUS *Eunuchus* (4, 5) nyomán.

*

Sine ira et studio.

(Harag nélkül és kedvezés nélkül.)

TACITUS *Annales* (1, 1).

*

Sine me ibit in urbem.

(Nélkülem megy a városba.)

A száműzött OVIDIUS írta *Tristia* könyvéről.

*

Sint ut sunt, aut non sint.

(Vagy úgy legyenek, ahogy vannak, vagy ne legyenek.)

LORENZO RICCINEK, a jezsuita-rend
1773-iki feloszlataása előtt volt utolsó
generalisának tulajdonított mondás,
a rend szabályainak reformálásáról.

★

Sit pro ratione voluntas.

L. *Hoc volo, sic jubeo* etc.

★

Sit tibi terra levis.

(Legyen neked könnyű a föld.)

MARTIALIS epigrammáiból (9, 30)

★

Solamen miseris socios habuisse malorum.

Elsőben SPINOZA *Ethica*jában
(1677) AISOPOS nyomán.

★

Sors bona, nihil aliud.

(Jó szerencse, semmi más.)

GRÓF ZRÍNYI MIKLÓS, a költő,
jelmondata.

★

Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsæ.

(A nők azért mennek a színházba, hogy nézzenek és
nézzék őket.)

OVIDIUS *Ars amandi* (1).

★

Spelunca latronum.
(Latrok barlangja.)

SZENT MÁTÉ 21, 13.

★

Suaviter in modo, fortiter in re.
(Gyöngéden a módban, erősen a dologban.)

CLAUDIO ACQUAVIVA jezsuita generális († 1615.) nyomán.

★

Sub iudice lis est.

L. *Grammatici certant.*

★

Sub rosa.

(A rózsza alatt, vagyis titokban.)

A rózsza a görögöknél és rómaiaknál a titoktartás jelképe volt, s víg lakomákon az asztal fölébe függesztették annak jeléül, hogy a beszélgetéseket nem fogják dobra ütni.

★

Succedunt novi, veteres migrate coloni.
(Az újak következnek, költözzetek el, régi lakosok.)

A VIRGILIUS 9-ik *Eclogájából* való *veteres migrate coloni* középkori kibővítése.

★

Summa summarum.

PLAUTUS *Truculentus* (1, 1).

★

Summum jus, summa injuria.

(A legnagyobb törvényesség a legnagyobb törvénytelenység.)

Római közmondás; idézi CICERO
De officiis (I, 10).

★

Sunt lacrimæ rerum.

(Vannak könnyek a mi bajaink számára.)

VIRGILIUS *Aeneis* (I, 462).

★

Sursum corda!

(Föl a szíveket!)

SZENT JEROMOS († 420).

★

Suum cuique.

(Mindenkinek meg kell adni a magáét.)

CICERO *De officiis* (I, 5) és több
más helyütt.

★

Tabula rasa.

(Letörölt írótabla.)

ARISTOTELESBŐL származtatják.

★

Tantæ molis erat romanam condere gentem.

(Ily munkába került megalapítani a római nemzetet.)

VIRGILIUS *Aeneis* (I, 33).

★

Tarde venientibus ossa!
(A későn jövőknek csont jut.)

Régi szerzetes-mondás; azokra vonatkozott, akik az ebédhez későn érkeznek. A magyarok hozzá tették:
«Annak is a rossza!»

*

Te saxa loquuntur.
(Rólad a kősziklák beszélnek.)

LUCANUS *Pharsalia* (6, 618) nyomán.

*

Tempora mutantur, nos et mutamur in illis.
(Változnak az idők és mi változunk bennök.)

I. LOTHÁR német-római császárnak († 855) tulajdonítják.

*

Terra incognita.
(Ismeretlen föld.)

Régi térképeken ezt irták a felkutatatlan területek fehér foltjára. A külföld előtt ismeretlen Magyarországra 1836 óta alkalmazzák, mikor OROSZ JÓZSEF és társai ilyen című politikai füzetet irtak, a külföld felvilágosítására.

*

Testis temporum, magistra vitæ.

(Az idők tanúja, az élet tanítója.)

CICERO nevezi így a történetírást,
De oratore 2, 9.

★

Testis unus, testis nullus.

(Egy tanu nem tanu.)

Középkori jogi axioma.

★

Theucrorum jugum de collo excuteamus.

(A németek jármát lerázzuk nyakunkról.)

A lombardiai liga híveinek kiáltása, midőn Barbarossa Frigyes ellen 1165-ben szövetséget kötöttek.

★

Tibi aras, tibi seris, tibi occas, tibi metis.

(Magadnak szánts, magadnak vetsz, magadnak boronálsz és magadnak aratsz.)

(Ki mint vet, úgy arat.)

Középkori mondás, melynek indítója M. PINARIUS RUFUS római író vagy SZENT PÁL (Gal. 6, 8),

★

Timeo Danaos et dona ferentes.

(Tartok a görögöktől még akkor is, ha ajándékot hoznak.)

VIRGILIUS *Aeneis* (2 49).

★

Timeo hominem unius libri.

(Félek az egykönyvű embertől.)

AQUINOI SZENT TAMÁS *Summa theol.*

★

Titulus bibendi.

(Az ivásra alkalmat szolgáltató ok.)

JACQUES SIRMOND francia jezsuita
(† 1651) *«causa bibendi»* kifejezésé-
nek magyar mása.

★

Titulus sine vitulo.

(Fenn az ernyő, nincsen kas.)

BÁRÓ APOR PÉTER († 1752) *Synop-*
sisából.

★

Tolle, lege.

(Vegyed és olvassad.)

SZENT ÁGOSTON († 430).

★

Totus mundus stultizat.

(Az egész világ ostobáskodik.)

I. FERENC királyunknak 1820 októ-
ber 15-én Pestmegye küldöttségéhez
intézett beszédéből.

★

Tres faciunt collegium.

(Három ember tesz társaságot.)

NERATIUS PRISCUS római jogtudósnak tulajdonítják.

★

Tulit alter honores.

L. *Sic vos non vobis.*

★

Tunica propior pallio.

(Közelebb az ing a csuhánál.)

PLAUTUS *Trinummus* (5, 2).

★

Turpis causa.

(Csúnya ügy.)

Régi jogi műszó; azt jelenti, hogy a bíróság nem vállalja az igazságszolgáltatást olyan perekben, melyeknek alapja valami „pl. szerencsejáték, házasságközvetítés stb.

★

Ubi bene, ibi patria.

(Ahol jó dolga van az embernek, ott a hazája.)

ARISTOPHANES nyomán keletkezett (?)

★

Ugocsa non coronat.

(Ugocsa nem koronáz.)

Hagyomány szerint Ugocsa vármegye ezt felelte, mikor I. Ferdinándtól 1527-ben meghívót kapott a koronázásra.

*

Ultima ratio regum.

(A királyok legutolsó érve.)

Az ágyúkat nevezte így FRANCISCO XIMENEZ kardinális (1436—1517).

*

Ultima Thule.

VIRGILIUS *Georgica* (I, 30). A régiek a Shetland szigetek egyikét nevezték így és tartották a világ végének.

*

Unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est.

(Az egynyelvű és egyszokású ország erőtlen és romlandó.)

SZENT ISTVÁN király intelmei fiához, szent Imre herceghez.

*

Unum, sed leonem.

(Egyet kölykezik az oroszlán, de az oroszlán.)

AISOPOS 240-ik meséje.

*

Unus, testis, nullus testis.

L. *Testis unus* etc.

★

Urbi et orbi.

(A városnak [Rómának] és az egész világnak.)

A pápa szokta némely ünnepi
alkalomkor így adni áldását.

★

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.

(Ha hiányzik az erő, dicsérendő az akarat is.)

OVIDIUS *Pont* (3, 4).

★

Ut sementem feceris, ita metes.

(Ki mint vet, úgy arat.)

PINARIUS RUFUS. Idézi CICERO,
De oratore (2, 65).

★

Ut sis nocte levis, sit tibi cœna brevis.

(Hogy könnyű álmod legyen, rövid legyen a vacsorád.)

A SALERNOI ORVOS-ISKOLA *Regi-*
*men sanitatis*ából (XI. század).

★

Uti figura docet.

(Mint a kép mutatja.)

A régi deák könyvekben szoktak
így hivatkozni az ábrázolatokra.

★

Utopia.

(Seholország.)

T. MORUS 1516-ben írott állam-
regényének címéből.

*

Vade, satana!

(Távozzál tőlem, sátán!)

SZENT MÁTÉ, 4, 10.

*

Væ tibi ridenti, quia mox post gaudia flebis!
(Jaj néked nevető, mert majd vígságod után sírsz!)

ALVAREZ XVIII. századbeli je-
zsuitagrammatikus memorialis verse,
melyben az összes beszédrészek
benne vannak. Fordítása SZEPESI
IMRÉTŐL.

*

Væ victis!

L. Brennus kardja.

*

Vallis lacrimarum.

(Siralom völgye.)

ZSOLTÁROK 83, 7. KÁLDI GYÖRGY
fordítása.

*

Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.

(Minden hiábavaló.)

PRÉDIKÁTOR SALAMON 1, 2.

*

Vare, redde legiones meas!
(Varus, add vissza légióimat!)

AUGUSTUS császár a **teutoburgi**
csatavesztés után.

★

Varietas delectat.
(A változatosság gyönyörködtet.)

EURIPIDES nyomán lett római
közmondássá (?)

★

Veni, vidi, vici.
(Jöttem, láttam, győztem.)

JULIUS CAESAR a zelai győzelem-
kor (Kr. e. 47).

★

Veni, sancte Spiritus!
(Jőjj el, Szentlélek Úristen!)

II. ROBERT francia király (971—
1031).

★

Venio nunc ad fortissimum virum.
(Most térek rá a legerősebb férfiúra.)

CORNELIUS NEPOS Datames élet-
rajzában.

★

Verba valent usu.

(A szók értékét a szokás dönti el.)

Nyilván a római grammatikusoktól származó axioma.

★

Verba verbis, verbera verberibus compensanda sunt.

(A sértő szót sértő szóval, az ütést ütéssel szabad viszonzni.)

WERBŐCZY ISTVÁN Tripartitumának nyomán keletkezett jogi tétel.

★

Veritates æternæ.

(Örök igazságok.)

Scholasticus kifejezés.

★

Vestis non facit monachum.

(Nem a csuha teszi a barátot.)

Középkori; a *barba non facit philosophum* (l. ezt) nyomán.

★

Vestis virum facit.

(Ruha teszi az embert.)

A *vestis non facit monachum* megfordítása.

★

Veteres migrate, coloni.
(Költözzetek el, régi lakosok.)

VIRGILIUS 9-ik *Ecloga*.

★

Vicem pro vice reddo tibi, bone vicine.
(Kölcsönt a kölcsönért visszaadom neked, jó szomszéd.)

Beregszász elpusztításakor (1657)
a lengyelek írták a templom falára.

★

Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni.
(A győzelmes ügy az isteneknek tetszett, de a legyőzött Catonak.)

LUCANUS *Pharsalia* (I, 128)

★

Videant consules, ne quid res publica detrimenti
capiat.

(Vigyázzanak a consulok, hogy a köztársaságot valami.
baj ne érje.)

CICERO *Pro Milone* (26) és *In*
Catilinam (I).

★

Vim vi repellere cuique licet.
(Erőszakot erőszakkal visszaverni mindenkinek szabad.)

Római jogi axioma.

★

Viribus unitis.

(Egyesült erőikkel.)

JOSEPH BERGMANN LOVAGTÓL, FERENC JÓZSEF nevelőjétől ered ; a császár 1849 februárius 12-iki «legfelsőbb elhatározásával» választotta jelmondatává.

*

Vita brevis, ars longa.

(Az élet rövid, a mesterség hosszú.)

HIPPOKRATES aphorismáiból.

*

**Vitam et sanguinem ! Moriamur pro rege nostro
Maria Theresia !**

(Életünket és vérünket ! Haljunk meg királyunkért,
Mária Teréziáért !)

Az 1741-iki pozsonyi országgyűlés kiáltása szeptember 11-én. De csak azt mondták: «*vitam et sanguinem consecramus*». A *moriamur* stb. újabb toldalék.

*

Vitam et sanguinem, sed avenam non.

(Életünket és vérünket, de zabot nem.)

Bécsi gúnyolódás ; arra céloz, hogy a magyarok a pozsonyi országgyűlésen 1741 szeptember 11-én felajánlották életüket és vérüket ; de a katonalovak számára zabot adni nem akartak (?)

*

Vitam impendere vero.
(Az életet az igazságnak szánni.)

JUVENALIS satiráiból (4, 91). J.—J.
ROUSSEAU jelszava.

★

Vivat Soroksár!

A soroksári svábok, mikor falu-
jokat Mária Terézia mezővárossá
emelte, azt akarták kiáltani: «*Vivat
Maria Theresia! Soroksár is a Markt-
fleck'n!*» De elvétván a dolgot, azt
kiabálták: «~! *Maria Theresia is a
Marktfleck'n!*»

★

Vivere militare est.
(Az élet harc.)

SENECA 95-ik leveléből.

★

Vivos voco. Mortuos plango. Fulgura frango.
(Az élőket hívom. A holtakat siratom. A villámokat
megtöröm.)

FR. SCHILLER *Das Lied von der
Glocke* költeményének mottoja. A ha-
rangról szóló és CELANOI BOLDOG
TAMÁSNak († 1275.) tulajdonított
híres leoninusok töredékei.

★

Volenti non fit injuria.

(Aki valamit maga akar, ne panaszkodjék törvényteleniségről.)

ULPIANUS egyik jogi tétele.

★

Vox clamantis in deserto.

(Kiáltó szó a pusztában.)

ÉZSAIÁS 40, 3.

★

Vox diabolica húí, húí.

(Az ördögi huj, huj! szózat.)

LIUDPRAND püspök († 972) jegyzette föl, hogy az merseburgi csatában (933) a németek csatakiáltása *kyrie eleison* volt, a magyaroké pedig a ~.

★

Vox faucibus hæsit.

L. *Obstipui, steterunt comae* etc.

★

Vox populi, vox dei.

(A nép szava Isten szava.)

ÉZSAIÁS 66, 6.

GÖRÖG SZÁLLÓ IGÉK.

Ἀριστον μὲν ὕδωρ.
(A legjobb a víz.)

PINDAROS első ódájából.

★

Αὐτὸς ἔρα.

(Ipse dixit vagy magister dixit.

Ő mondta, a mester mondta.)

PYTHAGORASRA szoktak így hivat-
kozni tanítványai.

★

Βατραχομομαχία.
(Békaegérharc.)

A Homerosnak tulajdonított tréfás
hősköltemény címe.

★

Γνώσι σεαυτόν.

(Nosce te ipsum.

Ismerd meg tenmagadat.)

A delphii Apollo-templom felirata
Hol THALESnek, hol CHILONnak
tulajdonítják.

★

Ἑκατόμβη. *ἑκατόμβη*

Hekatombe.

A görögöknél eleinte száz ökröből, később száz bármely állatból álló áldozat. Pythagorasról följegyezték, hogy ~-t áldozott, mikor a derékszögű háromszög $a^2 + b^2 = c^2$ tételét kitalálta. «Azóta bögnék az ökrök, valahányszor nagy dolog találódik ki», mondja Börne. ~ különben nagy mészárlást is jelent.

★

Εὐρηκα! *εὐρηκα*

Heuréka!

(Megtaláltam!)

ARCHIMEDES kiáltott fel így, mikor fölfedezte a fajsúly törvényét.

★

Ζῶον πολιτικόν.

(Társas állat.)

ARISTOTELES nevezte így az embert Politikájában (1, 2 és 3, 6).

★

Θάλαττα, θάλαττα!

(Tenger, tenger!)

Xenophon szerint Cyrus tízezer görög zsoldosa kiáltott fel így, mikor a kunaxai csata után visszavonulva, végre meglátták a tengert.

★

Κύριε ἐλεῖσον. *Ἀκούετε*

Kyrie eleison.

(Uram irgalmazz.)

SZENT SYLVESTER pápa (314—
335) óta a misében.

★

Ὁ μῦθος δῆλοι.

(A mese azt jelenti, hogy . . .)

(A mese tanulsága.)

AISOPOS meséiből.

★

πολιτικόν
Πολιτικὸν ζῶον.

L. Zῶον πολιτικόν.

★

ὁμοούσιος, ὁμοιούσιος.

Homooousios, homoiousios.

(Egylényegű, hasonló lényegű.)

A niceai hitvallás szerint a Krisztus az Atyaistennel egylényegű; Arius szerint nem egylényegű, sőt nem is hasonló; a fél-arianusok szerint az Atyaistenéhez legalább hasonló lényegű. (IV. század.)

★

ῥα
Πάταξον μὲν, ἀκουσον δέ.

(Üss, de hallgass meg.)

Plutarchos szerint THEMISTOKLES mondta, vitaközben, Euribiadesnek a spártai tengernagynak.

★

Ὑστερον προτερον. *hysteron proteron*

Hysteron proteron.

(A leghátulsó legelől.)

Rhetorikai fordulat, mely a beszéd rendjét megfordítja; pl. «*Moriamur et in media arma ruamus*» (l. ezt). Hibás logika, midőn a bizonyítandóval bizonyítanak.

FRANCIA SZÁLLÓ IGÉK.

A la veille d'un grand évènement.

(Nagy esemény előestéjén.)

NAPOLÉON mondta 1813 október
10-én.

★

Allons, enfants de la patrie!

(Szász Károly fordítása szerint: Fel honfiak!)

ROUGET DE L' ISLE *Marseillaise*,
első sor (1792 április 24.).

★

Après nous le déluge.

(Utánunk [ám következék] a vízözön.)

MARQUISE DE POMPADOUR († 1764.)

★

Autriche n'a pas raison d'être.

(Ausztriának nincs létoka.)

HENRI MARTIN *De la France, de
son génie et de ses destinés* művében
(1847).

★

Bohême

(Naprul napra élő éhenkórász író vagy művész ; szó szerint : cigány.

HENRI MURGER *Scènes de la vie de bohême* (1851).

*

Brûler n'est pas répondre.

(A könyv megégetése nem válasz a könyvre.)

J. J. ROUSSEAU, mikor a *Contrat socialt* a párisi parlament 1762-ben elégettette.

*

Ça ira !

(Menni fog !)

BENJAMIN FRANKLIN mondta, mikor Párisban az amerikai szabadságharcról kérdezősködtek tőle. ~ lett aztán a francia forradalmi dal.

*

Cause célèbre.

FRANÇOIS GAVOT DE PITAVAU
Causes célèbres et intéressantes avec des jugements des cours souveraines qui les ont décidées bűnpörgyűjteményének címéből (1734—1734).

*

Chauvin, chauvinismus

(A nemzetiségért való szertelen lelkesedés.)

THÉODORE és HIPPOLYTE COGNARD *La cocarde tricolore* (1831).

*

Chevalier sans peur et sans reproche.

(Félelem és gáncs nélküli lovag.)

BAYARD (PIERRE TERRAIL, SEIGNEUR DE BAYARD) a nagy francia hős († 1524) mellékneve.

*

Chronique scandaleuse.

(Botránykrónika.)

DENIS HESSELIN *Chroniques du très-chrétien et victorieux Louys de Valois unzième de ce nom* című könyve 1611-ben megjelent új kiadásának címe, melyet a könyvtáros nyomtattatott rá.

*

Corriger la fortune.

(Segíteni a szerencsének; azaz hamisan játszani.)

ANTOINE HAMILTON *Mémoires du comte de Grammont* (1713).

*

Demi-monde.

ALEXANDRE DUMAS FILS 1855-ben
megjelent regényének címe.

*

Doctrinaire.

NECKER használta először 1791-ben. A. m. tudományos elméleteket minden gyakorlatiság nélkül védelmező politikus.

*

Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas.
(A fönségestől a nevetségesig csak egy lépés.)

MARMONTEL († 1799).

*

Écrasez l'infâme.
(Tiporjátok el a gaz . . .)

FR. M. AROUET DE VOLTAIRE
jelszava. Az előítéletekre céloz.

*

Embarras de richesse.

(Baj a bőség miatt.)

D'ALLAINVAL egy vígjátékának
címe (XVIII. század első fele).

*

Enfant terrible.

PAUL GAVARNI (igazi nevén Sulpice Guillaume Chevalier, † 1866) párisi torzképrajzoló alkotta, egyik, vásott gyermekeket ábrázoló képén.

*

**Enfin seuls !
(Végre egyedül !)**

KNUT EKWALL svéd képfő egy
1878-ban festett, fiatal párt ábrázoló
képének címe.

★

**Elle est grande dans son genre, mais son genre
est petit.**

(Nagy a maga körében, hanem a köre kicsiny.)

ANGELICA CATALANI mondta Hen-
riette Sontag énekesnőről.

★

Et le combat cessa, faute de combattants.
(És megszűnt a harc, nem lévén többé viaskodók.)

PIERRE CORNEILLE *Cid* IV. felv.
(1636).

★

Faubourg Saint-Léopold.

TÓTH BÉLA nevezte el így a Buda-
pesti Hirlapban (1888.) a budapesti
pénzarisztokrácia fészket, a Lipót-
várost, a párisi előkelő negyed, a
Faubourg Saint-Germain kaptájára.

★

Général Boumboum.

H. MEILHAC ÉS L. HALÉVY ope-
retteje, *La Grande-Duchesse de Gerol-
stein*, zenéjét szerzette J. Offenbach
(1867).

★

Giboyer.

A tollát bérbeadó, elzüllött, de szíve mélyén becsületes ujságíró.
EMILE AUGIER *Le fils de Giboyer*
színművéből (1862).

*

Grattez le Russe et vous trouverez le Tartare
(néha: le Cosaque).

[Vakard le a muszkát és ott a tatár (kozák).]

LIGNE HERCEG (1814).

*

Harpagon.

MOLIÈRE (igazi nevén J. B. POQUE-
LIN) *L'Avare* (A fősvény) című víg-
játékának hőse (1668). A fősvény
prototypusa.

*

Hongrois! le moment est venu de recouvrer
votre indépendance.

(Magyarok! Elérkezett a pillanat, visszanyerni füg-
getlenségeteket.)

I. NAPOLEON Schönbrunnban, 1809
május 15-én kelt kiáltványának kez-
dete.

*

Hony soit qui mal y pense.

(Átkozott legyen, aki rosszat gondol erről.)

A hagyomány szerint III. EDWÁRD
király mondotta, s e mondással
vetette meg az angol térdszalagrend
(*order of the garter*) alapját 1349-ben.

*

Il n'y a plus d'enfants!
(Nincsenek többé gyermekek!)

MOLIÈRE (igazi nevén J. B. POQUE-
LIN) *Le Malade imaginaire* 2. felv.
II. jel. (1673).

★

Il n'y a que les morts qui ne reviennent pas.
(Csak a holtak nem térnek vissza többé.)

BERTRAND BARÈRE mondta a Con-
ventben 1794 május 26-án.

★

Il y a des juges à Berlin.
(Vannak még bírák Berlinben.)

ANDRIEUX *Le meunier de Sans-
Souci* verséből (XVIII. század.).

★

Impossible est un mot que je ne dis jamais.
(«Lehetetlen» olyan szó, melyet soha ki nem ejtek.)

J. FR. COLLIN D'HARLEVILLE:
Malice pour malice (1793).

★

J'accuse . . . . !
(Vádolom . . . . !)

ÉMILE ZOLÁnak a francia köztár-
saság elnökéhez az *Aurore* 1898 janu-
árius 13-iki számában kiadott nyílt
levelének kezdete.

J'ai ri, me voilà désarmé.

(Nevettem, hát le vagyok fegyverezve.)

ALEXIS PIRON *La métromanie* (1738).

*

J'y suis (et) j'y reste.

(Itt vagyok, itt maradok.)

MAC MAHON francia tábornagy írta az öt veszedelmes helyzetére figyelmeztető fővezérnek a krími háborúban, 1855 szeptember 9-én.

*

(Mais) je n'en vois pas la nécessité.

(Annak én nem látom át a szükségességét.)

GRÓF D'ARGENTAL válaszolta XV. Lajos uralkodása alatt Desfontaines abbénak, midőn ez azt mondta, hogy elvégre neki is élnie kell.

*

Jeunesse dorée.

(Arany ifjuság.)

Így nevezték Robespierre bukása (1794 július 27-ike) után a párizsi gazdag fiatalságot, mely az ellenforradalom élére állott.

*

Juste milieu.

(A helyes közép.)

BLAISE PASCAL *Pensées sur la religion* 3, 3 (1670).

*

L'Année terrible.

(A szörnyű év.)

Ez címe VICTOR HUGO amaz 1872-ben megjelent verskötetének, mely a porosz-francia háború eseményeiről szól.

★

L'appétit vient en mangeant,
disoit Angeston, mais la soif s'en va en buvant.
 (Az étvágy evés közben támad [mondá Angeston, de a szomjúság ivásközben elmúlik].)

FRANÇOIS RABELAIS *Gargantua*.
 (XVI. század.)

★

L'État c'est moi!
 (Az állam én vagyok!)

Állítólag XIV. LAJOS mondta 1655 áprilisában a parlamentben. (Megcáfolt dolog.)

★

La grande nation.
 (A nagy nemzet.)

I. NAPOLÉON nevezte így a franciákat az 1797-ben az olaszokhoz intézett kiáltványában.

★

La Hongrie vaincue est aux pieds de Votre
Majesté.

(A legyőzött Magyarország felséged lábánál hever.)

PASKJEVICS HERCEG állítólagos jelentése I. Miklós cárhoz, a magyar szabadságharc leverése után.

*

La bête humaine.

(A vadállat az emberben.)

ÉMILE ZOLA 1890-ben megjelent regényének címe.

*

La France marche à la tête de la civilisation.
(Franciaország a civilizáció élén halad.)

FR. PIERRE GUIZOT *Histoire générale de la civilisation en Europe* (1828).

*

La garde meurt et ne se rend pas.

(A francia gárda meghal,

Hanem magát meg nem adja.

Tóth Kálmán Előre verséből.)

ROUGEMONT az *Indépendant* 1815 június 19-iki számában a waterlooi csata után való napon.

*

La popularité c'est la gloire en gros sous.

(A népszerűség garasokra váltott dicsőség.)

VICTOR HUGO *Ruy Blas*, III. felv. (1838).

*

La propriété c'est le vol.

(A tulajdon : lopás.)

PIERRE JOSEPH PROUDHON tétéle
a *Qu'est-ce que c'est que la propriété ?*
ou : *Recherches sur le principe du*
droit et du gouvernement című köny-
vében (1840).

★

Laisser faire, laisser passer (aller).

DE GOURNAY, Franciaország keres-
kedelmi minisztere (1751). A phy-
siokraták jelszava; azt jelenti, hogy
az állam a közgazdaság dolgaiba
ne avatkozzék.

★

Le despotisme tempéré par l'assassinat,
c'est notre Magna charta.

(A gyilkossággal mérsékelt despotizmus a mi Magna
chartánk.)

Pál orosz cár meggyilkolásakor
mondta egy orosz tábornok 1801-ben.

★

Le monde où l'on s'ennuie.

(Ahol unatkoznak.)

ÉDOUARD PAILLERON 1881-ben írt
vígjátékának címe. Fordította Fáti
J. Béla.

★

Le ridicule tue.
(A nevetségesség öl.)

DE LA ROCHEFOUCAULD nyomán.

★

Le roi est mort, vive le roi.
(A király meghalt, éljen a király.)

Ősi szokás szerint e szavakkal szokta jelenteni a palota erkélyéről egy herold a francia király halálát és utódjának trónraléptét. Utoljára XVIII. Lajos halálakor, 1824 október 24-én hallatszott.

★

Le silence du peuple est la leçon des rois.
(A nép hallgatása királyok okulása.)

BEAUVAIS abbé XV. Lajos fölött tartott halotti beszédéből (1774).

★

Le style c'est l'homme.
(A stílus az ember.)

BUFFON mondta akadémiai székfoglalójában (1753).

★

Les extrêmes se touchent.
(A végletek érintkeznek.)

LOUIS SEBASTIAN MERCIER *Tableau de Paris* (1781—1790).

★

Les sots depuis Adam sont en majorité.
(Az ostobák Ádám óta mindig többségben vannak.)

CASIMIR DELAVIGNE *Épîtres* 112.

★

Liberté, Égalité, Fraternité.
(Szabadság, Egyenlőség, Testvériség.)

FRANÇOIS-ANTOINE MOMORO ajánlotta 1793 júniusában minden magánház homlokzatára irandó jeligének. Eredetileg így: *«Unité, indivisibilité de la République, Liberté, Égalité, Fraternité ou la mort.»* (Egységes, oszthatatlan Köztársaság, Szabadság, Egyenlőség, Testvériség, vagy halál.)

★

Madame Sans-gêne.
(Szókimondó asszonyság.)

F-J. LEFEBRE francia marsál, Danzig hercege († 1820) molnár fiából lett Napoléon egyik legkiválóbb tábornokává. Még káplár-korában vett feleségül egy táborimosónét, s ez mikor hercegasszony lett sem vetközte le pórias természetét és nyers őszinteségével, cifrátlan beszédével nem egyszer hozta zavarba a finom udvarbelieket. Ezek csak ~-nek hívták. E címen írta róla V. Sardou nálunk is ismeretes darabját (fordította Fái J. Béla).

★

Mais où sont les neiges d'antan ?
(Hol van a tavalyi hó?)

FRANÇOIS VILLON *Les Dames du
temps jadis* (XV. század).

★

Morte saison.
(Holt évszak.)

FRANÇOIS VILLON *Petit testament*
(1456).

★

Ni Dieu, ni maître.
(Se isten, se fejedelem).

LOUIS-AUGUSTE BLANQUI forra-
dalmi lapjának címe (1880).

★

Noblesse oblige.
(A nemesség kötelez.)

P. M. G. LÉVIS († 1830).

★

Nous dansons sur un volcan.
(Vulkánon táncolunk.)

ACHILLE DE SALVANDY nápolyi
francia követ e szavakkal jósolta
meg a Bourbonok bukását egy bá-
lon 1830 június 5-én.

★

On revient toujours

À ses premiers amours !

(Az ember mindig visszatér első szerelméhez).

CHARLES-GUILLAUME ÉTIENNE
Foconde ou les Coureurs d'aventures
librettojában előforduló románc ref-
rainje (1814).

★

Ordre et progrès.

(Rend és haladás.)

AUGUSTE COMTE († 1857) egyik jel-
szava.

★

Ôte-toi de là que je m'y mette.

(Eredj onnan, hadd megyek én oda.)

SAINT-SIMON *Catéchisme des in-*
dustriels (1823).

★

Que diable allait-il faire dans cette galère ?

(Mi az ördög dolga volt neki azon a gályán ?)

MOLIÈRE (igazi nevén J. B. POQUE-
LIN) *Les Fourberies de Scapin* (1671).

★

Qui nous délivrera des Grecs et des Romains ?

(Kiszabadít meg bennünket a görögöktől s rómaiaktól ?)

CLÉMENT († 1812) egyik verses
levelében (Célzás a görög-római
mythologia hagyományaihoz ragasz-
kodó művészet és irodalom nemze-
tietlenségére.)

★

★★

Qui s'excuse, s'accuse.

(Aki mentegetődzik, vádolja magát.)

SZENT JEROMOS «*dum excusare
credis, accusas*» nyomán.

*
Prudhomme

(a nagytekintetű, de oktondi és mindig ferdén alkalmazott közhelyeket mondó francia nyárspolgár alakja).

HENRI MONNIER, *Grandeur et
décadence de M. Prudhomme* (1852).

*

Pitaval

(bűnpörgyűjtemény).

V. ö. *Cause célèbre*

*

Revenons à nos moutons!

(Térjünk csak rá az ürüinkre!)

BRUEYS és PALAPRAT *L'Avocat
Patelin* vígjátékából. (XVII. század.)

*

Rien ne blesse autant que la vérité.

(Semmi sem sebez jobban az igazságnál.)

HERCEG K. L. METTERNICH kan-
cellár mondta gróf Széchenyi István
Hitel című könyvére.

*

Royalistes plus royalistes que le roi.

(A királynál is királpártibb királpártiak.)

L.-A. THIERS. (1848).

*

S'ils content la canzonetta, ils pagaront.
(Ha danolják azokat a nótákat, fizetni fognak.)

MAZARIN kardinális mondta a franciákra, mikor ezek minden adó-emeléskor csúfolódó nótákat csináltak rá.

*

Sans phrases.
(Frázisok nélkül.)

SIEYÈS ÁBBÉ mondta állítólag, mikor XVI. Lajos halálára szavazva minden képviselő megokolta a maga ítéletét. (1793 januárus 17.)

*

Sans-culotte.

MAURY abbétól († 1817) származik. A külvárosi népből való ember, kinek nem telvén harisnyára, az addig divatos térdig érő nadrág (*culotte*) helyett hosszú bugyogót viselt. Ez a szó politikai értelemben az arisztokrácia ellen töröket jelenti.

*

Si Dieu n'existait pas, il faudrait l'inventer.
(Ha nem volna Isten, magunknak kellene kitalálni.)

FR. M. AROUET DE VOLTAIRE
*Épître à l'auteur du nouveau livre
des trois imposteurs* (1769).

*

Surtout pas de zèle!
(Főképp semmi túlbuzgóság.)

TALLEYRAND († 1838) mondása.

★

Tant de bruit pour une omelette (*au lard*)!
(Mennyi hű-hó egy kis [szalonnás] rántottáért! Arany
János fordítása.)

DES BARREUX francia költőről
(† 1673) szóló anekdotából.

★

Tartufe.

MOLIÈRE (igazi nevén J. B. POQUE-
LIN) vígjátékának címe (1667.) Az
álszent prototypusa.

★

Tous les genres sont bons, hors le genre
ennuyeux.

(Minden műfaj jó, az unalmasoknak kivételével.)

FR. M. AROUET DE VOLTAIRE az
Enfant prodigue előszavában (1738).

★

Tout comme chez nous.
(Épp úgy, mint nálunk.)

NOLANT DE FATOUVILLE *Arlequin*,
Empereur dans la lune (1684).

★

Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles.

(Minden a legjobban van a lehető világok legjobbján.)

FR. M. AROUET DE VOLTAIRE
csúfolja így *Candide*-jában Leibniz
optimismusát.

*

Tout soldat français porte dans sa giberne le bâton de maréchal de France.

(Minden francia katona töltéses táskájában hordja a tábornagyi pálcát.)

XVIII. LAJOS mondotta 1819
augusztus 8-án, a saint-cyri katonai
akadémia növendékeihez intézett
beszédében.

*

Trop tard!

(Késő!)

LEDRU-ROLLIN mondotta, mikor
1848 februárius 22-én Mária Amália
királyné az uralkodó lemondását
tanácsolta.

*

Tu l'as voulu, George Dandin, tu l'as voulu.
(Úgy kell neked, George Dandin, úgy kell neked.)

MOLIÈRE (igazi nevén J. B. POQUE-
LIN), *George Dandin* (1667).

*

Tue-la.

(Öld meg őt [t. i. a házasságtörő asszonyt].)

ALEXANDRE DUMAS FILS *L'homme-femme* (1872).

*

Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire.
(Minden ostoba talál magánál még ostobábbat, a ki megbámulja.)

NICOLAS BOILEAU-DESPRÉAUX *Art poétique*, 2.

*

Vive la Pologne, monsieur!
(Hallja az úr: éljen Lengyelország!)

Ezt kiáltotta CH. FLOQUET (1828 — 1896) a párisi igazságügyi palotában. 1867 nyarán, II. Sándor cár felé, midőn az III. Napoléon császárral, az épületet megtekintendő, áthaladt az ügyvédek sorfala közt.

*

Vivre libre ou mourir.
(Szabadon élni vagy meghalni.)

CAMILLE DESMOULINS jeligéje a
Le vieux Cordelier című lapjában
(1793 december 5).

OLASZ SZÁLLÓ IGÉK.

Anch' io sono pittore!

(Én is képíró vagyok!)

A hagyomány szerint CORREGGIO
így kiáltott fel, midőn Raffael Szent
Cecilia-képét meglátta.

★

Commediante, tragediante!

ALFRED-VICTOR DE VIGNY *Le pape*
című jelenetéből (1824).

★

Così fan tutte.

(Minden asszony így teszen.)

Mozart víg operája; szövegét írta
LORENZO DA PONTE (1790).

★

Di chi mi fido, guardami Iddio,

Di chi non mi fido, mi guardarò io.

(Akiben bízom, attól Isten őrizzen meg; akiben nem bízom, attól magam is megőrzöm magamat.)

Régi olasz közmondás; de világ-hírűvé azon a réven lett, hogy a velencei doge-palota börtönének falára karcolta egy XVI. századbeli rab, s ezt említik a Byron *Childe Harold*-jához fűzött jegyzetek.

★

Eppur si muove!

(És mégis mozog a föld!)

Sokszor megcáfolt mendemonda szerint GALILEI, mikor az inquisitio előtt a föld mozgását tagadnia kellett (1633), egyet toppantott és azt mondta: ~.

★

Finita la commedia!

(Vége van a színjátéknak!)

Az olasz *commedia dell' arte* színészei e hagyományos kiáltással adták a közönség tudtára, hogy a színjátéknak vége van.

★

Fuori i barbari!

(Ki a barbárokkal!)

II. JULIUS pápának tulajdonítják.

★

Io credo ch' ei credette ch' io credesse.

(Azt hiszem, azt hivé, hogy azt hiszem.)

ALIGHIERI DANTE *A pokol* XIII.
ének 25-ik sor. Ford. Szász Károly.

★

Irredenta.

L. *L' Italia irredenta.*

★

L' Italia farà da sè.

(Olaszország maga megteszi.)

Az olasz szabadságharc jelszava;
azt jelenti, hogy Itáliának nincsen
szüksége segítségre. CARLO ALBERTO
király egy 1848-iki kiáltványából.

★

L' Italia irredenta.

(A megváltatlan Olaszország.)

Az egységes Olaszország meg-
alkotása (1870) óta nevezik így egy
olasz párt hívei Ausztria, Francia-
ország stb. ama részeit, melyeket
még az anyaországhoz akarnak csa-
tolni. Némelyek Mazzininak vagy
Garibaldinak tulajdonítják e kifeje-
zést; de bizonyosság nélkül.

★

La donna è mobile.

(Az asszony ingatag.)

F. M. PIAVE *Rigoletto* (1851). Ford.
Böhm Gusztáv.

★

La morte civile.

(A polgári halál.)

PAOLO GIACOMETTI egyik drámájának címe. (1872).

★

Lasciate ogni speranza voi ch' entrate!
(Ki itt belépsz: hagyj föl minden reménnyel.)

ALIGHIERI DANTE *A pokol* III ének, a pokol kapuja föliratának utolsó mondata. Ford. Szász Károly.

★

Libera Chiesa in libero Stato.
(Szabad egyház szabad államban.)

CAVOUR gróf (1861)

★

Mezzofanti.

A sok nyelvet beszélő embereket nevezzük így, Giuseppe Mezzofanti kardinálisról († 1849.) ki tizenkét nyelvet tökéletesen beszélt, vagy ötvenet pedig értett.

★

Nessun maggior dolore
Che ricordarsi del tempo felice
Nella miseria.

(Nincs gyötrőbb, mint kínok közepette
Emlékezni meg eltűnt boldogságról.)

ALIGHIERI DANTE *A pokol* V. ének,
121—123 sor. Ford. Szász Károly.

★

Ponte dei sospiri.

(Sóhajok hídja.)

A velencei dogék palotáját a börtön-épülettel két emelet magasságban összekötő, zárt, fehér kőhíd, melyen át a vizsgálati foglyokat és elítélteket kísérték a bíróság elé és vissza. 1600-ban készült. ~ neve csak a XVIII. században kezd felbukkanni.

★

Re galantuomo.

(Becsületes-ember-király.)

II. VIKTOR EMÁNUEL olasz király nevezte magát így 1849-ben.

★

Se non è vero, è ben trovato.

(Ha nem igaz, jól van kitalálva.)

A. FR. DONI *I Marmi* (1552).

★

Tempi passati!

(Elmúlt idők!)

II. JÓZSEF császár mondta Fedorigo Zuccaro XVI századbeli festőnek a velencei doge-palota tanácstermében lévő ama képre, melyen I. Frigyes császár 1172-ben térdreborulva fogadja Sándor pápától az egyházi átok alól való feloldozást.

★

Traduttore — traditore.

(Fordító — ferdítő.)

A XIX. század elejének olasz irodalma teremtette e szálló ígét. — Nálunk Pákh Albert nevezte Petőfi gyöngé fordítóját, Kertbenyt, «Petőfi-ferdítőnek».

★

Trema, Bisanzio!

(Reszkess, Bizánc!)

SALVATORE CAMMARANO *Belisario*
(1836).

★

Vederemo!

(Majd meglátjuk!)

E hibás olasz szó nyilván Ausztria lombardia-velencei uralma alatt keletkezett az osztrák katonatisztek révén, kik a velenceiek tájszólásos *vedarem*, *pensarem* mondását (az Ausztria politikáját csúfolót) ferdítették el így.

★

Vedi Napoli e poi mori!

(Lásd meg Nápolyt, aztán halj meg!)

E régi közmondást a német irodalmi tudákosság úgy forgatta el, hogy *mori* (halj meg) helyett *Mori* (egy Vezúv-alatti falucska) értendő.

★

Voi siete troppo ricchi.

(Ti kelleténél gazdagabbak vagytok.)

IX. Pius pápa mondotta az
1869-iki vatikáni zsinatra megjelent
magyar főpapoknak.

SPANYOL SZÁLLÓ IGÉK.

Don Juan.

A pokolra jutott nőcsábító ez alakja egy XIV. századbeli andaluciai mondából ered. Ott neve Don Juan Tenorio; s csak később Don Juan de Marana.

★

Don Quijote. (Don Kisott.)

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA,
El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha. (Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha) regényének címe (1605). Fordította Győry Vilmos.

★

Dulcinea del Toboso. (Tobosoi Dulcinea.)

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA
Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha regényében (1605) Don Quijote szíveválasztottja, különben tenyeres-talpas mosogatóleány.

★

Eldorado.

(El Dorado = az aranyos.)

Alkalmasint ORELLANA, Pizarro helytartója révén került Európába az a mexikói mese, hogy az Amazon és az Orinoco között van egy ország, ahol az aranynek olyan bősége van, hogy még a házakat is vele fedik.

★

Hombres que non lo son.

(Emberek, akik nem emberek.)

BALTHASAR GRACIAN 175-ik aforizmájából. Oraculo Manual (1653).

★

Leporello.

Don Juan szolgálja, a szerelmes leveleket hordó, agyafurt inasok példaképe, Mozart *Don Juan* operájában, melynek szövegét LORENZO DA PONTE írta (1787). Egykorú színpadi hagyomány, hogy Leporello gazdája szerelmeinek lajstromát olyan könyvből olvassa fel, melynek lapjai összehajtogatott, igen hosszú szalagot alkotnak. Innen az egymás mellé ragasztott képekből álló Leporello-album.

★

Los mismos perros, con otros collares.
(A kutyák ugyanazok, csak a nyakörvük más.)

Spanyol közmondás. Nálunk RÁ-
KOSI VIKTOR (Sipulusz) tette ismertté
a Budapesti Hírlapban, 1898.

★

Rocinante.

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA
Az elmés nemes Don Quijote de
la Mancha (1605). Don Quijote ge-
béjének neve.

★

Santa Hermandad.
(Szent testvéri szövetség.)

A rendőrségnek e ma divatos
tréfás elnevezése onnan ered, hogy
Castiliában a XVI. században a
hatóság támogatásával ilyen nevű
csapat alakult a közbátorság védel-
mére.

ANGOL SZÁLLÓ ÍGÉK.

A mixture badly mixed.
(Rosszul kevert keverék.)

SIR CHARLES DILKE angol publicista (1810—1869) nevezte így a magyarokat.

★

Distinguished foreigner.
(Előkelő idegen.)

GRÓF TISZA István mondotta b. Körber osztrák miniszterelnökre 1903 november 18-án tartott képviselőházi beszédében. Tisza gróf e kifejezést Angliából hozta. Ott a másodrangú, úgynevezett snob-salonokban igen keresik az angol földön időző külföldi tudósokat, exotikus hercegeket stb., ~-nek nevezik őket és büszkélkednek velök. Mendeda, hogy a ~ kifejezést Victoria királyné férjére alkalmazták.

★

★★

Don't.

Egy, a XIX. század vége felé megjelent illendőségre tanító, s magyarul *Nem illik* néven kiadott angol könyv címe.

★

Hands off!

(Ne nyúlj hozzá, vagy: el onnan a kezedet!)

W. E. GLADSTONE mondotta a magyar-osztrák monarchia boszniai politikájára az angol alsóház 1880 március 17-iki ülésén.

★

John Bull

(az angol nép tréfás elnevezése).

JOHN ARBUTHNOT *History of John Bull* (1712).

★

Knowledge (itself) is power.

[A tudomány (maga) hatalom].

FRANCIS BACON (VERULAMI BACO)
Meditationes sacrae (1598).

★

Last, not least.

(Vörösmarty Mihály ford.: legvégső, nem legalsó.

Végső, de nem utolsó.)

WILLIAM SHAKSPERE *Lear király*
(1607).

★

Missing link.

(Hiányzó láncszem.)

A darwinisták szerint a majom és az ember között a leszármazásban már nincs meg (mert elveszett) az átmeneti alak; az a ~.

★

Moral insanity.

[Erkölcsei (morális) butaság.]

JOHN COWLES PRICHARD *Treatise on insanity* (1835).

★

My house is my castle

(Az én házam az én váram.)

EDUARD COKE *Institutes of the laws of England* (1628).

★

Snob.

W. M. THACKERAY *Snob papers* (1848) könyve nyomán lett világszerte ismeretessé e régi angol szó, mely a valónál többnek látszani akarás, a hiú álszentség fogalmát fejezi ki.

★

Struggle for life.

★ Lásd: Küzdelem a létért.

The great Unknown.

(A nagy Ismeretlen.)

W. Scottot, a *Waverley* névtelen szerzőjét nevezték így.

★

Time is money.

(Az idő pénz.)

Diogenes Laertius szerint THEOPRASTOS görög bölcs († Kr. e 287) szokta emlegetni, hogy az idő drága kiadás.

★

To be or not to be, that is the question.

(Lenni vagy nem lenni, ez a kérdés.

Arany J. ford.: A lét vagy nemlét kérdése ez.)

WILLIAM SHAKSPERE *Hamlet* (1620).

★

Tory és whig.

(Angol politikai pártok elnevezése.)

1680 táján keletkeztek.

★

What 's in a name ? that which we call a rose,
By any other name would smell as sweet.

(Oh de mi a név?

Mit rózsának hívunk, nevezzük azt

Akárhogy: olyan illatos marad.)

W. SHAKSPERE *Romeo és Julia* 2, 2.

Szász Károly fordítása.

★

You dirty boy !

(Te piszkos kölyök !)

GIOVANNI FOCARDI olasz szobrász
(1842—1903) egy kis fickót szappan-
nal kegyetlenül mosdató öreg asz-
szonyt ábrázoló csoportjának címe
és felirata. (1878.)

NÉMET SZÁLLÓ IGÉK.

Ach! es geschehen keine Wunder mehr!

(Ah, nem történnek már többé csodák!)

FR. SCHILLER *Az orleansi szűz*
(1801).

★

Alles Erdreich ist Oesterreich untertan.

L. A. E. I. O. U.

★

Alles ist gerettet!

(Mindent megmentettek!)

LANDSTEINER bécsi rendőrtanácsos
mondta Ferenc József császárnak
1881 december 8-án este, mikor a
bécsi körúti színház leégett és vagy
négy száz ember veszett a tűzbe.

★

Also sprach Zarathustra.

FRIEDRICH NIETZSCHE könyvének
címe (1883).

★

Auch ich war in Arkadien geboren.
(Én is Árkádiában születtem.)

FR. SCHILLER *Resignation* (1787).

★

Auf dem Dache sitzt ein Greis,
Der sich nicht zu helfen weiss.
(Háztetőn egy bácsi ül,
Kapkod tehetetlenül.)

G. J. P. HANSEN a müncheni
Fliegende Blätterben (1852-iki évfolyam). Rákosi Jenő ford.

★

Autorität, nicht Majorität!
(Autoritás, nem majoritás.)

FR. J. STAHL mondotta az erfurti
parlament 1850 április 15-iki ülésén.

★

Behüet dich Gott! es wär' zu schön gewesen,
Behüet dich Gott, es hat nicht sollen seyn!
(Isten veled, gyönyörnek sok lett volna,
Isten veled, mást mért a sors reánk.)

J. V. VON SCHEFFEL *Trompeter*
von Sakkingen (1854). Ford. Luby S.

★

Beschwichtigungs-Hofrath.

A bécsi *Kikeriki* című élclap írta
elsőben, a múlt század hatvanas
éveiben.

★

Biedermeyerstíl.
(Biedermeyerstílus.)

HEVESI LAJOS nevezte el így a
XIX. század végén, az immár kész
'Biedermayer' fogalom felhasználá-
sával, az ósdi, ízléstelen stílust a
művészetekben.

★

Blut ist ein ganz besonderer Saft.

(A vér különös nedű.)

★

J. W. GOETHE *Faust* I.

Bravo, Stuver!

FERENC CSÁSZÁR mondta a XVIII.
század végén a hollandiai eredetű
Stuver bécsi tűzjátékos egy nagy
röppentyüzésekor.

★

Dank vom Haus Österreich!

(Köszönet az osztrák háztól!)

FR. SCHILLER *Wallensteins Tod*
2-ik felv. (1800).

★

Das also war des Pudels Kern!

(Ez volt hát a kutyó magva!)

J. W. GOETHE *Faust* I. rész.
(Dóczi Lajos fordítása.)

★

Das Ewig-Weibliche

Zieht uns hinan.

(Az örök asszonyi vonz oda fel.)

J. W. GOETHE, *Faust* második
részének utolsó két sora (1831).

★

Das ist meine Verfassung!

(Ez az én alkotmányom!)

ALBRECHT osztrák főherceg mon-
dotta kardjára ütve az 1857-ben nála
járt és az alkotmány visszaállítását
kérelmező magyar küldöttségnek.

★

Den Dank, Dame, begeh'r ich nicht.

(Nem kérek, hölgy, a jutalombúl.)

FR. SCHILLER *Der Handschuh*
(1798). (Dóczi Lajos fordítása.)

★

Der Dritte im Bunde.

(Harmadik a szövetségben.)

FR. SCHILLER *Die Bürgschaft*
(1799).

★

Deutsche Gründlichkeit
(német gründlichkeit vagy német alaposság).

J. T. FICHTE *Reden an die deutsche Nation* (1803).

★

Donnerwetter Parapluie!

P. A. WOLFF *Preciosa* (1821).

★

Dummer Aujust.

TOM BELLING († 1900) clown nevezte így, berlini tájszólás szerint, a tőle alkotott, együgyűen komolykodó cirkuszi alakot.

★

**Erkläret mir, Graf Oerindur,
Diesen Zwiespalt der Natur.**

J. MÜLLNER *Die Schuld* (1813).

★

Flankenbewegung.
(Oldalmazdulat.)

GRÓF JELLACSICS JÓZSEF nevezte így 1848 októberében a magyarok elől való futását.

★

Fortwursteln.

GRÓF TAAFFE EDUÁRD osztrák miniszterelnök (1833—1895) bécsies szava a politikai halogatás, alkudozás, babrálás kifejezésére.

*

Gesammt-Monarchie.

I. FERENC JÓZSEF császár, olmützi manifestumában 1849 március 4.

*

Globus von Ungarn.

L. *Ungarischer Globus.*

*

Gott erhalte.

LORENZ LEOPOLD HASCHKA (1796).

*

Gute Leute und schlechte Musikanten.

(Jó emberek, de rossz muzsikuskok.)

C. BRENTANO német író *Ponce de Léon* című vígjátékából (1804).

*

Ham s' kan Türk'n g'sehn?

MÁRIA TERÉZIA korabeli bécsi anekdota szerint e kiáltással kereste a hopmester az udvari álarcos bálban a töröknek öltözött gróf Czobor Józsefet, ki valami ízetlen tréfát követett el.

*

Harrend der Dinge, die da kommen sollen.

SZENT LUKÁCS 21, 26. — Az egyetlen bibliai szálló íge, melyet németül idézünk. Még Kossuth Lajos is, Irataiban egy helyütt.

★

Heil dir im Siegeskranz.

B. G. SCHUMACHER *Berliner Volksgesang* (1793 december 17).

★

Herunter mit dem Fetzen!

(Le azzal a rongygyal!)

Mondotta ALOYS SEEMANN közös hadseregbeli alezredesa magyar nemzeti zászlóra, Gyöngyösön, 1881 júniusában.

★

Herunter mit der Nase!

Kiáltotta a szabadságharc után állítózatban bujdosó Pulszky Ferencre a német rendőrtiszt, miután lerakatta vele felkötözött szakálát és parókáját; mert természettől nagy orrát is hamisnak vélte.

★

Ich weiss nicht, was soll es bedeuten,

Dass ich so traurig bin.

(Nem értem, mit jelentsen,

De oly csüggedt vagyok.)

H. HEINE *Die Heimkehr* (1824)

★

Im wunderschönen Monat Mai.
(A csodaszép május havában.)

H. HEINE *Lyrisches Intermezzo*
1-ső dal (1823).

*

In deinem Lager ist Österreich.
(A te táborodban van Ausztria.)

FRANZ GRILLPARZER *Feldmar-*
schall Radetzky (1848 június).

*

Ja, Bauer, das ist ganz was Anders!
(Jaj, paraszt, az más!)

RAMLER XVIII. századbeli német
író, egy régi mese nyomán.

*

Jogaszen und Kanaszen.

Az augsburgi *Allgemeine Zeitung*
a bécsi *Presse* és GRUBE, ROTTER,
BERGHAUS stb. 1850 után.

*

Justizmord.
(Törvényes gyilkosság.)

AUGUST LUDWIG VON SCHLÖZER
(1782). A bírói tévedések.

*

Kategorischer Imperativ.

(Feltétlen érvényességű erkölcsi törvény.)

IMMANUEL KANT *Grundlegung
der Metaphysik der Sitten* (1785).

★

Kennst du das Land, wo die Citronen blüh'n?

(Ismered azt a földet, hol a citrom virul?)

J. W. GOETHE *Wilhelm Meisters
Lehrjahre*, Mignon dala.

★

Kilian, geh' du voran,**Du hast die grossen Stiefel an.**

A hét svábról szóló német ponyva-versezetből, mely a XVI. század eleje óta ismeretes. «Kilian» helyett más neveket is mondanak.

★

Knopfloch-Schmerzen.

L. Gomblyukfájás.

★

Kommt in einer Stunde wieder.

(Jertek vissza egy óra múlva.)

A mendemonda szerint Tilly generális mondta ezt 1631-ben, Magdeburg feldulásakor a polgároknak, kik kérték, hogy vesse végét a katonák pusztításának. Neki meg szent Péter mondta a mennyország kapujában.

★

(*Grosser*) **Krach.**

F. F. MASAIDEK a *Figaro* című bécsi élclap 1872 december 28-iki számában nevezte így a közeledő börzeválságot. De a fogalom és a szó Hollandiában keletkezett 1634-ben, mikor a tulipánhagymákkal való hallatlan üzérkedést nagy pénzügyi összeomlás követte.

Krutzitürken. *

Bécsi káromkodás; ered az 1704—1705-iki kurucpusztítás idejéből, mikor a bécsiek nem feledték még az 1683-iki török ostromot sem.

*

Leben und leben lassen.

Para vivir dexas vivir.

(Hogy élhessünk, hagyjunk másokat is élni.)

BALTHASAR GRACIAN spanyol jezsuita *Oraculo manual y arte de prudencia* (1653).

*

Lügt wie telegrafiert.

(Ugy hazudik, mintha csak telegrafálna.)

BISMARCK HERCEG az urak házában 1869 februárius 13-án.

*

Matratzengruft.
(Derékalj-sírbolt.)

H. Heine a *Romanzero* előszavában (1851 szeptember 30).

★

Mein Liebchen, was willst du mehr?
(Mi kéne már ennél több, édesem?)

H. HEINE *Die Heimkehr* 64. (1825).

★

Meine liebe Kämeter,
Mach' sie lieber Hemeter.
(Kedves Kämeterné, csináljon maga inkább csak ingeket.)

II. JÓZSEF írta bizonyos Kämeterné nevű rossz alkalmi verseket csináló asszony firkájára.

★

Mit Rebellen unterhandle ich nicht.
(Pártütőkkel nem alkudozom.)

HERCEG WINDISCH-GRÄTZ ALFRÉD
1848 októberében Ivánka Imre honvédezredeshez, ki Kossuth Lajos levelét vitte el neki.

★

Morgen, morgen! nur nicht heute!

Sagen alle faulen Leute.

(Holnap, holnap majd megteszem,
Ma még játszom, iszom-eszem.)

CH. F. WEISSE egy 1766-ban
megjelent gyermekverses könyvéből
(A magyar fordítás Dienes Lajosé.)

★

Nur die Lumpe sind bescheiden.

J. W. GOETHE *Rechenschaften*
(1810).

★

Politik der freien Hand.

(A szabad kéz politikája.)

A. G. SCHLEINITZ porosz minisz-
ter használta a francia-osztrák há-
borúra vonatkozólag 1859-ben.

★

Politik der gebundenen Marschroute.

(A kötött útlevel politikája.)

GRÓF ANDRÁSSY GYULA (1872).

★

Politik von Fall zu Fall.

(Esetről esetre való politika.)

Gróf Andrássy Gyulának tulajdo-
nított kifejezés; ő azonban nem
vallotta magáénak.

★

Ruhe ist die erste Bürgerpflicht.
(Nyugalom az első polgári kötelesség.)

VON DER SCHULENBURG-KEHNERT
GRÓF, miniszter, Berlin falaira ra-
gasztott kiáltványában a jénai csata
után, 1806 október 17-én.

★

Rückwärtsconcentrierung.

GRÓF GYULAY FERENCZ osztrák
táborszernagy palestroi veresége —
után 1859 június elsején. A megfuta-
modást szépen kifejező műszó.

★

Schlemiehl.

A héber Selúmiel (Isten barátja)
névből (Mózes 4, 1, 6.) ADELBERT
CHAMISSO *Peter* ~ című meséjében
az a gyámoltalan ember, akinek
még árnyéka sincs. Innen ~ a. m.
szerencsétlen flótás.

★

Schmock.

GUSTAV VON FREYTAG *Die Jour-*
nalisten vígjátékának (1853) egyik
alakja Dr. ~. De a szó, tudákos
balgatag értelmében, régibb és ismer-
etlen eredetű. Bár a zsidók szeretik
használni, nem héber.

★

Spräng än de Miresch, luf än de Besch.

(Ugorj a Marosba, fuss a bozótba.)

Megcáfolt hagyomány szerint, a megfutamodó erdélyi szászok kiáltása a kenyérmezei csatában (1479).

★

Sturm und Drang.

MAXIMILIAN VON KLINGER 1776-ban írt drámájának címe.

★

Unbedingte Unterwerfung.

(Feltétlen alávetés.)

HERCEG WINDISCH-GRÄTZ ALFRÉD
1849 januárius 2-án a magyar országgyűlés küldöttségéhez.

★

*Und ich hab' es doch getragen,
Aber fragt mich nur nicht wie!*

(És mégis, mégis elviseltem,
Csak azt ne kérdjétek: miként!)

H. HEINE *Junge Leiden. Lieder*
8. (1822.)

★

Ungarischer Globus vagy Globus von Ungarn.
(Magyar glóbusz.)

Az augsburgi *Allgemeine Zeitung* csúfolódott így, mikor NAGY KÁROLY (1797—1868) 1840-ben kiadta az *Első magyar földtekét*, kiszorítani vele a német gyártmányokat. Az *ungarischer Globus* tehát a «magyar földteke» elcsavart értelmű fordítása, a *Globus von Ungarn* meg ennek a továbbferdítése.

★

Übermensch.
(Emberfölötti ember.)

FRIEDRICH NIETZSCHE (1883).

★

Wenn ich den Namen Ungarn hör',
Wird mir das deutsche Wams zu enge,
Es braust darunter wie ein Meer,
Mir ist, als grüssten mich Trompetenklänge.

(Úgy megszűkül német ruhám,
Nevét ha hallom a magyarnak;
Érzések tengerárja hány,
Lelkembe trombiták rivallnak.)

H. HEINE 1849 októberében. (Fordította Gyulai Pál.)

★

Welch' eine Wendung durch Gottes Führung!
(Mily fordulat, Isten rendelkezéséből!)

I. VILMOS német császár írta
feleségének, Augusztának a sedani
győzelem napján 1871 szeptember 2.

★

Wer nicht liebt Wein, Weib und Gesang,
Der bleibt ein Narr sein Lebelang.
(A neve késő vénségéig balga,
Ki nem találja kedvét borba, lyányba, dalba.)

M. LUTHER.

★

Wer zahlt die Kohlen?
(Ki fizeti a szenet?)

FERENC JÓZSEF írta gróf Zichy
Ferenc konstantinápolyi nagykövet-
nek, ki az *Austria* nevű állami gőző-
sön folyt ünnepségekről tett jelentést.
(Az ország pénzén dinomdánomozó
hivatalos személyekre szokták alkal-
mazni.)

★

Wie glücklich ist ein deutscher Mann,
Der unter Ungarn ungrisch kann.
(Mi jól van dolga a németnek, ki magyar földön
magyar szóval élhet.)

BÉL MÁTYÁS *Der ungarische
Sprachmeister* című könyvének mot-
toja (1729).

★

Wo man singt, da lass dich ruhig nieder;

Böse Menschen haben keine Lieder.

(Ahol énekelnek, nyugton lehetsz; a rossz ember
nem énekel.)

J. G. SEUME (1804).

50683.

FOGLALAT.

Bevezetés	III
Magyar szálló igék	I
Latin szálló igék	215
Görög szálló igék	323
Francia szálló igék	327
Olasz szálló igék	347
Spanyol szálló igék	354
Angol szálló igék	357
Német szálló igék	362

